

635.636

MOLCSÁN JÁNOS.

- állami tanító. -

KÖNYVTARABÓL.

1917

Molcsán János
isk. igazgató
könyvtaraból
Gesztenyési úr, Kemerő-község.
1920.

Molcsán János
alk. tanító

Julius János
907 VII.
11. évf.

A szabadságharcz Emlék-Albuma.

Kiadja a
Kazinczy-kör.

Második bővített kiadás.

Kassa

Nyomatott ifj. Nauer Henrik-könyv-, kő- és műnyomdájában.

1898.

*Elindultam
Kassára*

635.636

2011

Szerkesztő-bizottság:

Elnök: Dr. Hohenauer Ignác.

Tagok:

Ifj. Kemény Lajos

Ladányi Béla

Lekly Gyula

Proché Ede

Sárosi Árpád

Varga Kálmán.

ELŐSZÓ.

Kassa városának oly érdekes történeti multja van, kebelében annyira fontos események folytak le, falai közt oly nevezetes egyéniségek tartózkodtak és oly jeles férfiak működtek, hogy ehhez foghatót kevés magyarországi város mutathat fel

Kassa város polgárainak szabadságszeretete és önálló municzipális szelleme a legrégibb idők óta ismeretes és ugyszólván közmondásossá vált, s azért, hogy ha jogaik és kiváltságaik csorbitása, a hazai törvények megsértése, a vallásszabadság megszorításáról volt szó, azonnal készek voltak jogaik védelmére kelni, ha kellett fegyvert ragadni és legszentebb kincseikért életüket és vérüket feláldozni.

Ily példákkal találkozunk, midőn Omode nádor önkénye ellen zúdultak fel, midőn Bocskay, Bethlen, Rákóczy és Tökölyi idejében a hazáért és szabadságért küzdöttek.

És 1848-ban, midőn ifju szabadságunkat idegen népek fenyegették, midőn el akarták rabolni tőlünk azt, ami után évszázadok során át sóhajtoztunk, Kassa város fiai voltak a legelsők, kiknek ereiben felpeteszűlt

a honfivér, akik a haza iránti hő szeretettől sarkalva fegyvert ragadtak és oly lelkesedéssel, minőt ritkán mutat fel a történetírás, küzdöttek, harczoltak, nélkülöztek; megfoghatatlan halálmegvetéssel szálltak szembe sokkalta nagyobb ellenséggel; tűrtek éhséget, dermesztő hideget, megaláztatást, fogságot, halált a bitófán, — de mindig lelkesen, sajnálkozás és félelem nélkül és mindig azon boldogító érzetben, hogy ez mind az édes hazáért és a szabadságért történik.

A kassai írók és irodalompártolók társasága, a „Kazinczy-kör“ nem tehetett méltóbbat, minthogy a kassai „Ereklyekiállítás“ alkalmával ama nagy idők félszázados évfordulójának emlékére egy „Emlék-Albumot“ adjon ki, melynek szerkesztéséhez mindazok hozzájáruljanak, akik mint a szabadságharcz hősei fegyverrel kezükben küzdöttek a hazáért, akik szemtanúi voltak ama nagy és örökké felejthetlen eseményeknek, avagy pedig, akik szüleiktől, rokonaiktól tudnak még hiteles, megbízható adatokat, — s örömmel mondhatom, hogy felszólításomnak meg volt a remélt eredménye, mert öregek és ifjak, férfiak és nők egyaránt érdeklődtek az eszme iránt és hozzájárultak a jelen munkához, hogy élményeiket, tapasztalataikat és a hallottakat az utódok számára fentartsák, — úgy, hogy a cél elérhető volt és a tervbe vett művet a legszebb siker koronázta.

Kassa, 1898. márczius 15.

Dr. Hohenauer Ignác.

Kegyelet.

MINDEN nemzedéknek legszentebb kötelessége, elengedhetetlen feladata, teljes odaadással azon munkálkodni és ama cél elérésére törekedni, hogy a haza, és annak ama intézményei, melyekben a közszabadság gyökeredzik — virágozzanak! Mert a Haza fogalmában egybe van olvadva az egyén, a család, a társadalom az egyház és minden tényező, melyből a közélet fejlődik.

A szabadságharcz ere klyéinek gyűjteményes kiállítása pedig önmagában foglalja a hazaszeretet melegének terjesztését és ápolását, mert szemlélhetővé teszi ama nagy idők kegyelettel őrzött emléktárgyait, visszavarázsolja amaz eseményeket, melyekből a Haza közszabadsága felvirult, s melyek mindegyike arra figyelmeztet, mily odaadással, mennyire lángoló módon kell szeretnünk azt a Hazát, mely bennünket ápol és nevelt.

Közéletünknek minden intézménye e nagy időkben birja törvényes alapját, — karoljuk fel tehát egész lelkesedéssel ezen kiállítás ügyét, mert ki azt tehetsége szerint támogatja, az a közjó előmozdításán munkálkodik, s részt vesz ama közcél elérésében, hogy a Haza, s benne a közszabadság biztosítékai virágozzanak!

Fábián János.

Szabadságharczi ereklyekiállításunk.

INTROITE, nam et hic dii sunt!

Oh, lépjetek be; itt is istenek lakoznak!

Templommá avattuk az iskolát; oltárrá diszitettük a tanítói emelvényt, hazaszeretetünk tüzeiben meggyújtottuk rajta a kegyelet illatos tömjénét.

Oldozzátok le e Pantheon ajtajánál a közömbösség poros saruját; ünneplő ruhában zárandokoljatok ide, mert szent ez a hely, hol minden nagy időkről, nagy idők tündöklő dicsőségéről, kimondhatatlan szenvedéséről suttog szivet-lelket megrázó történeteket.

Néma ajakkal, de dobogó szívvvel járjátok végig a kegyelet e templomának csarnokait.

Ha így, az áhítat érzelmeivel lépjük át e fölszentelt hajlék küszöbét: bámuló szemetek elé tárul szabadságharczunk egész nagyszerű tragédiája.

Szobrok diszítik a termeket: legjobbjaink képmásai.

Képek borítják a falakat: megannyi oltárkép.

Felismerjük bennük népünk ihletett prófétáit, kik Tyrtéeusokként, riadó szavukkal diadalról diadalra tüzelték hőseinket.

Felismerjük a szabadság apostolait, kik bejárván az egész magyar világot, a megismert igazságot a meggyőződés hevével hirdették.

Látjuk a névtelen hőseket, kik ott estek el a harcz mezén; — látjuk a vértanúk dicső karát, kiknek mindegyike

Szerette hazáját: szívvvel, szóval, tettel.

Védte szabadságát: hiven, becsülettel;

Áldozott, szenvedett, jutalmát nem kérte,

S nem küzdhetvén többet: vérpadon halt érte.

A szobrok és képek mellett zászlók, dobok, trombiták körében fegyverek sora támaszkodik: sulyos kardok, kezdetleges puskák, kovás pisztolyok, rozsdáette kaszák, botok, balták, fokosok, — eszközei nemzeti dicsőségünknek, védelmezői a megtámadott szabadságnak.

Ámulat fogja el lelkünket, látva, hogy apáink ily fegyverekkel csatába mertek szállani, a csatatéren nem egyszer fényes diadalt tudtak aratni. De »spártai férfi szív« dobogott azon menték, attilák, dolmányok alatt, melyeket ők viseltek, s melyeknek a harczok viharában s az idők viszontagságaiban megtépett foszlányait az utódok kegyelelte ide összehordott.

Hosszu asztalokon könyvek, füzetek, levelek, naplók, följegyzések és hirlapok hevernek kitérve, — úgy híznak bennünket, hogy olvassuk őket.

Gyűrött, megtépett leveleik hangosan hirdetik, hogy mily remegő aggodalommal dugdosták el s őrizték meg őket az üldözések idejében: némelyeket a házfalába vakolva, másokat az imádságos könyvbe rejtve, naponkint elimádkozva. Elmosódó betűikből mintha a félszázad előtti napok szólnának hozzánk: hangjukra megdöbbenünk, lelkesedünk, elmerengünk, felsóhajtunk, könyekre fakadunk.

Az egyik dagadó reménynyel fényes jövő tündérvilágról álmodozik, a másik gyújtó lelkesedés fáklyáját lobogtatja, míg a harmadik már félistenek titáni harczáról mesél igaz regéket.

Ennek soraiból a harag, az elkeseredés villáma csapkod rémesen; amaz már a vérszomjas győztesek fenhéjázó hangján hirdeti: *vae victis!* — jaj a legyőzöttek!

Van olyan is, melyben a tizenhármak egyike, a legszebb, legifjabb aradi vértanu bucsuzik el nejétől, árvábnál árvább gyermekeitől.

Van olyan is, melyet az idegen országokban, a tengeren elbujdosónak könye áztatott.

És van olyan is — remegő tollal írom le — melyen véres foltok sötétlenek. Története megrendítő. Elfogták az apát, mert szerette, védte hazáját, szabadságát. Halálra ítélték. Kivégezték. Három gyilkos golyó egyszerre oltotta ki nemes életét. Fia végig nézte a szörnyű jelenetet. Odarohant a roskadóhoz. A kiomló vért golyócsba, ruhába, papirosba, éppen abba az újságlapba fogta föl, melyből először tudta meg apja halálos ítéletét.

Talán még ez írásoknál is fájdalmasabb látványt nyujtanak

azon kisebb nagyobb kegyeleti tárgyak, melyeket a börtönök sóhajtó lakói készítettek, hogy gyötrelmeiket elfeledjék, hogy rövidebbre szabják rabságuk mulni nem akaró perczeit.

Ez a hosszú láncz, egy darab fából, végtelen türelemmel faragva, — ez a földalatti börtön papirosból hiven utánózva, — ez az ezer darabka forgácsból ezer sóhajtás közt összeillesztett kis templom, mennyi és mekkora szenvedésnek beszédes krónikásai!

Jertek hát ide mindnyájan!

Hallgassátok e néma tárgyak, e drága ereklyék tanításait.

Ha van érző lelketek: megértitek szívhöz szóló szózataikat, melyek hallatára leolvad kebletekről a közömbösség dermedtő fagya, fölcsap szívetekben a hazaszeretet lobogó lángja, lelkesedések tettvágygyá izmosodik, a tettvágy munkára aczélozza egész valótokat, — és akkor aztán jöhet szélvész, vihar és fürgeteg, de újabb világosi napra nem ébredünk többé soha!

Nem hiszitek? Menjetek el, nézzétek meg s tanuljatok bizni, remélni a *H o n v é d ö z v e g y é t ő l*. Szabadságharcunk egész története, összes tanulsága árad le e megható képről. Mit ábrázol? Olyan történetet, mely félszázaddal ezelőtt minden városban, minden faluban megtörtént. A bájos menyasszony boldog feleség lett; de boldogsága nem tartott sokáig. Ifju férjét édes otthonából elszólitotta a veszélyben forgó haza. Elment a csatába. Küzdött, harczolt, elesett. Még volt annyi ereje, hogy megírhatta bucsuját nejeének. Azután a hazát éltetve kiszenvetett. Levelét, véres vitézi ruháját haza juttaták bajtársai. Az özvegy fájdalma végtelen, arczára leirhatatlan bánat borul, szeméből onlik a gyásznak könye, de nem csügged el: szíve alatt megmozdul szerelme záloga, s a nő, az özvegy, az anya megvigasztalódik, mert tudja, hogy gyermekében tovább él az apa.

Igy viseli méhében a mult mindenkor a jövőt.

Nagy volt a mi multunk, jövőnknek is nagynak kell lennie, mert »nem szül gyáva nyulat Nubia párducza.«

Ennek tudatára kíván bennünket ébresztetni szabadságharczi ereklyekiállításunk, melyet a kegyelet érzelme hordott össze a kegyelet tárgyaiból.

Nézzétek meg őket! Mert ne feledjétek: »Látni a kegyelet tárgyát annyi, mint megnemesülni.«

Dr. Horváth Balázs.

Ötven év után.

1898. márczius.

em halt meg a múlt, csak alszik,
Érverése jól hallatszik,
Érzem vére lüktetését,
Hallom is már ébredését;
A szellő is lendül,
A rög is megszólal
S örök igazságát
Hirdeti fenszóval.

Oszlik a köd a határrúl,
Előttem a táj kitárúl,
Fű, fa, virág, minden éled,
Minden porszem egy egy élet
S a mit fél századév
Leple borít régen,
Mind előmbe tűnik
Egy fölséges képben:

Hosszu küzdés ezer bajjal,
Sötét éj, csalóka hajnal,
Honvédő titánok harcza,
Gőgös ellenség kudarcza . . .
S a letiport haza,
Melyet az önérzet
Hallgatag is emelt,
Bár homloka vérzett.

Vihar után szellő lebeg,
Szakadoznak a fellegek,
Csillapúl az ég haragja,
Lánczait a rab lerakja ;
Megjelen a béke
Tarka szivárványnyal
S könyet és vért elfed
Színes fátyolával.

Hálás utód ujra épít,
Gyűjti a mult ereklyéit,
Benne uj erőre kelve
Tovább él az ősök lelke
S amit ők szereztek
Birkózva sok vésszel,
Óvja gyarapítja
Bátor férfi-kézze.

S e fölséges képhez óh ! itt
Titeket is oda szólít,
Titeket, élő ereklyék,
Kik itt köztünk lengetek még,
Kik ama nagy időt
Születni láttátok
S szívvel, észszel, karddal
Harczait vívtátok.

Szebb, dicsőbb jövőbe bizva
Nézzetek a multa vissza,
Hirdessétek, hogy az önkény
Sohsem lesz felettünk törvény
S nem ölheti meg, bár
Rajta sebet vágott,
Se az igazságot,
Se a szabadságot !

Lévay József.

A hol Sz. István koronáját keresték.

Közlí: *nagyréthi Darvas Imre.*

FELSZÓLITTATVÁN, hogy a szabadságharcz kassai erekyekiállításához némi, 1848-ból fenmaradt emléktárgygyal hozzájáruljak, sajnálattal kellett kijelentenem, hogy azon időből vajmi kevés holmit őrizhettem meg, mert Ongán, a szabadságharcz lezajlása után folytonos zaklatásoknak, házkutatásoknak voltam kitéve; s ha akkor nálam forradalmi iratokat, nyomtatványokat avagy pedig fegyvereket találnak, okvetlenül bajba keveredtem volna.

Tudvalevő dolog, hogy Sz. István koronáját Bónis Sámuel vitte Kossuth rendelete folytán Debreczenbe. Bónis felesége pedig testvérem, Erzsébet volt. Így történt azután, hogy a szabadságharcz lezajlása után, midőn a magyar sereg maradványai török földre léptek és Kossuth Lajos, hogy a korona ne kerüljön se török, se osztrák kézbe, azt Orsova közelében elásatta, — ami persze csak jó későn tudódott ki, — a koronát az osztrák hivatalnokok mindenfelé keresték.

Egy nap, 1849 őszén csak azon veszem észre magamat, hogy házam sisakos csendőrökkel van körülvéve. Belép hozzám egy biztos, felmutatja a parancsot és felszólít, hogy házamat akadály nélkül engedjem átkutatni.

Kinyitottam minden szobát, minden szekrényt, de ők azonfölül padlást, pinczét, istállót, kertet is átkutattak; midőn pedig kérdém, hogy vajjon mit keresnek, a biztos szigoruan fürkésző tekintettel nézett rám, s azt felelé, hogy azt ugyanis tudom. Én persze szabadkoztam, mire ő titokzatos hangon mondá, hogy a *magyar királyi koronát!*

— No, — felelém — azt ugyan hiában keresik nálam! Hisz azt Kossuth magával vitte Törökországba.

Mielőtt nálam kutattak volna, előzetesen már Ujfalun, testvérem, Bónis Sámuelné házát forgatták fel. De ez nem egyszer történt. Négyyszer, ötször is eljöttek, mert azon képzeletben voltak, hogy a korona csak nálam vagy testvéremnél lehet elrejtve.

Én már annyira hozzászoktam ezen látogatásokhoz, hogy ha megpillantottam őket, a legnagyobb flegmával nyultam a zsebembe és kezébe nyomtam a kulcsokat a biztosnak.

Egyszer hosszú, hegyes vasrudakkal jöttek; azokkal a pin-czét, a kertet összeviszsa szurkálták és a falakat is megbökdös-ték. Én mitsem szóltam, de testvérem, akinél szintén így jártak el, erre szörnyen felháborodott és azt találta mondani: Ha tudnám is, hol van a korona, nem mondanám meg!

A biztosnak se kellett több. Feljelentést tett Bordolo tábornoknál. Ez azután beidéztette Kassára testvéremet és a »Fekete sas«-épületen tizenkét napra elzáratta

* * *

Én már 1848-ban szolgabíró voltam, de midőn Abaujvár-megye egy gyalog és egy lovas önkéntes csapatot állított ki, én és barátom Comáromy László rögtön beállottunk lovas önkénteseknek. Én mindjárt főhadnagy lettem, Comáromy hadnagy. Állott pedig egyenruhánk sötétkéék atilla, vörösszélű szürke lovaglónadrág és vörös csákóból. Jelen voltam a két kassai és a szikszói csatában. A midőn pedig a vármegye legnagyobb része az osztrákok hatalmába került, s nem volt, a ki az önkénteseket fizesse, ezek szétoszoltak, én pedig Ongára tértem vissza, hogy hivatalomat elfoglaljam. Ekkor sokszor igen nagy dilemmába kerültem. A magyar kormány részéről egymásután jöttek rendeletek, hogy a népet fel kell buzdítani az osztrákok ellen és ellentállásra készíteni; az ellenségnek semmi néven nevezendő élelmi szert vagy takarmányt kiszolgáltatni, s minden helységnek az erre vonatkozó proklamációkat kiosztani. Az osztrákok részéről természetesen ezekkel homlokegyenest ellenkező parancsok érkeztek és nagyobb nyomaték kedvéért egyuttal a halálos fenyegetés: »Mit Pulver und Blei!«

Egy nap szinte kaptam Miskolczi-ról egy nagy csomó proklamációt; lehetett vagy ezer, de egyszersmind azon hirt, hogy

Ramberg serege közeledik. Tudtam, hogy csak keresztül vonul, Görgey nyomában, el akartam tehát kerülni. Befogattam egy szekérébe, a proklamációkat az ülés alá rakattam és Ujfalunak kerülén, mellékutakon Aszaló felé tartottam.

Verőfényes szép téli nap volt, s miután a hó már elolvadt, kieresztették a birkákat. Az országot felé tekintve sisakok és kardok csillogását látom, odakiáltok tehát a juhászoknak, hogy tereljék gyorsan a nyáját az erdő felé, nehogy a németek hatalmukba kerítsék.

Odább menve egyszerre csak az előcsapatra bukkantam. Egy hórihorgas vöröshaju vasas német, — mint ha ma is látnám, — rám kiáltott hogy; »Halt!« Megáilapodtunk és ő azt kérdezé németül: »Hol vannak a huszárok?« (Tudvalevőleg a husároktól tartottak legjobban). — Én azt feleltem, hogy nem tudom! — Erre ő kardját mellemnek szegezve elkezdett szakkermentálni, s hogyan mondhatok olyat, hogy nem tudom, mikor ott látja a husárokat az erdő végén mozogni. — Hátra nézek, hát látom a juhokat! Ime egy második Don Quijote, a ki birkanyáját nézett hadseregnek! (Megjegyzendő, hogy a rendes huszárok akkor még fehér köpenyöket viseltek). — Hisz azok nem huszárok, hanem juhok! — mondom én és azzal bámészkodását felhasználva, az uton keresztül gyorsan Aszaló felé hajtattam.

Három vagy négy év mulva az alföldről jövet több lovas ezred vonult keresztül Ongán, s ekkor két, három héten keresztül mindig volt nálam beszállásolás. Egyik nap gróf Pachta, vértés őrnagy volt a vendégem, Ramberg veje. Ez többek közt megemlíté, hogy 49-ben e tájon nagyon tartottak a huszárok támadásától. Nevetve beszéltem neki, hogy az csak képzelt ellenség, ártatlan birkanyáj volt. Viszont megkérdezém, hogy mi történt volna velem, ha akkor megtalálják nálam azt a sok magyar proklamációt? — Nyomban lelővettük volna az árok szélén!

* * *

Midőn az oroszok Kassára érkeztek, én is elhagytam Ongát és Görgey seregét követtem, a kinél is a világosi kapitulációig maradtam. Többek közt Losonc közeliében is voltam, midőn az oroszok ezen szerencsétlen várost feldúlták Görgey közeledtének hírére ugyanis az oroszok elhagyták Losoncot, néhány

tiszt azonban hátramaradt, s ezek a guerillák által legyilkoltattak. A mint ezt az orosz vezér megtudta, nyomban visszafordult és a várost kifosztatta és felgyújtatta. A menekülő lakosokat pedig kancsuka ütésekkel kergették vissza a kozákok.

Mire ujabban elvonultak az oroszok, megtekintettem a várost. Két-három ház maradt épen, a többi mind porrá égett; s hogy a rombolás műve tökéletes legyen, a bolthajtásokat is keresztül ütötték, úgy hogy a pinczéig égett le minden, s ha az ember belépett valamely házba, az eget láthatta feje fölött.

A mint a fegyverletétel után hazakerültem, gazdaságomat teljesen kifosztva, házamat feldulva találtam, de egyszersmind egy levelet, Péchy Imre császári biztosnak oly értelmű parancsával, hogy azonnal jelentkezsem nála Kassán.

Szót kellett fogadnom. Bementem tehát és jelentkeztem nála.

Kérdésemre, hogy mit kíván? Röviden azt felelte, hogy hivatalomat ismét elfoglaljam.

Én egészen elképedtem. Erre nem voltam elkészülve, de legott kijelentettem, hogy azt semmi esetre sem vagyok hajlandó elfoglalni.

— Itt nem arról van szó, hogy hajlandó-e elfoglalni vagy nem — mondá a császári biztos — mert az kötelessége.

Erre azután azt adtam feleletül, hogy engem három évre választott meg a vármegye szolgabirájának. Ezen három esztendő lelet, én tehát nem vagyok köteles továbbra is szolgálni; különben is elég dolgom van a gazdaságommal, miután mindent a legnagyobb rendetlenségben találtam.

— Más emberek számára is öntöttek már golyó! — fenyegetődött a császári biztos.

Én kérdeztem őt, hogy miért erőszakolja a dolgot? Talál ő más alkalmas tisztviselőt. Mire ő tudtomra adá, hogy Olasz, a megyei főnök és Vitéz az alispán ragaszkodnak hozzá, hogy én és Péchy Gábor megmaradjunk. — Nyilván hátukat akarták fedezni, mert akkor még nem volt az egész nemzet pacifikálva. Komáromban még Klapka parancsolt. Sokan várták a magyar sereg visszatértét Törökországból, francia, olasz, sőt angol segélyt, s azért úgy vélekedtek, hogy ha mi is veük tartunk, javukra válhatnak, ha esetleg fordulnának a dolgok.

Miután még mindig haboztam, egész határozottsággal mondá:

— Hogy ha nem vállalja el a hivatalát, a legközelebbi transzporttal mint közlegény fog masírozni Olaszországba!

Borzasztó kilátás! Csak látni kellett azokat a szegény honvédtiszteket, kiket egészen elrongyolva hoztak Kassára. Az embernek megesett rajtuk a szive. A legrosszabb bánásmódban részesültek, midőn besorozták és mint közlegényeket menesztették, természetesen gyalog, Olaszországba.

Többek közt Messkó Sándor is így járt, őt azonban, mert lába hibás volt, rövid idő múlva haza bocsátották.

Mit tehettem egyebet, fejet hajtottam, de azért minden hónapban beadtam lemondásomat, a minek végre még az év december havában sikere is volt

Ennekutána csupán gazdálkodással foglalkoztam és évekig nem jöttem be Kassára.

Egy nap beidéztettem valami urbáriális ügyben. Beállítok az illető hivatalba, előmutatom az idézetet és kérdem, hogy mit kívánnak? Erre a hivatalnok azt mondja, hogy először is legitimáljam magamat — Én ez és ez vagyok — mondom — s talán csak elég, ha előmutatom az idéző levelet. — Azt akárki teheti; én nem ismerem! — volt a felelet — Hozzon két ismerős egyént, a kik kilétét igazolják. — Kimegyek az utczára és szerencsére találkozom Szentléleký ügyvéddel, a kinek előadom bajomat. Ő azonnal kész volt velem jönni s mondá egyszersmind, hogy van ott egy hivatalszolga, ki azelőtt a vármegyénél volt, az lehet a másik tanu Szentléleký tanuskodott mellettem s azzal elment, nekem azonban várnom kellett, mert a szolga éppen nem volt jelen. Azalatt belép Patay Sámuel, ki szinte be volt idézve Ettől is azt követelte az idegen hivatalnok, hogy legitimálja magát — Én igazoljam 'magamat? — kérdi Patay — Én, a vármegye volt alispánja, kit minden gyerek ismer a városban? — Azután felém fordulva: — Én azon véleményen volnék, öcsém, hogy inkább ő tartoznék magát igazolni, a kit közülünk senki sem ismer!

Azalatt eljött a hivatalszolga. Ez azután engemet igazolt s én ő vele Patayt.

A mint kilépek az utczára, megállit egy rendőr, hogy kísérjem a Policzei-Directióra. — Már miért? — kérдем tőle. — A szakálla miatt, mert nem szabad körszakállt viselni! — Elmegyek vele a mostani népbank, Fő-utca 22. sz. házba s ott értesemre adják, hogy tilos telt szakállt viselni, hogy az állt ki kell beretválni! — Bementem tehát a legközelebbi bor-

bélyhoz és megberetválkoztam. A szakállukkal másoknak is volt bajuk. Így Szentimrey Andrásnak és Gerhardt kereskedőnek a Forgách-utca sarkán. Ezt a kettőt erőszakkal beretválták. Kain Dávid orvost is bekisérték, de sőt gróf Zichy Henrik belső titkos tanácsost is. Ez utóbbi magának Marx Vilmos rendőrdirektornak mondta: — Tiltakozom ezen eljárás ellen. Én négy nap előtt voltam csak ő felségénél udvari ebéden, s senkinek sem volt kifogása szakállom ellen! — Ez imponált. Nem is bántották többé. Ő azonban elbeszélte ezen dolgot Bécsben, mire Michnievicset, a tulbuzgó hivatalnokot csakhamar elmozdították Kassáról.

Furcsán járt akkortájt egy nagyszakállu uri ember, bizonyos Kompóthy János, herczeg Koburg-féle jószágigazgató. Ezt is, kinek éppen dolga volt Kassán, bekisérték a rendőrségre. Itt kiadták neki a parancsot, hogy rögtön beretválkozzék. Ő nem ellenkezett és egyenesen valami borbélyműhely felé tartott. Utközben azonban egy másik rendőrrel találkozik, kinek szinte szemet szurt a mellig érő, hatalmas fekete szakáll. Ennek se kell több, nyomban arretálja és minden ellenkezés daczára visszakíséri a rendőrségre. — Mit akar itt? Még mindig nem vételezte le a szakállát? — förmed rá Michnievics. — Nem lehetett, mert utközben, mikor a borbélyhoz akartam menni, ez az ember elfogott! — Egykoru emberek állítják, hogy ez a komédia kétszer, háromszor ismétlődött. Végre azután arra a gondolatra jött a policzeiwidrig szakállal megáldott uri ember, hogy rendőri fedezetet kért, hogy ily módon akadály nélkül juthasson a legközelebbi borbélyműhelyig, az elrendelt operáció végrehajtása végett.

Adatok Kassa város történetéhez az 1848—49. években.

 »Szabadság, Egyenlőség és Testvériség« magasztos eszméje, mely a párisi februáriusi események folytán Európaszerte a népeket lázas állapotba helyezte, hozzánk is átszivárgott és a márczius 15-én közhirre tett és 12 pontban megjelölt kívánalmakat eredményezte.

Ennek híre Kassa város lakosságát márczius 18-án arra indította, hogy a házak nemzeti zászlókkal fellobogóztattak; az általános örömayilvánításnak a város közönsége márczius 20-án d. e. 11 órakor a cisino nagytermében Rimanóczy Ferencz akkori polgármester elnöklete alatt megtartott nyilvános közgyűlésben adott kifejezést, midőn az ismert pesti 12 pontot lelkesedéssel egyhangulag elfogadta.

Márczius 23-án a gróf Forgách Zsigmondné által a kassai ifjuságnak ajándékozott diszes nemzeti zászló d. u. 4 órakor a városháza előtt a tanuló ifjuságnak, Török Sándor jogásznak hatalmas beszéde mellett, ünnepélyesen átadatott. Gróf Batthyányi Lajosnak miniszterelnökké való kinevezése és a magyar miniszterium megalakításának öröme márczius 26-án a székesegyházban »Tedeum« hálaadó isteni tisztelet tartatott, 28-án pedig esti 9 órakor körmenet, fáklyás zenével. A megye részéről a nemzeti zászlót Kelcz István II-od alispán vitte. a városháza előtt Rimanóczy Ferencz polgármester nemzeti lobogóval várt, s itt a két törvényhatóság egyesülve, a körmenet a város Fő-utczáján végig haladt.

Április 2-án délután 4—5 óra között a Szabadságtéren több ezer ember jelenlétében a reakció emberei, úgy mint Metternich és kegyvesztett társainak arczképei egy rögtönzött máglyán elégettettek, Farkassányi Sámuel és Karsa György ügyvédek ez alkalommal buzdító beszédeket tartottak.

Április 4-én a katonai laktanyákra is kitűzetett a nemzeti zászló.

Április 7-én a lovardában a nemzetőrök a hitet letették. Őrnagy lett Soós Sándor, kapitányok gróf Dessewffy Ferencz, gróf Csáky János és Várjon Gábor, főhadnagyk Schehovits Antal, Kloczkó Ignác, Antalffy Flóris, alhadnagyk Löderer András, Turnusz Ferencz, Csorba Sámuel.

Április 20-án a nemzeti örök, a főörsön az őrséget a sor-katonaságtól átvették.

Május 7-én a kassai lovas nemzetőrök zászlójának ünnepélyes felszentelésén a zászlóanya, a lelkes magyar hölgy, gróf Forgách Kálmánné volt, fényes magyar öltönyben. Őrnagy lett gróf Török Miklós, tisztek gróf Péchy Manó, báró Horváth József és gróf Csáky Rudolf, zászlótartó Werfer Károly József.

Június 26-án Kassa város országgyűlési képviselőjének báró Luzsénszky Pál megválasztatott.

Augusztus 4-én a kassai 9-ik m. k. honvédszászlóalj, mely később „vörös-sapkások“ név alatt hírnevessé lett, Kassáról a délvidékre elvezényeltetett.

Szeptember 24-én a kassai gyalog nemzeti önkéntes csapat, számszerint 57-en, a szokott esküt letévén és másnap Kloczkó Ignác városi erdőmester, mint választott főhadnagy vezérlete alatt Szolnokra ment; a csapat őrmestere Messko Sándor városi aljegyző volt.

Október 9-én Pestről Kassára 2 ágyut hoztak felszereltlenül.

Deczember 5-én Schlick Ferencz lovassági tábornok egy császári hadosztállyal Sárosvármegyébe berontott és Kassa felé előre nyomult. . .

Deczember hó 11-én a kassai hegy északi oldalán felállított magyar tábor, a császári sereg által oldalt megtámadtatván, az összes magyar csapatok déltájban visszavonultak és Schlick hadteste d. u. 4 órakor a városba bevonult. Ez alkalommal a Bárcza felé menekülő honvéd és nemzetőr csapatok üldözésére siető lovasságot a bárczai állásból elsütött ágyulöv.

sek a további előnyomulásban megakadályozták s a lovasságot visszatérésre kényszerítették, ez alkalommal Concoreggio őrnagy többed magával elesett, kit is katonai pompával harmadnapra eltemettek.

Mialatt a lovasság Bárcza felé sietett, azalatt a gömöri, gróf Andrássy-féle krasznahorkai ágyuk a Forgács-utcán át a Szepsi-úton Torna-felé szerencsésen elmenekültek.

1849. évi január 4-én a Mészáros Lázár hadügyminiszter vezénylete alatt Miskolcra megérkezett hadosztály d. u. 2 óra tájban, a város déli határában felállított s a város felé vezényeltetett. Ezen támadás czélszerűtlen intézkedések folytán Schlick csapatai által visszaveretett, mely alkalommal a rendetlen visszavonulás miatt a magyarok 10 ágyuja Schlick hatalmába került. Ezen győzelem emlékeül, a régi bárczai utnál fekvő akasztó domb „Victoria“ névre lett átváltoztatva.

Január hó végével, a midőn Klapka György Tokaj felől és Görgey Arthur a Szepesség felől előre nyomult és Schlick seregét visszanyomta, a branyiszközi hadállást rohammal bevették; Schlick hadosztályát február első napjaiban Torna felé irányította s városunkat február 9—10. eső éjjelen csendesen elhagyván, február 10 én a délutáni órákban, a hátvédül hátrahagyott horvát csapatokkal a nagy hidat szurokkal leöntette és felgyújtatta; Görgey huszársága azonban a leégett nagy hid mellett a befagyott Hernádon át bevonult Kassára. Görgey hadserege rövid pihenő napok mulva Schlick után Putnok felé vonult s a kápolnai csatában részt vett.

Görgey Arthur elvonulása után városunkat márczius havában a Szepesség felől Kassa-Hámmor és Bélán át, Ramberg tábornok egy dandárral, Eperjes felől a Hurbán-féle tót csapat Blaudek vezérlete alatt megszállotta s a míg Ramberg tábornok a városra kivetett hadi sarczczal, pár napi rövid tartózkodás után Rozsnyó felé vonult, a hurbanista tót csapat városunkban az itteni élelmezési raktárakat kiürítette és Eperjesre vitette, azután ugyan oda visszavonult, a hol Beniczky Lajos őrnagy huszárai szétugrasztották.

Az április 14 ki függetlenségi manifestum közzététele után a felsőmagyarországi hadak főparancsnokává, Dembinszki tábornok Kassán összegyűjtött seregével a gácsországi határra felvonult az orosz haderő elleni védelemre.

Hadállásait azonban az előre nyomuló nagy orosz hadsereg

ellen nem bírta megtartani; a kisebbszerű csatározások után Kassán az utolsó huszárcsapat, mely még június 23-án Lemesnél a kozákokkal összeütközött, az nap este Miskolcz felé visszavonult.

Az orosz hadsereg derékhada Konstantin nagyherceg s Paskievits tábornagy vezénylete alatt a városba június hó 24-én bevonult s az orosz hadsereg a város déli részét elfoglalva, a szabad mezőn elhelyezkedett.

A hadműveletek biztosítása tekintetéből egyuttal az Erzsébet külváros azon részét, melyet a Pesti-ut, Szepsi-ut és a patak elhatárol, a lakházak kiürítésével egy megerősített táborrá alakították, a nyílt utvonalat és kerteket palisszádokkal, facölöpökkel elkerítvén, kreposztznak elnevezték.

Június 27-én a beszállított Kossuth féle bankjegyek érvényteleknek nyilvánítván, a közforgalomból eltiltattak és a nagy sétányon a városi közegek közbenjöttével nyilvánosan elégettettek.

A világosi fegyverletétel után hazájukba visszavonuló orosz hadseregben kitört cholerajárvány miatt Kassán a konviktusi épület, a főparancsnoksági ház, a Forgács palota, a volt Semsey Lajos-féle ház kórodáknak, a francziskánus és jezsuita templom pedig élelmi szertáraknak lettek berendezve.

Szeptember 2-án Görgey Arthur családi ügyeinek rendezése végett a Szepességre utazván, Kassán a volt Löderer-féle szállóban egy őrnagy kíséretében beszállott, de másnap ismét tovább utazott.

Az oroszok elvonulása után következtek a szomorú idők, a midőn a jeles hazafiakat Felsőmagyarország megyéiből összefogdosták s a Fekete-sas, városi volt fogadó-épületből átalakított fogházban elzárták.

Münster Tivadar

Honvédzászló.

onvédzászló, rongyos zászló,
Golyóktól megtépett,
Veled zászlóm Kossuth Lajos
Isten elé lépett.

És az égben minden angyal,
Ki Isten körül volt,
Honvédzászló, rongyos zászló,
Előtted meghajolt.

Magyaroknak nagy Istene,
A mint ott meglátott
Honvédzászló, rongyos zászló,
Kezével megáldott.

Ha a vész felhöi szállnak
A magyar hazára,
Kossuth azt a rongyos zászlót
Viszi a csatába.

Feltámadnak a halottak,
Harczi dicsőségünk;
Előtted te rongyos zászló,
Pusztul ellenségünk.

Deil Jenő.

Az én tanuságom.

MIKOR Klapka a tokaji ütközetet vivta, 1849. január 31-én, éppen nyolcz esztendő voltam.

Tanuja vagyok tehát én is azoknak a dicsőséges, gyászos nagy időknek, a magyar nemzet utolsó szabadságharcának. Az én kalapom, magyar koronás, hosszú, piros pántlikáját is lengette a szabad szellő. Én is használtam annak a kornak gúnyszavait: Schlick-nek hívtam minden hibás szemű embert; a ki pedig nem éljenzett, vivátozott akkor, mikor én, azt meg pecsovicsnak.

Tanu vagyok, igaz; de az ilyen magamfajta tanunak vallo má ai, élményei, egy cseppet sem tisztázzák a vitás történelmi kérdéseket; fényt a homályos pontokra, egyáltalában nem derítenek; s ha világítanak, hát egyedül csak nekem világítanak, szentjánosbogár módjára emelve ki a hosszú ötven esztendő éjszakájából a nagy eseményeknek azokat a parányi részleteit, melyeket én megéltem.

Az 1848—49-iki események engem Rimaszombatban találak. Nyolcz esztendő gyerek létemre nem sokat értettem a dolgok folyásából. Annyit tudtam, hogy háboru lesz; megyünk a német ellen. Folytonosan exerciroztatták a nemzetőröket, meg bennünket gyerekeket is; mert hát mi is rendes szakaszokba és századba voltunk beosztva; egy főhadnagy tanított bennünket a katonai rendgyakorlatokra.

Vigan ment ez a dolog nagyon egy darabig; szörnyű büszkék lettünk, midőn a mozdulatainkat néző város urai, több alkalommal, fülünk hallatára mondták, hogy ügyesebbek vagyunk, mint a nagyok, az igazi nemzetőrök.

Egyszer csak azután ezek elmentek; magunk maradtunk, minket nézett az egész város. Azután megint visszajöttek, de nem mindnyájan. Erről is, amarról is hallottam, hogy Schwechátnál elesett. Legnagyobb hatást gyakorolt rám az a hír, hogy a nálam pár évvel idősebb pajtásomnak Harmaczy Bélának jól ismert édes apja is ott maradt; fejét elvitte az ágyugolyó. Megdöbbsentem, elgondolkodtam: Hát így megy a háború? . .

Azután egymást üzve, kergetve, jöttek a magyarok, németek oroszok.

Tudvalevő dolog, hogy Rimaszombatnak a csapatmozgalomból meglehetősen kijutott. A körülmények úgy hozták magukkal, hogy ott ugyan véres összeütközés nem volt, de egyszer mégis nagyon válságos helyzetbe jutott a város. A Tornallya felé elvonult orosz hadtest tábori főorvosa, postakocsin utazott a hadsereg után. Ezt a szerencsétlen embert egy guerilla, az országot sánczából, mindjárt a város végén, orozva lelötte. A postakocsis a halott orvossal, Bejénél érte utól az oroszokat. Ezek persze rögtön visszazudulva, Rimaszombatot lövetni akarták. Nagy nehezen mégis a kancsukával fogadott engesztelő városi deputáció, — melynek tagja volt a Katinszky Géyza s.-a.-ujhelyi plébános édes atya is, — erős hadi sarcz arán kieszközölte tőlük a kegyelmet, s megmentette a várost attól a szomorú sorstól, melybe hasonló okok folytán Losoncz jutott.

Mondani sem kell, hogy ezeknek az izgalmas napoknak minden órája meghozta az érdekesnél érdekesebb látványosságot. Azóta persze, nagyon soknak elmosódott az emléke, de a következő jelenetek még most is teljes elevenességgel állanak előttem.

Egyszer csak a szomszédunkba, Papp Ábrisékhoz, egy huszár érkezett. Azt mondták akkor, hogy a Lenkey huszára. Minthogy a mi udvarunkból a Pappék udvarába, a rossz kerítés miatt, hátulról kényelmesen át lehetett menni, én mindjárt megismerkedtem a huszárral, a mi istállónkból szénát vittem neki és ő engem ezért a szivességért ott az istállóban a lovára ültetett és erősen biztatott, hogy másnap reggel elvisz magával kis huszárnak. Kerestem én másnap reggel, amint felébredtem mindjárt a huszárt, de már akkor csak hült helyét találtam. Ezt a jószágos arczu katonát, kezében azzal a sárszerű fekete kenyérrel, melyet ott az istállóban velem beszélgetve evett, még most is egész világosan magam előtt látom.

Látom azt az aranytól csillogó orosz tisztet is, aki a rimaszombati piacon, a kofák előtt leszállott a lováról, televette piros selyem zsebkendőjét nyers uborkával, ismét nyeregbe ült, s lépésbe menve ette az uborkát hámozatlanul.

Látom a cserkeszeket, kozákokat, a mint lovaikat a Rimában usztatják; a kaftános gyalogosokat pedig, a mint a piszkos folyóból nagy üstökbe vizet meritenek, fölforralják s karddal aprítják bele a zöld tököt, kukoriczát, káposztát, úgy amint a mezőről felszedték, mosatlanul.

Látom a hozzánk szállá-olt Schlick-féle vasas altiszteket és hadnagyot. Hosszu, kegyetlen udvarunk hátul kiszélesedett és 4 lóra való istálló volt benne. Itt voltak a tiszti és altiszti lovak elhelyezve. Az udvaron teknőkben állott darabokra vágva a hus, a szobában pedig dézsákban és vedrekben a bor. Onnan osztották ki az egész svadon legénységének. Emelgettem a szoba padlójára helyezett vértjeiket. A fényes tiszti vértet könnyen bírtam, de az altisztekét alig.

Látom azután a Beniczky szedett vetett kis csapatját, a mint a piacon sorakozik; s látom az általa Losonczon meglepett s megvert Schlick csapatjának tisztjeit. Ugyancsak a rimaszombati piacon, hadi zászmánnyal telt szekerekhez kötve.

Egészen előttem áll az a szomorú jelenet is, midőn Görgey, Rimaszombatban egy spionsággal vádolt serfőző legényt felakasztatott. Az auditor, szép fiatal ember, de még szebb fiatal feleségével, kocsisával, szekérével, lovával, nálunk volt elszállásolva. Délelőtt 10 óra tájban, két szürke lovas huszár hozta kivont karddal, udvarunkba az elítéltet. A két huszár megállott a kapuban, az elkényszeredett, sápadt, vézna bűnös pedig, a konyhaajtónkkal szemközt, a szomszédház, az öreg Perecz néni házfalához támaszkodott. Kevés idő múlva kijön a szobából az auditor, megáll a konyhaajtóban, felolvassa a nyárfalevélként reszkető, némán hallgató embernek az ítéletet s azzal végzi, hogy: »ma délután 4 órakor függni fogsz.« Tanuja voltam az egész jelenetnek, az auditor mellett állottam. Tanuja voltam annak a kétségbeesett iszonyodásnak is, midőn az auditor felesége meghallotta, hogy a saját cigány-kocsisuk hajtotta végre az akasztást.

Tisztán emlékezem arra a jellemző, mulatságos esetre is, a mely nálunk, két orosz katona között történt. A mint akkor mondták, két órai szabadrablás lévén engedélyezve, hozzánk is

bejött két marczona kinézésű orosz közlegény, nagy hangon kiabálva a Mleko, Mleko-t. Minthogy éppen az aludt tej sásonja volt és három tehenüinktől bőven telt, a legnagyobb készséggel hirtelen két nagy köcsögöt állítottak elébök. Szó nélkül kifakanalazták; és amint ugyancsak szó nélkül távozni akarnak, az egyik az ablak párkányán heverő rossz ruhakefét tarisznyájába teszi, a másik szó nélkül neki esik és agyba-főbe veri; amaz erre a ruhakefét szó nélkül előveszi, az ablak párkányára vissza teszi, azután mindaketten szó nélkül távoztak.

Igy követték egymást a legkülönbözőbb fajta jelenetek ezernyi változatban.

Nyár vége felé azonban mindig csendesebbek, mindig komolyabbak lettek az emberek. Az arcok megnyultak. A sóhajok szaporodtak.

Láttam kiterítve egy huszonnégy éves fiatal embert, a ki szíven lőtte magát. Azt mondták, hogy vörössapkas volt.

Láttam, hogy vitték el az apám két darab vadászpuskáját. Megégett az agyuk, tönkre ment a csövük abban a máglyában, melyet a győztes hatalom, az elkobzott forradalmi tárgyakból, a rimaszombati piacon rakatott.

Azután jöttek a városba olyan urak, a kik csak németül vagy tótul beszéltek. Ugy csufolták őket, hogy: *b e a m t e r*.

Ugyanazon időtájban jöttek a hegyes sisaku zsandárok is. Nagyon néztük őket; néztük különösen szép sárgaréz gombjaikat, mert szám is volt rajtuk, szintén rézből. Gombozás alkalmával ezeknek igen nagy értékük volt; tíz füles csontgombot is adtunk egyért, fületlent még többet is.

Azután teljesen vége lett a szabadságnak. Én fölöttem is megnehezedett az idők járása.

A boldog pigézést és gombozást felváltotta a veszedelmes mensa, dominus és quae maribus . . . ezt pedig nemsokára a Martin Konrád, Močnik és Mozart Lesebuch . . .

Stöhr Antal.

Visszaemlékezés 1848–49-re.

TIZ ÉVES fiu voltam és gymnazista deák. A márcziusi események hírére Lőcse városa is örömmámorban uszott. Lakosai fényes kivilágítás által adtak kifejezést hazafias lelkesedésöknek, s a piacon és utczákon elvonuló tömegek örömujjongva sorba megéljeneztek V. Ferdinánd királyt, István nádort, Széchenyit, Deákot, Batthyányt, Kossuthot.

A gymnasium premontrei-rendű tanárai siettek a tanév befejezésével, részt veendő a polgárokból s az uri osztálybeliekből felállított nemzetőrség gyakorlataiban; melyek a városon kívül tartattak; a tanárok éjjeli őrségre is ki voltak rendelve. Régebben katonáskodó egyének tanították a nemzetőröket a fegyverfogásra, illemmel ugyan, melyből azonban néha a guny sem hiányzott. Így midőn egyik idősebb tanárunk kissé ügyetlenül kezelte a fegyvert, az őt oktató iparos altiszt fontoskodó hetykeséggel mondá: »Uram, ez nem írótoll!«. A deákok is, nézői lévén a nemzetőrök gyakorlatainak, egyes csoportokba osztva, azokat utánozták, s midőn a gyakorlat végén a nemzetőrök katonai sorrendben a városon keresztül haza vonultak, a deáksereg is közvetlenül utánok ugyanazon sorrendben katonai lépésekben haladt.

De nem sokáig tartott e játék. Felállítottak a honvédség, sokan a nagyobb deákok közül beállottak honvédeknek, elvitték őket komoly munkára, hogy soha többé ne lássuk. Tanárom, Szomolnokyi Benedek, tábori lelkésznek ment, Röpássy Flóris pedig, a VI. osztály tanára, daczára annak, hogy felszentelt áldozár volt, honvédtiszti ruhát vett föl és kardot kötött

oldalára, a szabadságharcz több csatájában részt vett, míg végre a temesvári ütközetben mint százados elesett.

A lőcsei lakosok megtudván, hogy a horvátok, rácok, oláhok gyilkolják a magyarokat, vetélkedve siettek a honvédelemhez szükséges eszközök előállításával. A polgári családoknál divatos czintányérok följáértattak ágyuk öntésére, önkéntes pénzadományok gyűjtettek, a nők fehérneműt varrtak a honvédek részére. A szivekben lángolt az önzetlen hazaszeretet, a hazának szolgálni dicsőség vala, a haza oltárára áldozni kötelességnek tartatott.

Voltak azonban, kik a szabadság fogalmát félreértették, úgy a gyermek deákok megengedték maguknak a szivarozást, ha valaki ablakát ki nem világította, azt betörték. A városi kávéház bérlője, Liedemann házi ebeit osztrák tábornokok nevein szólitotta, de meggondolatlanságának meg is adta az árát, mert midőn később az első osztrák csapatok Schlick alatt Lőcsére érkeztek, 50 vesszőütésre ítéltetett s a szenvedett sérülések következtében néhány nap mulva sebeiben meg is halt.

November elején megkezdődött az új iskolai év, de már nem olyan osztatlan, egyetértő hazafias érzelmek közt, minők a szünidő előtt honoltak keblünkben. Hogy szünidő alatt mi történt Zichy Eugennel, Lamberg és Latourral, azt nem tudta mindegyikünk, de elég az hozzá, hogy Lőcsén és vidékén is találkoztak a magyar mozgalomnak ellenesei, a pecsovicso, kiknek fiai is magyarellenes érzelműek lévén, az iskolában külön pártot alkottak; ennél fogva befészkelte magát közénk nemcsak a kölcsönös bizalmatlanság, hanem az ellenségeskedés is, főleg téiben a csatarendben felállított pártoknak hógolyókkal való kölcsönös megdobálása majdnem napirenden volt.

Lelohadt harci kedvünk, midőn ujév körül a kassai ütközetből hazatérő lőcsei nemzetőrök Schlick általi megverettetésük hírét hozták. Láttuk, hogy ezt a nemzetőrök nagyon resztelik, mert egyenkint jöttek az országuton s a házak mögött bujkálva, titkon keresték föl lakásaikat; a mily önértzetesen hordták azelőtt a nemzetőri egyenruhát, oly gyorsan levetették most s gondosan eldugták, nehogy ez öltözet előbbi katonaszkodásukat elárulja.

Még nagyobb lehangoltság és félelem lepte meg a lakosokat, midőn Schlick seregével Lőcse felé közeledett. Oly általános volt az izgalom, hogy senkinek nem jutott eszébe, a

nagy nemzeti lobogót levenni a magas árboczfáról, mely a piacz legszebb helyén, a megyeház előtt fel volt állítva. Schlick meglátván a vigan lengő trikolort, megállította seregét, felháborodásában a városnak irányoztatta az ágyukat és csak miután a városi küldöttség az elkövetett mulasztásért bocsánatot kért s azalatt a nagy fenyőfa a fejszék csapásai alatt zászlóstul lezuhant, csillapodott haragja, bevonult a városba s a különben békés természetű lengyel katonákat a polgárok házaiba tömegesen elszállásoltatta.

Reménykedéssel teljes izgatottságba hozta a lőcsei lakosokat február 2-ika, midőn Görgey csapatai Iglóra érkeztek. Azon nap este a Schlick által hátrahagyott lőcsei helyőrség egész készenlétben állott a piacon és tábori tüzeket rakott, melyek szemlélése a lakosokban azon gondolatot keltette, hogy a helyőrség az iglói magyar sereg általi megtámadástól tart. A katonaság azonban éjfél felé, miután a lakosság nyugalomra tért, a lovak lábait és az ágyuk kerekeit szalmába, rongyokba csavarta és egész csendben a városból kivonult. Ily módon meglepte az Iglóra vezető országuton felállított magyar előőrsöket, Igló városát rakétákkal felgyújtotta s már a városba az ugynevezett lőcsei utczába hatolt, midőn a magyar csapatok is felriadván, ugyanazon utczába tódultak s heves küzdelem után a támadó ellenséget viaszorították. Ez azután gyorsan Szepesváralja felé húzódott és Lőcsére csak a sebesülteket szállította, kiket a közönség szánakozó kíváncsisággal vett körül és kísért el a kórházba. Többen korán reggel Lőcséről Iglóra siettek, megtekinteni a csatatért és a romokat, melyeket az éjjeli tűz és ágyúzás okozott. A holt katonákat akkor még ott találták, a hol elestek. Néhány nappal rá egész Lőcséig hallottuk a sűrű ágyulövéseket, melyek a branyiszkói ütközetet jelentették.

Igy Lőcse városa rövid időre az ellenségtől megszabadult, a Kossuth bankók, melyek a megszállás ideje alatt a közforgalomból eltűntek, értéküket visszanyerték, de azért az osztrák bankók is forgalomban maradtak; s minthogy aránylag kevés aprópénz volt, a bankók ketté vagy 4 részre daraboltattak s minden rész a megfelelő értékben használtatott.

A tél vége felé meglátogattak minket a hurbanisták; de csak néhány napig időztek Lőcsén. Ugyanakkor a kolostori utczában Oppitz nevű özvegyasszony házában véletlenül tűz támadt, mely gyorsan terjedett. A hurbanisták gyönyörködve

és kárörvendve tétlenül nézték a dühöngő elemet, a mint az rövid idő alatt a város nagyobb s legszebb részét romokká változtatta.

Tavaszkor guerilla-csapat szerveztetett, melyhez ujabban néhány deák csatlakozott s mely a Lőcsén átvonuló Benedek és Vogel tábornokokat az erdőségeken keresztül vezető utakon való menetelésökben hátráltatta. Nagy sirás és bánatnak volt okozója Vogel, midőn kezesek gyanánt vagy 10 előkelő lőcsei polgárt vitt magával, mondván, hogy ha a guerillák csak egyet is lelőnek katonái közül, a kísérő polgárokat mind agyonlövöti. Szerencsére nem történt támadás, s néhány nap múlva a polgárok haza kerültek. Nemsokára magyar csapatok jöttek Dembinszky seregéből; ezek közt láttam lovagolni egy nőt huszártiszti atillában, azt beszélték róla, hogy mint huszártiszt szolgál a seregben.

Dembinszkyék távozása után nem láttunk többé magyar katonaságot, osztrákokat sem, csak élet-halálra küzdött csatákról szóló híreket hallottunk, melyek majd reménységgel, majd aggodalommal töltöttek el minket, míg végre a világosi fegyverletétel híre teljesen megsemmisítette minden reményünket. Bámultuk a hazavonuló orosz hadsereg tömérdek sokaságát s immár nem csodálkoztunk azon, hogy ennyi népet nem győzhetett le a magyar fegyver. A kivégzési hírek mindenkit elrémitettek. S midőn végre Máriássy Ádám harsány hangján mondott és a »rebellis« szót többször ismétlő beszédének kíséretében a maglyára összehordatott számtalan nagy csomag Kossuth-bankókat a megyeház előtti téren elégette: a körülálló megmatva nézték és fájdalmas szívvel érezték, hogy a szegény magyarnak nemcsak minden lelkesedése, legnagyobb áldozatkészsége, de most ráadásul vagyona is füstbe ment.

A premontrei-rend lőcsei tanárainak minden alkalommal nyilvánított hazafias érzelmei és kettőnek a szabadságharcban tevékeny részvétele miatt a lőcsei gimnázium vezetésétől megfosztatott. C-eh tanárokat kaptunk, kikről azonban hálásan el kell ismernem, hogy jó tanárok voltak, lassankint meg is kedveltük őket, mert szerettek minket, igyekeztek velünk a tudományt megkedveltetni, követeléseikben nem voltak tulszigoruaak és a mi fő, magyar érzelmeinket soha sem sértették meg, sőt tisztelték, de a magyar szellemek ápolói, terjesztői, már csak nemzetiségök- és küldetésöknél fogva sem lehettek.

Toborzó.

Muzsika, szól verbuválnak :
Csapj fel öcsém katonának !

És e dal nyomán mintegy varázsütésre jöttek a lelkes ifjak és a haza hívó szavára ott hagyták az iskolát, az édes otthont, a csendes mezőt, a műhelyt és beállottak védeni a veszélyben forgó hazát és lettek honvédek.

1848. május 16-án ugyanis gróf Batthyány Lajos, a magyar miniszterelnök, — veszély fenyegetvén az országot, — lelkesítő felhívást intézett Magyarhon népeihez.

A miniszterelnök ezen fölszólítására megkezdődött szerte-szét a hazában a toborzás. Kassán is felhangzott a verbungos dal, vigkedélyű huszárok járták be cigányzene kíséretében a város utcáit énekelve, sarkantyút pengetve és az ifjakat felszólítva, hogy csapjanak fel honvédeknek.

Egyikük nemzeti színű zászlót vitt elől, s minél tovább haladtak, annál többen gyülekeztek a diadal jelvénye alá. Utközben zengett a Rákóczy-induló, felváltva a toborzók dalával, mit az egybegyűlt nép harsány éljenzéssel üdvözölt.

Végre megállapodtak a Főtéren, a székesegyház és a régi színház között, a hol még akkortájt nem volt kert. Itt körbe álltak a nyalka huszárok és kezdték járni a toborzót, melyhez nagytaréju sarkantyúikkal verték a taktust; járták oly tüzzel, oly negédesen, hogy a gyönyörű ősmagyar táncz láttára örömrivalgásokban tört ki az ablakokban, az erkélyeken és a téren megjelent ezernyi nézőközönség.

Ott volt Dobay Lajos, a híres kassai verbungos kapitány, ott voltak leányai magyar öltözetben, tüzeltek, lelkesítették az egybegyűlt ifjakat, hogy ragadjanak fegyvert a hazáért, a szabadságért, tánczra perdültek, kínálták borral, s ha felcsaptak honvédnek, vörös katonasapkát nyomtak a fejükbe és lett belőlük »v ö r ö s - s a p k á s.«

A legnagyobb odaadással lelkesült az értelmiség, a tanulóifjuság, kigyult arczczal tódultak a felsőbb osztályokból, a jogakademiáról, hogy a csendes iskola falait a harczias táborral felcseréljék.

Igy alakult meg a kilenczedik zászlóalj, a kassaiak zászlóalja, a »v ö r ö s s a p k á s o k« híres serege, mely szemenszedett, részint kassai, részint környékbeli fiukból állott, a legelszántabb vakmerő katonákból, kiknek nem egy győzelmét köszönheté a magyar.

Kevés kassai »vörössapkás« nevére emlékeznek már a jelenleg élők, de e kevesek neveit is ide igtatjuk örök emlékgyanánt. Ezek: Lükő Géza, Lükő Kálmán, Brunner Ede, Porkoláb János, Somogyi Gyula, Szányi Gyula, Székely József, Metz Tivadar, Ambrus Sándor és Ferdinánd, Zámbery János. — A tüzérek közé ugyanakkor beállottak Gleviczky Albert, Illés János és Klimkovics Gábor.

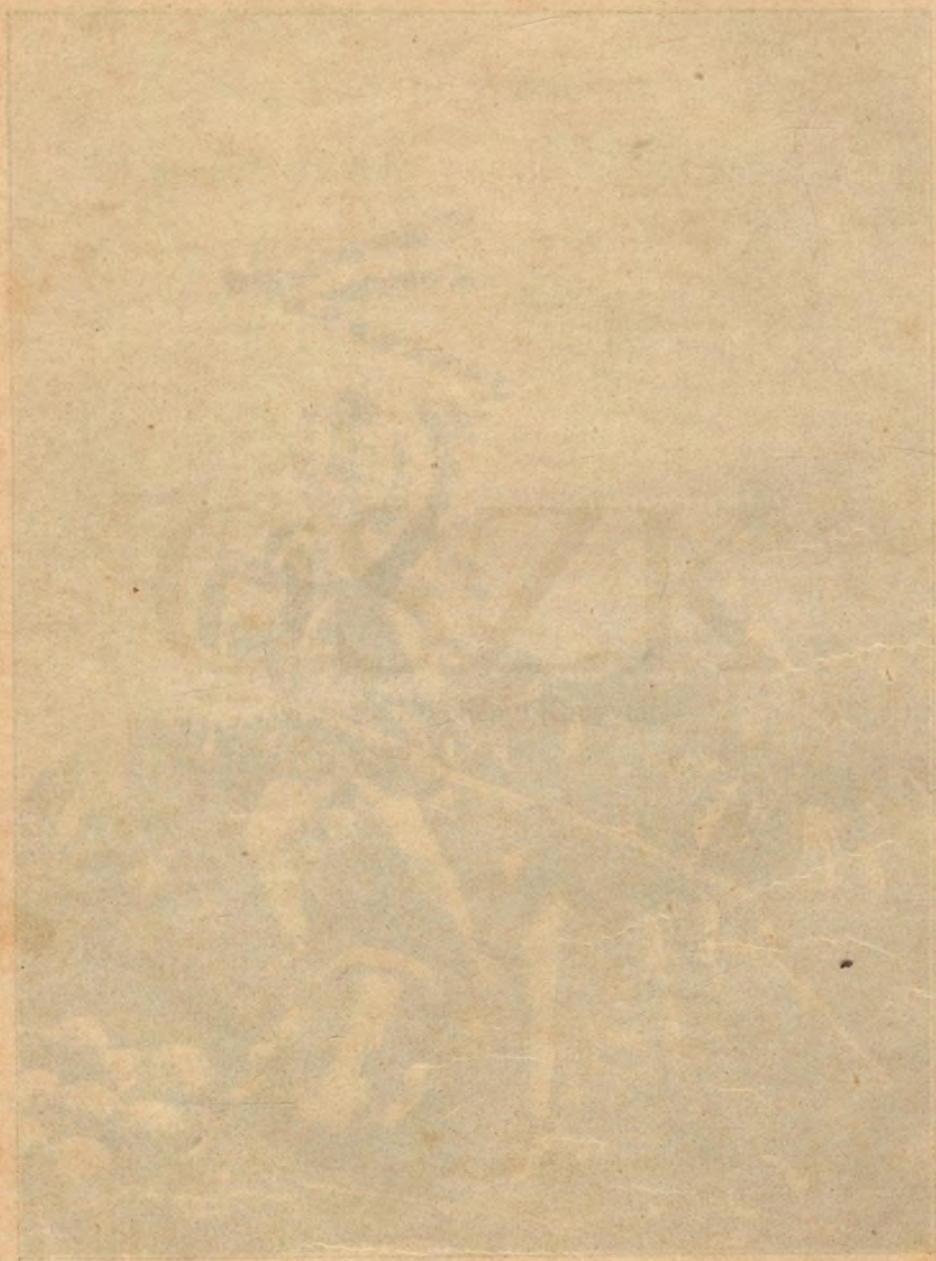
Élő honvédeink.

A Kassán élő 1848–49-es honvédek névsora:

Achácz Gábor tizedes
Ardényi Pál főhadnagy
Benke Gábor őrmester
Bercsényi Krausz József főhadnagy
Bodó János tizedes
Buchhalter Dávid tizedes
Csaszlai István közvitéz
Cséplő József közvitéz
Czapári István halálfelegio.
Dvortsák Béla vadász tizedes
Endrizál György közvitéz
Erdélyi József hadnagy
Farkas József hadnagy
Ferencz András közvitéz
Fritsche Mór hadnagy
Gurdélyi Endre dr. főorvos
Heinrich István tizedes
Holecsek Pál vadász altiszt
Illés János tüzemester
Juhász Károly őrmester
Kalafusz Antal közvitéz
Kalocsányi Antal közvitéz
Kerekes János közvitéz
Klempay Gábor közvitéz
Kovács Gusztáv közvitéz
Kronberg Győző altiszt
Krutsay István hadnagy
Lojkó Miklós tizedes
Marossy Antal „

Metz Tivadar vörös sapkás alhadn.
Millbeck Károly dr. tüzér hadnagy
Molitorisz Lipót tizedes
Morócz Miklós kapitány
Novelli Imre tizedes
Pecsenye István közvitéz
Perzsányi József „
Petrányi János tizedes
Roxer Vilmos vadász százados
Seregdy Antal őrmester
Sikorszky Dániel hadnagy
Siposs Pál őrmester
Skálicz Ferencz tüzemester
Stofcsik Jakab tizedes
Strake János utász
Streck Alajos közvitéz
Szabó András „
Szakmáry János „
Szerényi Flóris tüzemester
Szlakovszky István őrmester
Tolnay József hadnagy
Tomasko András közvitéz
Ullmann József hadnagy
Vodianer Márton tüzemester
Willnrotter Henrik halálfelegio.
Zátorszky Endre közvitéz
Zóna Lipót önkéntes
Zsarnay Pál őrmester

A vörössapkás.

int zúgó szélvész ront előre,
Halálmegvetve, rémesen . . .
Nincs gát, nincs akadály előtte.
Nem fog ki rajta semmitem!

Majd megdördül aztán az ágyu,
Hogy megrázzon földet s eget.
S a hős »vörössapkás« e hangra
Nem sápad el . . . sőt még nevet.

De hát hogy is lehetne gyáva,
Hol Damjanich küzd lelkesen?!
— Hol ő így szól: »Fiuk előre!«
Ott nem terem, csak győzelem.

* * *

Nagy volt a gyászunk! Törve voltunk.
Alig volt egy-két nyert csatánk.
Az osztrák üzött itt is, ott is,
S mint a karvaly csapott le ránk.

De jött aztán egy nap . . . dicsőség,
Fény áradt ránk egy szép napon!
És a szivekből tűnni kezdett
Egyszerre a bú, fájdalom.

Szolnoknál megdőrent az ágyu,
S pusztítva szórta a halált,
De a »vörössapkás« szuronynyal
Támadt . . . s megnyerte a csatát.

És hire ment a diadalnak,
Futó tűzként szétterjedett . . .
S kicsiny, nagy hordta ajkain a
Dicső »vörössapkás« nevet.

Aztán jött Vác, Sarló, Komárom,
Isaszeg . . . fényes, nagy napok . . .
Ha csak halljuk: nevükre szívünk
Még most is lángra gyul, lobog!

S ugyan kit illethetne jobban
A dics, babérág mindezért:
Mint a »vörössapkás«-t, ki oly hön
Küzdött a legszentebb ügyért?! . . .

Mint zúgó szél tört ő előre,
Mivelve mindenhol nagyot.
S győzött vagy halt . . . de meg nem hátrált,
De gyáva lenni nem tudott.

Kovács Zsigmond.

Gyermekkorom egyik legszomorubb napja.

MINDAZT, mi a gyermeki kedélyre már abban a korban, melyben önönmagára nézve teljes tudattal bir, akár lelkesítőleg, akár leverőleg hat, a férfiui korban, de még agg korában sem felejtí az ember!

Annak emlékezete végig kíséri az embert egész életén át.

Akarva, nem akarva, azok a benyomások megújulnak néha s mint keletkezésök pillanatában, később is ihletet keltőleg, jótékonyan, vagy megdöbbsentően, szomoru hatással gyakorolnak befolyást lelkületünkre?!

Igy mindég jól esett visszagondolnom azokra a nagy napokra, mikor a 48 as események hatása alatt, itt Kassán is, hol akkor a gymnázialis IV. osztály tanulója voltam, pezsgett az ifjuság vére.

Nekem is mellemen pompázott a nagy nemzeti színű kóárda. Én is ki-kijártam a Fő-utczára, hol egyes szónokok, a többi közt a most ujból fennálló konviktus akkori lelkes prae-fectusa, néhai Bossányi Sándor, az akkor „nagy“ nak nevezett sétatéren (a színház s a Sz.-háromság-szobor közötti tér volt ez) fejtegette a történő események nagy jelentőségét.

Nem lettem volna magyar, nem lettem volna diák, ha az én gyenge éljenzésem is nem vegyült volna bele az elismerésbe, melylyel a közönség a szónokoknak adózott.

Pedig mit értettem én akkor még az egyenlőség, testvériség, szabadság szent eszméiből?!

Ellenkezőleg soha sem tudtam elháritani magamtól annak a borzasztó napnak benyomásai emlékét, a mely napon életemben először és talán utoljára is, mert hiszen azóta, Istennek

hála! nem volt rá és talán már — óvjon is Isten, hogy legyen — nem is igen lesz alkalmam látni az ellenséges betörés rombolásait, ellenséges támadás és egyenlőtlen csata áldozatait

Ennek a borzasztó napnak izgalma, eseményeit, áldozatait érintem meg röviden, a mint azok, annyi idő óta bevésőd-vén lelkembe, maiglan emlékezetemben maradtak.

Tudom, hogy 1849. június havában történt.

A napra nézve a bizonyosság színezetével csak azt állíthatom, hogy péntek volt az a nap. Erre az a körülmény enged következtetnem, hogy akkoriban csütörtök lévén a diákok heti szünnapja, ezt a napot, közel lakván édes szülőim Rozsnyóhoz, odahaza töltöttük. A következő nap, tehát pénteknek kellett lennie, hozta azután egyesekre azt a mély gyászt, melyet kedveseink hirtelen elhunyt, történjék ez egyébként még oly magas eszméért való küzdés közepett, szokott borítani a fájó kebelre.

Különben tisztába lehetne hozni magát a napot is.

Az áldozatok sirhantja fölé ugyanis a kegyelet később emlékjelt állított. Bizonyosan tudom, hogy a csatának napja, melynek az ott elporlottak zsákmányul estek, az emlékjelre fel van jegyezve?! —

Kezdem a leírást ennek a gyásznapnak reggelén.

Mi gyermekek, testvéreim meg magam, kik 1848–49-re a rozsnyói gimnázium növendékei voltunk, miután Dernő közel esik Rozsnyóhoz, a megelőző napra hazakerülvén, nehogy az iskolát mulasszuk, az nap korán reggel, rendbe hozatva felejtethetlen édes jó anyánk gondos kezei által kinek legkisebb porszemecskéjére is mindig áldólag gondolok, kénytelenek voltunk elhagyni a szülői hajlékot, hogy idejére, t. i. reggeli 1/2 8 órára Rozsnyón legyünk vala.

Szándékosan használtam a kifejezést, hogy »kénytelenek« voltunk.

Ki különben kedvvel jártam iskolába; ki nem szerettem mulasztani leczkét: aznap siránkozva könyörögtem szülőim előtt kérve, hogy ne távolítsanak el hazulról?

Nem használt a könyörgés. Kivált megboldogult atyánk — Isten nyugasztalja! — ha jutott volna is eszébe az én szokatlan vonakodásom sejtelemszerűsége, még akkor sem változtatta volna meg nézetét s elhatározását, melynél fogva a gyermekeknek az előzetes iskolai misére és aztán az iskolai órákra pontosan meg kellett jelenniök az intézeten Rozsnyón.

Alig kezdte meg az iskolában a tanár az oktatást, engem úgy $\frac{2}{4}$ óra tájban kikopogtatnak és sürgetnek, hogy kérjem meg a tanár urat: adjon engedélyt arra, hogy haza siethessek szülőimhez Dernőre, mert a tornai hegyen keresztül Barka. Lucska és Kovácsi községeken át az oroszok Dernőt fenyegetik.

Mint én, testvéreim is kikérték a távozhatósi engedélyt maguknak.

A küldött, kit szülőim az érintett hirrel, hogy az oroszok Dernőt fenyegetik, utánunk utasítottak, lelkünkre beszélve sürgetett, hogy ne mennénk az uton, mely a rendes közlekedésre szolgált, hanem Kraszna-Horka-Váraljától kezdve huzódnánk az erdőbe s azon keresztül igyekeznénk eljutni Dernőre.

S épen ez erdőben száguldoztak az ellenséges orosz-lovasok. Abban ölték meg, többi közt, mint előfordul ez alább, Hoky-t, a papot Rozsnyóról.

Az utközben velünk szembe jövő emberek mindegyike mondani tudta, hogy az oroszok valóban Dernőn vannak. Sőt beszélték, hogy egész Váraljáig portyáznak s aligha nem Rozsnyót is felkeresik.

Minket a gyermeki ösztön arra birt, hogy ily veszélyes helyzetben az utat az értünk jött küldöttel együtt félbeszakítván Váralján, fölmentünk a várban lakó már igen öreg nénénkhez, özvegy Benedeknéhez! Nagyanyánk jó sógornője volt az özvegy, ki — miután megtudta tőlünk: mi járatban vagyunk, — a legszívesebben gondoskodott ellátásunkról.

Ez alatt Dernőn az orosz hadsereg egy lovas csapata üzte féktelenkedését. A faluban, kit találtak, férfit, nőt — állítólag — ütlegelték. Raboltak. A nők fejéről a kendőket leszedték. Szegény megboldogult atyámat is megtámadta egy ily cserkesz-lovas — mert cserkeszek voltak a csapatbeliek — s agyonlövessel fenyegette, reá szegezván pisztolyát. Pedig hát láthatta volna, hogy mint pusztán csak sétabottal ellátott egyén nem tartozhatott ama szerencsétlen felkelőkhöz, kik a szomszédfalvakból összeszedődve az ugynevezett »szoros-kő« védelmére voltak kiküldve uraik — jobbára Andrassy György gazdasági uradalmi tisztjei — vezetése alatt s kik — értesülvén a vezetőség, hogy az orosz csapat megkerülve a »szoros-kőnek« nevezett átjárót, az említett falvakon át közelget Dernő felé, — ennek megakadályozására Hárskut felül szintén Dernőnek vették sietős utjokat.

Atyámat, mint elbeszélte, sokszor emlegette, csak hidegvérúsége s lélekjelenléte mentette meg a fenyegető bizonyos haláltól.

Értvén a tót-dialektust atyám, a midőn a cserkesz — mint atyám mondogatta — épen a falu közepén őt megtámadván hangoztatta, hogy »Szintén a fölkelőkhöz tartozó ur!« az ellenséges ember előtt levett kalappal kijelentette, hogy »Ő a faluban lakó egyszerű ember, akinek méltatlan bántalmait mindazáltal Paskiewicz megfenyítetlenül nem hagyáná.«

A »Paskiewicz« szóra a támadó arcza hirtelen megszelistült. Kezet nyújtott volt megboldogult atyámnak, sarkantyuba vette lovát s tovább vágatott.

A csapat tisztsége mind, atyámékhoz, ki a faluban a legnagyobb épületnek, az ugynevezett kastélynak volt akkori időben lakója, mind oda szállásolta be magát.

Szegény édes anyám főzetett, süttetett számukra.

Ott voltak ebéden.

Enni azonban mindaddig vonakodtak, míg mind édes anyám, mind édes atyám előttök előzetesen nem ettek minden ételből s nem ittak minden italból.

A főtiszt szegény édes anyámat aggodalomban és kisírt szemekkel látván, midőn ez iránt való kérdezősködésekre, úgy a hogy, atyám valamikép meg tudta velök értetni, hogy miattunk, gyermekeik miatt aggódik anyánk, állítólag azt mondotta volna, hogy — kihuzván egy hajszálat fejéből s erre mutatván — a gyermekeknek — ugymond — annyi bántódásuk sem leszen. Ne féljen!

Bár megnyugtathatta volna ez a biztatás a szegény jó anyát, mindazáltal szíve aggódni csak akkor szűnt meg, mikor úgy alkonyat táján minket, minden bajtól menteket, karjaiba zárhatott.

Meg-megsajnálta, hogy az én sejtelemszerű könyörgésemre nem egyeztek bele, hogy aznap reggel ne mentünk volna el hazulról.

Mint jellemzöt mondotta el édes anyám azoknak a tiszteknek egyikéről azt is, hogy, otthon levő kisebb testvéreimmel játszadozva, említette legyen, még pedig könybeborult szemekkel, hogy neki is messze távol van felesége és vannak gyermekei, kiket ott kellett hagynia!

Állítólag mind igen szép férfiak voltak azok a katonák.

Fegyvereik pedig mind kiváló kézipari termékek. Pisztolyaik agya, kardjaik markolata mintha mind elefántcsontszerű anyagból lettek volna készítve.

Mikor a reggeli órákban ez az orosz csapat reábukkant az eléjük vonuló fölkelő maroknyi népre s ez a nép az első lövést hallotta — mint a madár csapat az oda irányzott lövés robajára, — hirtelen úgy szétrebbent s ki merre futhatott, futva kereste a menekülést annyira, hogy néhány másodperc alatt a jól fegyverzett lovasok minden ellentállás nélkül üldözték, vágták a megfutott menekülőket.

Többeket megöltek. Többeket elfogtak közülök.

A szétrebbenés két irányban történt, az ugynevezett »Hajtsa«-dülőnek egy oldalról s az ugynevezett »Kápolnai erdő« s »Haraszt«-felé a másik oldalról.

A »Hajtsa«-dülő a Hárskut község felé vezető ut bal oldalán, a »Kápolnai erdő« s a »Haraszt«, ismét a Váralja felé közlekedő útvonal jobboldalán terül el.

A »Hajtsa«-ban lötték keresztül a váraljai uradalom fiatal pénztárosát Hricsovskyt, aztán Rozsnyóról »Malinák«-ot s egy pár más embert.

A »Haraszt«-ban pedig megkínózták a fiatal papot, Hokyt. Megkínózták, mert kezeiről ujjai le voltak, nyelve pedig ki volt vágva. Mit úgy magyaráztak, hogy alkalmasint, midőn összetett kézzel könyörgött, e helyzetben sujtott felé gyilkosa. Nyelvét pedig azért vágta volna ki, mert nem az »ige« hirdetésére használta legyen beszédét. Különben, hogy mikép történt meg mindez, annak csak Isten a tudója, ki látta a magasból ezt a kiméletlen és kegyetlen vérontást!

Hogy mily nagy mértékben lép, még ily alkalmakkor is a »bête humaine« előtérbe, bizonyítja az eset, hogy ezek az ellenséges katonák még a gyermekágyban fekvő nők iránt sem viselkedtek kellő tartózkodással s megkívántató kimélettel. Például csak a dernői vashámor egyik akkori tisztviselőjének feleségét hozom föl, ki kénytelen volt a betolakodók elől, gyermekágya talán negyedik, vagy ötödik napján abba a kerékházba húzódni, a melyben a hámort mozgató kerékre, hogy azt mozgásba hozzák, a zuhogó vizet bocsátják.

Különös isteni gondviselés, hogy ez a menhely, illetve az oda való menekvés, az ottidőzés annak a szegény asszonynak, vagy kisdédének egészségébe, életébe nem került.

Hricsovszky, szegény, ugyanazon tető alatt, honnét ez a szegény asszony menekült, s hová, miután az ellenség foglyai-val, kik között a váraljai uradalom akkori igazgatóját, a megboldogult Sziklay Viktort is gyalog, lovak között egész Miskolczig hajtották, — távozott, őt megsebesülése helyéről ápolás végett szállították; ugyanazon tető alatt, hol magam is láttam az eszméletlenül sinlődő beteget, adta ki orosz lövés folytán hazájáért lelkét!

Mire mi, gyermekek, kiket Rozsnyóról a szülők aggódva vártak, az alkony óráiban hazajutottunk: a szerencsétlenek összeszedve ki voltak terítve az uradalmi korcsma pinczéjének tetőzetét képező földhányás tövében a falu közepén. Négy vagy öt halott.

Borzasztó volt látni a sebektől fődött holttestek egyikét, másikat. A szegény Malinák arcza elcsunytva, eltorzítva olykép volt karddal hasítva, hogy a két álkapocs egymástól teljesen külön volt választva.

Egy szegény szerencsétlen, mikor láttam, még élt. Volt rajta husz-huszonöttnél több különböző sebhely fején, karjain, altestén, lábain.

Hoky-t, a rozsnyói egyházmegye már fiatal korban hirnev predikátorát, mint holtat K.-H.-Váraljára vitték be.

Mig őt itt: a fentebbi sebesülteket Dernőn temették el a templom mögött elterülő magaslaton.

Igy nyertem én gyermekkoromban oly benyomásokat, melyek valahányszor eszembe jutottak, mindég szomorúsággal árasztották el szívemet. S most is, midőn e benyomásokkal annyi év elmúltán foglalkozom, elszorul szívem annak tudatára, hogy ily módon, ily egyenlőtlen küzdelemben, a védelem minden esélye, előnye nélkül kellett a szerencsétleneknek elhullva áldozatul esniök?!

A kegyelet — mint mondom — emlékjelt állított poraik fölé.

Legyen is hamvaikon béke! Elvégre ők is a magyar szabadság vértanui hosszú sorához tartoznak.

Dr. Klekner Alajos.

A kassai lovas nemzetőrség zászlószentelési ünnepélye.

Irta : *Lekly Gyula.*

AMAGYAR történelem kimagasló eseményének félszázados fordulójához jutottunk. Annak a daliás nagy időnek 50-dik évfordulójához, a melyhez fogható sem erkölcsi, sem eszményi tekintetben; sem hősi vitézség, sem hazafias önfeláldozás, sem magasztos honszeretet dolgában nemzetünknek a honszerzéstől számított ezeréves multjában elő nem fordult.

Egy egész új világ, melyben még a szenvedés is dicsőség volt. Egy igazi eszményi kor, tele a legnemesebb emberi érzelmekkel, a magasztos gondolatok sokaságával, a szabadság, testvériség s egyenlőség hármás nagy eszméjének a legigazabb érzetével; ideális nagy idő, melyben még a törpék is óriások voltak!

Ettől a kortól jertek — hazám ifjúsága — hazaszeretetet tanulni! E korra tekintetek kis hitűek s megtanulhatjátok belőle, hogy mire volt képes a nemzet, melynek vezérlő csillaga a honszeretet volt! Ebben gyönyörködjetek honleányok s fellelitek az eszményi példányképet!

Az öregek mint egy gyönyörű meséről, úgy regélnek unokáiknak e korról, s hogy mégis szent igaz, beszélnek, a mit a szemeikben rezgő köny, az édes visszaemlékezés sokat mondó könye bizonyítja.

E nagy idők történelméből szakítok ki egy lapot, a mi ősi kurucz városunk hazafias fellendülésének örökké szép megnyilatkozását elevenítve fel.

A szabadság ujjaszületésének napja derengett hazánk egén. Az emberek boldogok voltak, az igaz testvéri szeretet füzte egybe őket. Hisz márczius 15-ikének dicső napjától egy egész új életet kezdtek számítani, a melyben megszűnt minden kicsinyes gondolat; eltűnt az emberi önérdek, s az egy mindnyájáért nemes eszménye jutott érvényre. A nemzet összeségének csak a haza boldogulása, a szabadság legteljesebb megvalósulása volt egyedüli gondolata, vágya, melyért áldozni jólétet, vagyont s életet egykép kész volt. S e magasztos hitben nők és férfiak nemes versenyre keltek. Ez a magyarázata a hősök keletkezésének; ez előidézője e daliás idő felragyogásának.

A sötét felhő, melyből később a vihar származott, még alig észrevehető csekély pont volt. A szabadság érzetének mámoránál azonban erősebb volt az előrelátó hazafiak gondoskodása s mintegy intésre, a városok egymásután nemzetörségeket alakítottak. Azon városok sorában, melyek nemzetörségeket szerveztek, Kassa az elsők között foglalt helyet. S nem is egyet alakított, hanem kettőt, vadász és lovas nemzetörséget.

1848. május 7-én, vasárnap, lélekemelő hazafias ünnepély folyt le falaink között. Ugyanis e napon szentelték fel a kassai lovas nemzetörség zászlóját.

Az a lelkes honleány, ki a város levéltárában maig is őrzött gyönyörű fehér selyemzászlót a kassai lovas nemzetörségnek ajándékozta: gróf Forgách Kálmánné, született Pongrácz Vilma bárónő volt.

A zászlószentelés hazafias ünnepélye d. e. 10 órakor szabad ég alatt, — a mai külsétányon, — isteni tisztelettel kezdődött, melyet az ez alkalomra felállított tábori sátorban a nagy tiszteletnek örvendő városi plébános, König János kanonok végzett. S bár, — az egykori följegyzések szerint, — e napon borzasztó hideg szél sivitott végig a városon, a lelkesült lakosságot az időjárás mostohasága sem akadályozta abban, hogy e ritka ünnepségen tömegesen részt ne vegyen. A polgárság ezreihez csatlakozott báró Berchtold tábornok vezetése alatt a Kassán állomásozó seregek egy százada is, mely a hazafias polgári ünnep dicsőítésében a nemzetörséggel egyesült.

Lelkesült hangulatot keltett a vadásznemzetörség felvonulása, mely úgy elegáns felszerelése, mint erőteljes délczeg magatartásával magára vonta a polgárság rokonszenves figyelmét.

Az összesereglett sokaságban gyönyörű képet nyújtott a

zászlóánya: Forgách grófné drága magyar diszöltönyében 10 más urnővel.

A tábori mise végeztével König János kanonok lélekemelő beszédet tartott. Szavai mélyen meghatották a jelenvoltakat. S midőn a fehér selyemzászlót, melynek egyik oldalán Magyarország patronája, a másikon Kassa város színezett czimere van s az egésznek széleit piros zöld szegély fogja körül, megáldotta s felszentelte, a zászló keresztanyja: Forgách grófné szintén lelkes beszédet mondott.

A felszentelt zászlót Werfer Károly József zászlótartó vette át.

A hazafias ünnepet némileg zavarta a rendezőség tapintatlan eljárása, mely abban nyilvánult, hogy a tábori sátorra fehér-veres zászlókat és kétfejű sasokat rakott, melyeknek ott semmi jogosultságuk sem volt.

E tapintatlanságról alig bírta elterelni a méltatlankodók figyelmét a szögbeverés kezdete.

A jelen volt előkelőségek két sor szept vertek be, melyek többnyire név nélkül valók. Nével voltak ellátva a következők szegei: Novelly A., Semsey Albert, Johann Fischer, Éva Semsey, Jurista J. Hausner, Lehner J. Kolbányi J. Bonchárd, Broki István, Csehovics Á., Niemandsfreund, Ancelberger, Novelly Imre, Willnrotter Vilmos, Basel Gottfrid, Sihulsky F., Antalffy Flóris, Ujházy Lajos, Styller Leó, Kloczkó János, Wirkner Károly, Haske Ferencz, Fedák János, István 2, Sztankovics V. 3. Örnagy, 2. Szirmay, 1. István gróf, Semsey Éva. — A második sorban: Koppy István, Lipp, Lipp G., Horák káplár, Stadler Gregor, gróf Szirmay A. Örnagy 3. Demsky János, Gerhard János, P. H. P. Pausz, Dobay L.

A zászló nyele vörös-zöld csiku s hegye lándzsában végződik.

A szentelési ünnepély végeztével a mint az üdvölvések eldőrdültek, a lovas nemzetőrség új zászlójával zene kíséretében a lelkes keresztanyához ment tisztelni s a szép ajándékért gróf Török Miklós, a lovas nemzetőrség vitéz kapitánya mondott köszönetet, melynek elhangzása után a lovas nemzetőrség szívből fakadt harsogó éljenzésbe tört ki. Délben a nagy kaszinó termében lakoma volt, melyet Brisky, a hires vendéglős szolgált fel. Itt a vig társaság hazafias érzületét nagyban emelte gróf Török Miklós kapitány pohárköszöntője, melyet a királyra, hazára s a polgárság jólétére mondott.

Az ünnepélyt este nagyszerű fáklyászene zárta be, mely abban különbözött ebben az időben gyakran ismétlődő fáklyás menetekről, hogy a fáklyákat — a lovas nemzetörség ünnepéhez méltóan — lóháton vitték.

* * *

A hazafias lelkesedés ez ünnepén ki gondolta volna, hogy ezt a magasztos örömróztet nemsokára annyi aggodalom, annyi nehéz küzdelem és szenvedés fogja követni!?

A hősök kiömlött vére nem hiába folyt. A hosszú sötét éjszaka után a magyar haza újra felvirult s az elődök hősi emléken ma egy új Magyarország lelkesül.

A hajdu-leány.

— Timkó Józseftől. —

VESZÉLYBEN volt a haza, minden gondolkozó fő és minden mozogható kar egyesült a kivivott jogok megmentésére. A kormányzónak jutottak a fejek, Mészáros hadügyminiszternek a karok; amaz teremtet, emez a teremtés munkáját foganatosítá; mindkettő dolgozott éjjel nappal.

A hadügyminiszternek elviselhetetlen sok munkája volt.

Kiadá a rendeletet, hogy aprólékos bajok és kicsinyes panaszok miatt ne háborgassák öt országos horderejű intézkedéseiben. Kinek panasza van, vigye a hadügyi iroda főnökéhez, az majd tudni fogja, ki elé tartozik a dolog, s a szerint fogja az ügyös-bajos felet utasítani

Egy nap fiatal Bocskai-ezredbeli honvédőrmester jelentkezik az irodában, előadván, hogy beszélni óhajt a hadügyminiszterrel. Az ellenvetések mitsem használtak, be kelle öt jeleníteni az öreg úrnak, ki éppen nem a legrózsásabb kedélyben volt.

Az őrmester bátran, tartózkodás nélkül lépett be, s feszesen, katona-módon tisztelgett.

Szép, barna fiu volt, közép termettel; sűrűn ivezett szeméből a szelidségnek és boldogságnak megmagyarázhatatlan bája mosolygott; kissé duzzadt piros ajka fölött a férfiuságnak még semmi nyoma nem volt; telt arcza, erős melle, karcsu dereka — a szemnek nagyon tetsző alakká emelék. Szive fölött honvéd-atilláján a vitézség érdemrendje diszlett; — nagyon illett oda.

Néhány másodpercnyi szünet állott be.

A hadügyminiszter az utcára nézett ki, aztán megfordult és szárazon kérde:

— Kicsoda ön és mit akar?

— Török György vagyok és elbocsáttatásomat kérem.

Mészáros egészen közel ment hozzá, tetőtől talpig megnézte, egyet-kettőt morgott, azután pipára gyujtott, — mi annyit tett, hogy türelmetlenségét füstbe akará fojtani. Kemény felhökeregetve s egyik szemével szüntelen a fiatal őrmestert vizsgálva, néhányszor végigmérte a szobát.

Hány éves ön? — kérdi hirtelen megállva az őrmester előtt.

— Tizenkilencz.

A hadügyminiszter ismét utra kelt és most már sebesebb léptekkel járta a szobát. Füstölt irgalmatlanul.

— Megunta a dicsőséget?

— Nem Meg akarom osztani.

Az öreg úr felütötte fejét, nem jól esett neki ez a szó.

— Talán bizony az érdemrendet akarja otthon mutogatni? No csak menjen, fiatal barátom, kérkedjék vele, majd az édes mamától czuczit kap érte. Egyébiránt kíváncsi vagyok tudni, miért távozik éppen most, midőn a hazának oly nagy szüksége van védő karokra. Ön fiatal; zászló alá nem kényszeríté senki sem, csak kötelességismerő hazaszeretete. Nem hallgat ön többé e szóra? Vagy talán kihalt volna önből az a nemes tűz, mely keblére eme jelt megszerezte?

Az őrmester e dorgáló szavakra először biborveres lett, azután szemeit irgalmat-esdőleg emelé a hadügyminiszterre s végül arczán sűrűn gördültek alá a könnycseppek, mi közben fuldokolva rebegé:

— Hadügyminiszter ur, nem vagyok ám én férfi!

— Azt látom, — jegyzé meg az öreg ur szigorral.

— Leány vagyok én, — mond az őrmester és fejét alácsüggeszté és reszketni látszott szégyenében.

Mészáros megilletődve tekinté reá, ki bátor férfiuból egyszerre gyöngé nő lett, s ki önkivületes zavarában, hogy hihe-tőbb legyen, a mit mond, atilláját végesvéig kigombolá! . . .

Nem akart gyávának tekintetni, inkább szemérméből áldozott fel egy szemernyit.

Végére is csak nő maradt, és az öreg úr kérésére elmondá röviden élettörténetét.

Hajdu leány vagyok; két dolgozó karom, egy forrón szerető szívem és egy szegény anyám van, semmi egyéb az ég alatt. Ki parancsol a szívnek, hogy meg ne szeresse a leg-

csinosabb legényt, kinek csak az a megbocsáthatatlan vétke, hogy leggazdagabb a városban. Szerettem őt titkon, epedtem érte, mint a napsütötte virág eped — frissítő harmatcseppért. — Midőn a haza fegyverre szólitott minden igaz honfit, ő sem maradt otthon, s reám nézve mi lett volna jobb s kedvesebb, mint őt követni — akár a világ végéig. Szülöm beleegyezett; jói tudá, hogy nélküle nem élhetek. Mi sem volt könnyebb, mint férfiruhába öltözötten, felcsapnom ugyanazon zászlóaljhoz, melynél ő szolgált. Kerültem őt, és mégis közel valék hozzá mindenkor; nem volt alkalma reám ismerhetni. A szolnoki ütközetben körülfogá az ellenség, sebet kapott s már-már az idegenek kezére került, midőn én néhány társamat felbuzdítva, egy erős rohammal őt, s vele még tizenhat honvédet megsza-badítottunk. Akkor lettem őrmester s akkor tüzték keblemre ezen jelvényt itt. Titkon imádott kedvesem rám ösmert, megszeretett, s kész meghalni értem, miként én ő érte. Erős voltam addig, most legyőzött a szerelem és nem tudok ölni, mikor oly édes az élet!

A hadügyminiszter szemébe nézett a leánynak, s azt olvasá onnan, hogy szóról-szóra igaz, a mit beszél.

— És most mit kíván kegyed? Szóljon! Biztositom, hogy kívánata teljesülni fog.

— Először is engedélyt, hogy ismét leány lehessenek.

— Megadatik, s aztán?

— Engedélyt, hogy menyecske lehessenek.

— Tovább.

— Engedélyt, hogy mint markotányosnő férjemnél marad-hassak.

— Van-e még több?

— A leány esdőleg tekintett a hadügyminiszterre.

— Kegyelmet, hogy ez érdemrendet halálomig viselhessem.

— Tovább.

— Ennyi az én földi üdvem; ennyi az én mennyországom.

— Legyen boldog jó leány! Lakodalmát megünnepli az egész zászlóalj — az ország költségén.

Ugy lett, miként a hadügyminiszter mondá.

És ilyenek amaz időben igen gyakran történtek, és a sok között ez a legegyszerűbb történet, a melyet én Korponay János honvédezredes jegyzetei nyomán irtam meg s közöltem a Szokoly Viktor által 1868-ban kiadott »Honvéd Album«-ban.

Egy kassai iparos a bécsi forradalomban.

NYÁJAS olvasóim közül azok, kik városunkban a Szepsi uton gyakrabban megfordulnak, bizonyára ismerni fogják az én jó öreg szomszédomat, ki főképen nyári időben széles karimájú nánási szalmakalappal fején, hosszú száru gipsz pipájából sűrű füstkarikákat eregetve, lakása, a régi czukorgyár falához támaszkodva szokta élvezni esti pihenőjét.

Kevesen tudják azonban, hogy ez a törődött külsejű magába zárkozott agg férfiú, ki melleleg említve 76 éves kora daczára szakmájában még mindig kiváló és fölötte szorgalmas iparos, egyike volt azon lelkes ifjaknak, kik a szabadság hajnalhasadásakor Bécsben kitört márcziusi forradalomban tevékeny részt vettek.

Ez a derék szomszédom: Marintsák Károly löcsei születésű kocsigyártó mester, sokkal szerényebb ember, semhogy ő maga keresne helyet azok közt, kik bátor előharczosai voltak, rövid idővel azután keletkezett magyar szabadságharcznak. Én azonban azt hiszem, hogy méltó megemlékezni róla — akarata ellenére is — ez emléklapok hasábjain, még pedig annál inkább, mert élő tanuját látjuk benne annak, hogy 50 évvel azelőtt az iparos ifjuság is a tiszta nemes idealizmusért, a népjogért és a szabadságért hevült, a tulajdonjogot azonban nem bántotta, sőt azt a harcz hevében is szentnek és sértetetlennek nyilvánította.

Bécs, az eddig szellemi tespedésben sinyleni kényszerített osztrák főváros, felrázatva a szabadságnak nyugatról Németországon keresztül vihar módjára felzúgó szózata által, fölébredt

s ébredése a szabad szellem minden nyilvánulásának elfojtására irányult törekvések bukását jelentette.

»Szabadság, egyenlőség, testvériség!« E szavak rezgették át a régi birodalmi főváros szürke utcáinak fojtó légkörét s e szép szavak visszhangra találtak az egyetemi ifjuság, polgárok és a nép körében, mely nem habozott, hogy a lelkesedés fontos pillanatában megtegye azok kivivására az első lépést.

1848. márczius hó 13-ika volt, így beszéli a derék öreg, midőn kocsi gyártó mesterem, kinél akkor a Mariahilfen dolgoztam, épen reggelink alkalmával, azzal jött be műhelyünkbe: Fiuk, mi lesz ma, óriási emberáradatot láttam a belváros felé tódulni? Erre mi, pusztán kíváncsiságból, természetesen szintén kisiettünk az utcára, a honnan akaratumk ellenére is magával sodort a tömeg a Heriengasse felé.

Midőn a Landhaus (rendház) elé értünk, én is bementem a többiekkel annak eléggé tágas udvarába. A mint beléptem, láttam, hogy egy fiatal ember épen akkor törekedett az udvar közepén álló kettős létrára feljutni. Felmenet közben azonban reszketett s a mikor a nép észrevette, hogy fél, gunyosan megabczugolva követelte, hogy szálljon le. Utánna csakhamar egy másik fiatal ember: Spitzer Henrik, technikus ment fel a létrára, hogy a gyülekezethez gyűjtő beszédet intézzon. A szegény ifju azonban alig kezdett beszédjéhez, két puskalövés dördült el az egyik szoba ablakából, hol katonaság volt elrejtve — s a szónok, kinek alakjára még ma is emlékszem, — akár egy veréb, nyomban halva zuhant le a kövezetre.

Ezzel a lövéssel kezdődött a nép komoly lázongása. Edigi magatartásunk, inkább csak demonstráció számba mehetett. Csakhamar elhangzott a felhívás: A Burg felé! Ostromoljuk a Burgot! El is indultunk, de oda érkezve, szándékunk kivételében, az itt már szuronyt szegezve felállított, kordont képező katonaság akadályozott meg, ott tudtuk meg, hogy az Istvántéren már ágyukat állítottak fel. Gyerünk a fegyverház felé, kiáltották többen. Ostromoljuk azt!

Erre a Schottentér felé fordultunk, hol akkor egy hatemeletes ház épült, melynek magas állványait egy pár perc alatt elfoglalta a nép, hogy onnan téglákkal és kövekkel hajígálja meg az erre előnyomuló lovasságot. Rövid idő alatt meg-

teltek a többi háztetők is emberekkel, kik cserepekkel dobálva a katonaságot, utat törtek részünkre.

Igy értünk a Hoftérre (am Hof), a hol a polgári fegyvertár állott.

Ez utóbbit akkor már elfoglalta a tömeg, s mire én oda értem, már javában folyt a fegyverek kiosztása. Egyik-másik ócska puskát, pisztolyt, szuronyt vagy kardot kapott. Nekem már csak egy hatalmas nagy dobót akasztottak a nyakamba, azzal, hogy most: »Marsch előre!« Segéd társam szerencsésebb volt, ő egy régi hosszucsövű muskétát kapott, melyért meg is irigyeltem, de csakhamar nekem is alkalmam nyílt a dobót puskával felcserélni.

Az izgatottság tetőpontra hágott, midőn néhai Albrecht főhg. a bástyáról a munkásokra tüzet vezényelt, a miért aztán a felbőszült nép felemelt öklökkel meg is fenyegette. Itt történt, hogy egy Pallet nevű tüzmeister az ágyúra feküdt és a gyújtólyukat tenyerével befedve így szólt: »Nyulakra löjtek ágyúval? Hadd löjjenek előbb ők, akkor majd felelek nekik.« Különben maga a katonaság is, mint ismeretes, részben a polgárok pártján állott.

A tömeg nőttön nőtt, de a kik itt hozzánk csatlakoztak, azok már többnyire csak fejszékkel és csákányokkal voltak felfegyverkezve. Ezek már a távol külvárosokból idesereglett közönséges napszámosok, s fosztogatni s rabolni vágyó csavargók voltak. Csatlakozásuk már magunkat is megdöbbenett, mert ekkor már világos lett előttünk, hogy ezt a népet bajos féken tartani. A helyzet roppant komolylyá vált. Az utcái gázlámpáikat (kandelábereket) derékban eltörve meggyújtották, s azok valóságos tűzoszlopok gyanánt lobogtak a városon végig, egész Schönbrunnig. A szivargyárat kifosztották, a dohánytözsdéket s néhány kisebb szatócsboltot kiraboltak stb. Hiába írták már akkor a házak falaira a mieink: »A tulajdonjog szent és sérthetetlen!«

A kereskedők sietve zárták be boltjaikat, szintugy bezárták a város kapuit is. A vámvonalnál (auf der Linie) egy szerencsétlen pénzügyőr (Grenzjaeger) a nép közé lőtt s halálosan talált egy tejeskocsist, ki tovább nem haladhatván, nyugodtan ült a bakon Ennek borzasztó következménye lett. A nép a vámőrházat megrohanván, az ott talált papirost, könyveket,

butorokat összehalmozta, meggyújtotta és a finánczot a tűzbe dobta.

* * *

A szelidlelkű Ferdinánd császár, megdöntetvén az érczfal, mely eddig hű alattvalóinak hozzájárulását gátolta, időközben értesülve a nép és polgárság kívánságairól, mely első sorban Metternich herczeg eltávolításában, a sajtószabadság, a felelős miniszterium, a szóbeli törvénykezési eljárás, a tanítási szabadság és a vallássegyenlőség elérésében kulminált, atyai jóssággal hajlott azok teljesítésére.

Igy hangzottak legalább, az utczasarkokon sűrűn felragasztott falragaszok. Metternich leköszönt! szólt a másik és a nép ujjongva dobálta el fegyvereit, a felfegyverkezett tanulók pedig polgárőrök vezérlete alatt czirkálva, a megbomlott rend helyreállításához fogtak és a csend a mozgalmas napra rákövetkezett éjjelen már meglehetősen fenn is tartatott.

Márczius 14-én d. u. 3 órakor nyilvános kikiáltó a következő engedményeket tette közhírré:

1. Sajtószabadság, 2. Nemzetörség felállítása, 3. Lajos és Albrecht főherczegek kormányról való lelépése. Windischgraetz hg. városi, gróf Hoyos pedig nemzetőri parancsnok lett.

Az elért sikerek megnyugtatták és kielégítették a polgárságot, mely kezdettől fogva, még felhevülésében is, hagyományos loyális tisztelettel viseltetett az udvar iránt, csupán a kamarillát okozva elnyomásáért és az elkövetett vérengzésekért.

Mínthogy céljait elérve látta, lecsendesedett és a rend és nyugalom ismét helyre állott.

* * *

Igy végződött a bécsi márcziusi forradalom, melynek csak május hó 26-án lett annál véresebb folytatása, de amely tudvalevőleg közvetlen előidézője volt a pesti márczius idusának.

Siposs A. Gyula.

Freklyék?

Egy kis virág és egy kokárda,
Mindkettő drága, szent nekem.
Apám szerezte a csatában
S őrizte hosszú éveken.

A szabadságnak ünnepnapján
Elővevé szent kincseit,
Ifjú lett tőlük s összetörte
Az esztendők bilincseit.

Ifjú lett ismét. Vére lángolt
S vakon rohanni újra kész:
Szabadság! érted harczba szállni,
Hol harczki kürt szól, zúg a vész.

Az élet terheit lerázta,
Ha kis virága volt vele,
Szerelmes dalt dúdolt egy lányról,
És szinte könyezett bele. . .

Ki tudja, hol tüzték mellére
Fehér, kis, reszkető kezek?
Mikor az ágyúk szózatára:
Meghalni rohant a sereg.

Vagy őrtüzek világa mellett,
Szerelmes perczek idején?
Mikor a lelke ott járt messze:
Síró anyjának tűzhelyén. . .

Egy szinehagyott rózsabimbó,
És egy kokárda mindenem;
Örök daluk te rólad zengik:
Oh szabadság! Oh szerelem!

Sárosi Arpád.

Emléklapok 1848—1849-ből.

Irta: *Podhorányi Miklós.*

AZ idő végtelen folyó árjában ötven éve annak immár, hogy a magyar nemzet, mint egy ember fegyvert ragadott, hogy megvédje legdrágább kincsét, hazája szabadságát, függetlenségét.

Sokan elhullottak a hősök közül a fenséges harc mezején, hősi halált halva a legszentebb jogokért; mások, kik a szabadságharc nagyszerű jeleneiben részt vettek, szintén néma emberek már, kik is a csendes sír ölén alusszák örök álmukat.

Keveseknek adta megérni az isteni gondviselés azt, hogy titáni küzdelmük után egy félszázad múlva megéljék az aranybetűkből alkotott 1848—1849. ötvenedik évfordulóját, a magyar nép nagy nemzeti ünnepét, dicsőségük ünnepét, küzdelmük diadalát.

*

Egyike ezeknek a ma is élő és városunkban közbecsülésnek örvendő Madarász János, a kassai kir. járásbírószág vezető főnöke, a ki bizalmas beszélgetés közben sok mindent elmondott nekem a szabadságharc eseményeiből.

Kegyeletes megilletődéssel veszem kezembe a tollat, hogy egyet-mást papírra vessek az ő szerepléséről.

Szent áhitattal csüngtem ő rajta, midőn emlékezete tárházában kutatva, órák hosszat beszélt nekem ama nagy eseményekről.

1848. mozgalmas tavasza Pozsonyban találta őt, a hol mint fiatal jurátus — mint Gömörvármegye kiküldötte — működött Szentiványi Károly követ oldala mellett.

Tavaszi volt a természetben, enyhén lengett a márcziusi szellő s valami lázas izgatottság vett erőt az 1848-ki fiatalságon, mikor tündöklő meteorként megjelent Kossuth Lajos nagy alakja a láthatáron s mikor a pozsonyi diétán hallotta az ifjúság Kossuth Lajos megrendítő lángszavait. — Szívünk hevesebben dobogott a magyar atilla alatt! — így mondta Madarász — szemünk lázas tűzben égett, arcunk kipirult, hallván Kossuthot, bámulván magyarázó erejű szónoklatait, hallván Széchenyit a legnagyobb magyart, Madarász Lászlót, Bonis Samut és az akkori idők nagyjait.

Boldog fiatalság, a melynek megadatott a lehetőség, halani ezen szellemóriásokat, tanulni tőlük és követni őket minden szépben, nemesben és igazban

Pozsonyban az ország minden vidékéről összegyűltek a jurátusok. Lehetek vagy ezren, kikben mind a hazafiság szent tüze égett, kikben az elvetett eszmék jó talajra találtak s a kik mindannyian lelkesültek a szent eszmékért, a miket az országgyűlésen az ellenzék hirdetett.

Várva várta az ifjúság ezen eszmék megvalósulását. Szorongó érzés tölté el egész valójukat. Az öröm és aggodalom, a remény és kétség érzete váltakozott az emberben.

Egyik feledhetetlen jelenete volt az akkor fiatal jurátus, most már bizony idősebb jurátus életének a maga fenséges valójában az a páratlan jelenet, mikor az ige testté lön, mikor Pozsonyban a mai Palugyay-szálloda, akkor a »Zöld fához« címzett vendéglő erkélyéről Kossuth Lajos a viharzó árként hömpölygő, ünnepi díszbe öltözött, piros, fehér, zöld kokárdás ezernyi emberből álló tömegnek bemutatta az első független felelős magyar miniszteriumot, varázsszerű szónoklatával lebilincselvén az elméket, a szíveket; szünni nem akaró éljen rivalgás, kimondhatatlan lelkesedés mellett hirdetvén ki a 48-ki törvények szentesítését.

Örömmámorban uszott mindenki. A nemzeti lelkesedés duzzasztotta keblét minden igaz honfinak, úgy a hatalmas földes urnak, mint a mellette álló szegény jobbagy fiúnak.

Felejthetetlen idők felejthetetlen emléke.

*

A nemzetőrség Pozsonyban nagyobbára az országgyűlési fiatalságból alakult meg. Madarász János is fiatal vérének egész

lelkesedésével nemzetörnek csapott fel. Egyedüli fegyverük a kard volt, melyet különben is mint jurátusok viselhettek.

A nemzetország örködött Pozsonyban a rend felett s így fontos missziót teljesített. Egy izben midőn a csöcselék felhasználva a zavaros időket, a zsidók kifosztásához fogott, kivégezték a fiatalságból álló nemzetorséget ellenük, és a mob, mely a rendes katonasággal is szembe mert szállani, megpillantván a zárt sorokban közeledő atillás nemzetöröket, önként szétoszlott, ráadásul meg is éljenezvén őket. Egy században volt Madarász Podmaniczky Frigyes báróval.

Ápril havában Madarász János visszakerült Gömörbe, és Madarász József helyébe, a kit a 9-ik honvédzászlóaljhoz soroztak be, megválasztották rendszerinti esküdtnek. Az ujonczozást keresztül vitte járásában. A lelkesedés a tót fiuk között páratlan volt. Mikor kihuzta a számot az a tót legény, örömittasan, boldogan ütött a mellére. összeütötte a bokáját a Rákóczy lelkesítő hangjai hallatára és büszkén hirdette, hogy: »ja szom katona, ja szom honvéd.«

Midőn Jellasich bán betört horvátjaival a határon, Gömörben is megalakultak a nemzetőri zászlóaljak; egyik felét toborozták, másik fele önként állott be a győzelemig. A megye színe-java, fegyverfogható ifja, a tisztviselők legnagyobb része, kezdve az alispánon, mind beállott, így Madarász is.

Ez a zászlóalj parancsot kapott az indulásra és felvonult egész Bruckig, Görgey felső táborába.

Nagy volt a harci kedv a táborban, a lelkesedés tüze égett mindenkiben.

Nem sokáig kellett várni, Schwechát felé indult a sereg.

A zászlóalj mellett deli paripákon elvonult Kossuth, Andrássy, Görgey, ez utóbbi megállott a katonák előtt és érczes szép csengő, messze hallható hangon így szólott ahhoz a zászlóaljhoz, melyben Madarász szolgált: »Gömöriek, önök nem katonák, hanem urak, nem lehet önöknek parancsolni s azért felszólitom, melyik század hajlandó három ágyu fedezetére menni? »De figyelmeztetem, hogy utolsó emberig kell védeni az ágyut s azt nem szabad elhagyni!«

Erre Madarász százada, az első század egy szívvvel, lélekkel így kiáltott fel: „Tábornok úr, mi megyünk!“

Az előkészületek megtétele után nemsokára a sereg Schwechát felé indult megmérkőzendő az osztrákkal.

Sokat kellett nélkülöznünk a kényelemhez szokott, java részt intelligens elemből álló nemzetöröknek. Jól esett a profund és bizony megesett, hogy viz helyett mohón szívták fel ajkaikkal a vetésről a harmatot. Szívesen túrték az éhséget, a szomjat, de azért, ha a jó sors úgy véletlenül oda vetett egy-két markotányosnőt, aféle jó fajta szerémi szilvóriummal, megvették kancsóját 4 drb máriás huszasért és boldog volt az, a ki csak egy kortyot ihatott a jó nedüből.

Schwechát alatt összetalálkozott a magyarság az osztrákkal.

Dörögtek az ágyuk, hullott a kartács, iszonyuan ropogtak a puskák. Rendkívül heves támadást intézett az ellenség az illet meg nem tapasztalt magyarság ellen.

Különösen nehéz helyzete volt az első századnak az ágyuk mellett. Egymásután hullottak le a derék tűzérek, a lovak nagy része is elesett.

A zászlóalj parancsnoka látván az ellenség nagy számát, visszavonulást fuvatott. A veszprémi gubások ledobván szűrőket, takarodtak szépen visszafelé. — A milyen könnyű volt azonban a gyalogságnak és kevés számú lovasságnak a visszavonulás, ép oly nehéz volt ezt megcselekedni az ágyuk védelmére kirendelt századnak. A tűzérek nagy része holtan feküdt már a földön, a lovak is halálos sebeikben fetrengtek.

Madarász János ott volt az ágyuk mellett és daczára a kartácstűznek, vitézül állotta meg helyét.

Ő, egynehány tűzér és nemzetör maradt ott csupán. Ezek látván a mindjobban közeledő ellenséget, hogy az ágyukat megmentsék, emberfeletti erőt kifejtve, levágták az elhullott lovakról a hámot és a még meglevő lovakat az ágyuk elé fogva árkonbokon keresztül hajtattak, míg végre utólérték seregük hátvédét; e közben is több halottat és sebesültet hagyván hátra maguk után.

Az ő bátorságuknak és lélekjelenlétüknek köszönhető, hogy az ágyuk nem jutottak az ellen kezére.

*

Nem sok idő múlva Madarász visszakerült Gömörbe. Honvéd akart lenni, küzdeni hazája függetlenségeért.

Ez időtájt alakultak meg az egész országban a szabad csapatok az ugynevezett guerillák, így Gömörvármegyében is Szemere Bertalan szervezése mellett.

Szentmiklóssy Antal Gömörmegye első alispánja, kinek Madarász János kedvencze volt, fölszólította őt, hogy toborzon legényeket a szabadcsapathoz. E czélból adott is neki 300 pengő forintot. Minden felcsapott legény felpénzül kapott 5 frtot; erre kellett a pénz. A legénység élelmezése, ruházata ugyszólván mibe sem került, mert ezzel ugyancsak bőven el lettek látva az áldozatkész földbirtokos, nemes osztálytól.

Madarász a toborzást Jolsván kezdte meg először, folytatta Röczén, Murányban.

Oly nagy számmal sorakoztak a lelkes honfiak zászlaja alá, hogy Murányban megtörtént, miképpen felkérték őt a Koburg hercegi uradalom tisztjei, hogy menjen már el onnan, mert utóvégre minden cselédjüket elviszi.

Ő maga is guerilla tisztnek akart felcsapni.

Megtörtént vele, hogy Murányban vig zene és poharazás közben a napi munka után a vendéglőben pihenni tért. Egy aznap felcsapott guerilla elkérte tőle kardját. Ő oda is adta neki; de ez a piacra kiállván, a cigányok közt a verbungost járta és eszeveszettül hadonázott az élesre kifent karddal. A garatra jócskán felöntött legény határtalan jókedvében minden áron a cigányok orrát akarta levágni. Senki sem mert hozzá közeledni, hogy a jó morékat megvédelmezze, kivéve Madarászt. De bizony megkeserülte ezt, mert olyat vágott a lábára a jókedvü Mátyás, hogy a helye még ma is meglátszik. De ő a sebet fel sem vette, pedig jó sok öltéssel varrta össze a doktor; ép oly jó kedvvel és lelkesedéssel toborzott tovább. Rövid pár nap alatt százon felülre volt tehető az általa toborzottak száma.

Derekasán elvégezte megbízatását. A guerillákat Riniaszombafra vitte.

Az urak rábeszélétek, hogy hagyja ott a guerillacsapatot, majd kinevezik őt huszárhadnagynak. A szegény guerillák sirnak, midőn ott hagyta őket az, aki összetoborzotta.

A huszártiszti kinevezés azonban csak az ígéret szép szava maradt, tényleg meg nem jött.

Sok baja gyült meg Madarásznak a felvidéken szereplő panszlávokkal, az úgynevezett hurbanistákkal. Egy izben tudomására jött Madarásznak meghitt emberei által, hogy a Tiszol-

czon levő hurbanisták Rőcze vidékére készülnek betörni. — Az alispán rendeletére rögtön mozgositva lett egypár zászlóalj nemzetőr.

Hogy a tótok betörése megakadályoztassék, Madarász egy tervet főzött ki agyában. Félt a magyarság a hurbanistáktól azért különösen, mert félni lehetett, hogy a tótajku, bár magyarérzelmű gömöriekre befolyást fognak gyakorolni.

Madarász és egypár jolsvai jóbarátja felvette magára Jólsva hajduinak, a régi Ferdinand-huszárok egyenruhájához hasonló öltönyét, lóra kaptak és kifent bajusszal, szájukban makrapipával valódi huszároknak tűntek fel. Murányig minden faluban megállottak és Madarász, mint a kis csapat vezetője, a községekben mindenütt híresztelte, hogy jön a rendes magyar hadsereg és a biráknak komolyan meghagyta, hogy legyen egy pár nap mulva kenyér bőven, azután széna, szalma elkészítve, hordó csapra verve, mert jönnek nemsokára a honvédek.

Mindenki azt hitte, hogy honvédhuszárok, s hogy nyomukban van a magyar hadsereg.

A hurbanisták is hírét vették ennek és bizony jó ideig nem mozdultak Tiszolczról. Azonban, hogy hogy nem, valaki eláruhhatta ezen cselt, úgy hogy a tótok nagyszeresen be merték tenni lábukat Murányba és azt megszállották.

Erre azonban fegyverbe állott vagy hat század nemzetőr, a gömöri felső járás nemzetőrsége és Murány felé indult a tótok kiverésére.

Lovas katonák is voltak a csapatban. Ezeknek megalakítója Madarász volt.

A csapat parancsnokává Sebők István cs. kir. nyug. őrnagyot választották meg a fiúk.

Három részre oszlott a kis sereg, jobb, balszárnya és a czentrumra.

Mindegyik szárny élén mentek a lovasok. A czentrum az országuton ment s így legelőbb jött Murány alá. A panszlávok előőrseik által erre figyelmessé tétetvén, az egész híres, mintegy 900 főnyi tót sereg rohamléptekben közeledett a kisszámu magyarság felé és régi puskáival sortüzet adott. Egy pár megsebesült. Nagy riadalom támadt erre a czentrumban, a gyalogságnak kedve lett volna visszatérni, de a tisztek és a lovasok által buzdítva előre hatoltak. Néhány percz alatt jobbról is, balról is pergett a dob, előre nyomulnak a századok és há-

romszöveget formálva, hevesen megtámadják a tótságot. De bezeg erre a nem várt segélyre eszeveszettül menekültek a vitéz hurbanisták. A magyarság utánuk és ütik, vágják, ahol csak érik. Ott veszett a küzdelem terén vagy 65 panszláv, vagy 80 at elfogtak a magyarok és Debreczenbe küldték őket.

Nagy lett erre az öröm a magyarok közt. Nagy dinom-dánomot csaptak Murányban.

*

Nem akarom a dicsőség és gyönyör korszakát, sem az irtózat és szenvedés idejét ecsetelni, terem ezt nem engedi meg.

Mikor a szomorú világosi napok elérkeztek, üldözés, rab-ság és halál várt az igaz honfira.

Bujdosni kellett a vitéz magyarnak.

Madarász is sokáig bujkált. Nem maradhatott sokáig egy helyen, mert tartott tőle, hogy elfogják és legjobb esetben mint közkatonát besorozzák; már pedig ez nem lett volna a legkellemesebb dolog. Keresték őt még sokáig, elfogdosták rokonait, sőt édes atyját is, de ezeknek bántódásuk nem történt. Később Rőczén telepedett le és az ügyvédi pályára készült.

Hőstetteket nem mivelt, de mint igaz, lelkes, hazáját mindenek felett szerető hazafi a szabadságharcz mozgalmas idejében a felvidéken nemes, derék munkát végzett.

Lelkesedéssel beszél mindig a tüneményes korról, midőn lelke visszazáll a multba és mi hallgatjuk őt szívesen, kegyeletes áhitattal.

Egy negyvennyolczas diák.

APIARISTÁK pesti gimnáziumának ötödik osztályát jártam 1848-ban és mint a jobb diákok egyike, az első padban ültem, még pedig Gerlőczy Károly, a későbbi budapesti polgármester mellett.

Kissé nyugtalan volt az osztály, s nem igen figyeltünk Ujváry tanár előadására.

Volt ugyanis valami a levegőben, tudtuk, hogy Párisban kitört a forradalom, s hogy Lajos Fülöp francia király február 24-én Angliába menekült; márczius 15-én reggel pedig azt rebesgették, hogy a bécsi nép is fellázadt Metternich herczeg kormánya ellen.

Tíz órakor haza bocsátott Ujváry tanár, s a hogy utközben atyámhoz beléptem, ez a következő szavakkal fogadott:

— Siess fiam a Hatvani utczába (most Kossuth Lajos-utca), Landerer nyomdája előtt osztogatják a nemzet kívánságait, meg Petőfinek egy költeményét, láss hozzá, hogy te is kerits gyet!

Siettem, s csakugyan jókor érkeztem oda, mert ép akkor osztogatták szét a nemzet kívánságait és az egybegyűlt nép örömujjongása közt a „Talpra Magyar“ czimű nemzeti dalt.

Ezen lelkes költemény és a nemzet kívánságának 12 pontja volt a szabadsajtó első terméke.

Nem csekély merészség kellett hozzá, hogy több fiatal lelkes hazafi, mint Jókai Mór, Petőfi Sándor, Irinyi József, Vasváry Pál és Irányi Dániel berontottak Landererhez, felkérvén őt, nyomtatná ki a nemzet kívánságait és a Nemzeti dalt

— Meg van a cenzor engedélye? — kérde Landerer.

— Az nincs, de azt meg sem kapjuk — felelének.

— Akkor nem lehet!

— De mégis . . .

— De mégis kénytelen vagyok engedni az erőszaknak. Foglaljanak le néhány magyar szedőt és nyomdászt és tegyenek, a mit jónak látnak.

A fiataloknak sem kellett több, felkértek néhány nyomdászt s ezek oly buzgósággal láttak a munkához, hogy rövid idő alatt ki lehetett nyomtatni mindakét kéziratot.

Mihelyt az első példányok elkészültek, Jókai fogott egyet és kilépvén az ajtón, nagy diadallal lobogtatta, majd felolvastván a tizenkét pontot, ezeket általános helyesléssel, éljenzések közt hallgatta meg a tömeg.

Az egybegyültek azonban most a »Talpra magyar« akar-
ták hallani és Petőfi Sándort látni, mire ez meg is jelent és átszellemült arcczal, tisztán csengő hanggal mondta el az általa rögtönzött nemzeti dalt, melyet ihletszerű lelkesedéssel hallgatunk meg, s melynek minden refrainjénél harsány hangon ismételtük:

A magyarok istenére

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.

Petőfi a nép lelkes éljenzése közt vonult vissza, de a tömeg azért még nem oszolt szét, bevárta, míg a »Talpra magyar« is elkészült, míg szétosztásra került. Én is iparkodtam egy példánynak birtokába jutni, siettem vele haza, asztalhoz ültem és lemásoltam annyiszor, amennyiszer csak tehettem. Feltettem ugyanis magamban, hogy az iskolában szét fogom osztani. Meg is tettem. Amint délután az osztályba érkeztem, legkedvesebb iskolatársaimnak Degen Gusztávnak, Gerlőczy Károlynak, Dolánszky Alajosnak, Pekáry Józsefnek, Liptay Istvánnak adtam egy-egy példányt, magam pedig föllállván a katedrára, egész lelkesedéssel, elszavaltam a »Talpra magyar«, mely hivatva volt a magyar nemzetet százados álmából felriasztani.

És a fiuk eleinte bámulattal, később elragadtatással hallgatták a lelkesítő hangokat, s kétségkívül éljenzéssel jutalmazták volna szavalatomat, ha váratlanul be nem lép Ujváry tanár, aki a folyosón sétálva szokatlan csendet észlelt az osz-

tályban, s valami gyanus előadó hangokat is hallván, váratlanul be nem nyit a tanterembe.

Én ép akkor „esküdtem“ az utolsó strófa végén, hogy rab többé nem leszek“, midőn megpillantottam a tisztelendő tanár ur szigorú arcát. Abban is hagytam rögtön az eskümintát, leugrottam a katedréről, s szerettem volna hamarjában a pad alá bujni, de Ujváry magához intett s kiragadván kezemből a „Talpra magyart“, csak azt kérdezte tőlem:

— Hát a leczkét tudod-e?

— Tudom tisztelendő tanár úr!

— No akkor jól van, mehetsz a helyedre.

Egyebet nem szólt, sem meg nem dorgált, sem fel nem szólított, hisz ő is jó hazafi volt, úgy mint valamennyi piarista, kikről tudjuk, hogy sokan cserélték fel a papi öltönyt a honvédek egyenruhájával, fegyvert ragadtak a haza védelmére, és vérüket is ontották a harcok dicsőséges mezején.

Ugyanaz nap este történt, hogy Sztancsics Mihály, kit későbbi írók Táncsicsnak mondanak, de kit mi csak Sztancsicsnak nevezünk, a börtönből, egyéb politikai foglyokkal együtt kibocsáttatott.

Sztancsics Mihály két munka: a „Nép könyve“ és Józán ész“ miatt volt szabadságvesztésre ítélve, s el lehet képzelni, mily nagy volt öröme és meghatottsága, midőn Nyáry Pál tudtára adá, hogy „szabad“ s hogy a cenzura el van törölve.

Egész diadalmenetben hozták Budáról Pestre, s mi folytonos éljenzések közt kísértük kocsiját.

Budapesten nem volt nagy zavargás. Nem úgy mint Párisban, Bécsben, Berlinben. Csak ritkán verték félre a harangokat, ütötték riadót, s csak a város bombázása volt az igazi veszedelem.

Az első zavargás volt, midőn ápril közepe tájt a csöcselék, nem tudni kinek az izgatása folytán, de talán a pozsonyiak példáját követve, rátámadt a báró Orczy-féle házra, a Király-utca sarkán, hogy a zsidókat fosztogassa. A riadóra összegyűlt nemzetőrség azonban rögtön véget vetett a dolognak.

A második zavargás, május 10-én történt. Az ifjúság fegyvert kért a fegyvertárból. Báró Lederer, az országos katonai parancsnok e kérelmet elutasította, mire macskazenével akarták magukat megboszulni. Át is mentek nagy számmal Budára és a sz. György-téren, Lederer palotája előtt elkezdtek nyávogni,

fütyülni, kelepelni Erre azután egyszerre csak kinyílt a feje-
tár mindkét kapuja és az ott elrejtett dragonyosok a nép közé
ugrattak.

A tömeg persze hanyathomlok futott szét, de a macska-
zenészek közül többen egy építés alatt álló ház előtti meszes
gödörbe pottyantak. Tetőtől talpig fehérek lettek. Egyéb bajuk
nem történt; de mi hosszú ideig »mészes diákoknak« neveztek.

A fiatalok azután azzal torolták meg a kudarcot, hogy
egy szalmával kitömött generális öltözetet, Lederer felirattal, a
»Pilvax«-ban — később Sőja-kávéház a Koronaherczeg-utcában,
— fölakasztottak. A mint ezt megtudták a Károly-kaszárnyában,
egy csapat katona vonult ki, a kik azután a kávéházban levő-
ket szétugrasztották.

Midőn szeptember 28-án Lamberg grófot meggyilkolták,
szinte megkondultak a vészharangok, rohantak utcák hosszat
a dobosok és verték a riadót, mert azt híresztelték, hogy Lam-
berg lövetni akarja a képviselőházat, — a régi redout-épületet,
— én is szaladtam a Szervita-tér felé, s ép akkor hozták dia-
dallal a szerencsétlen embert; tulajdonképp nem hozták, hanem
lábára kötött istrárgon vonszolták a kövezeten. A nép ujjongott,
s maguk a nemzetőrök is testébe dőfték szuronyaikat. Egyet
felismertem, a terjedelmes Aul József volt, híres népszónok, kü-
lönben temetkezési vállalkozó; ez kendőjét mártotta Lamberg
vérébe. Az osztrákok később kérdőre vonták e miatt, de ő
azzal vágta ki magát, hogy kegyeletből cselekedte. Különben
is ő, a ki azelőtt lázító beszédeket tartott a muzeum előtti nép-
gyűléseken, a legveszedelmesebb denuncziáns lett.

Lamberg holttestét fel akarták akasztani a Károly-kaszár-
nyában, de az ott levő magyar parancsnok ez embertelenséget
eltiltotta és a teljesen kifosztott hullát a szervitáknak adta át,
kik ideiglenesen el is takarították.

Dr. Hohenauer Ignác.

Párbaj.

ALIGHOGY megalakult 1848-ban az első honvédszázad Kassán, máris összeütközésre adott okot az új magyar egyenruha

Történt ugyanis egy napon, hogy Elek honvédszázados kineveztetése után vadonat új egyenruhájában végigsétált a Fő-utcán. barátainak és ismerőseinek nagy örömére, kik kedvveléssel legeltették szemeiket a fiatal századoson, kinek délczeg természetére oly pompásan illett a zsinoros barna atilla.

A mint a Szapáry-ház elé ért (jelenleg Fő-utca 73. a premontrai tárház mellett) a hol akkor a főörség volt, egyebet sem várt, minthogy a ház mélyedésében fel és alá járó katona meg fogja neki adni az őt megillető tisztelgést; a katona azonban nem vett róla tudomást, nem állott meg és nem tisztelgett.

Erre megállott a százados és megpillantotta Belmont rendes seregszabályi főhadnagyot, ki aznap a főörs parancsnoka volt és egy széken ülve szinte nem méltatta figyelemre a századost. Elek tehát kérdőre vonta őt, hogy nem tudja e kötelességét s hogy az őr miért nem tisztel meg neki mint századosnak?

Belmont erre gunyosolylyal a következő szavakat mondá: — Ugyan ki fog egy ilyen hajdu liberia előtt tisztelgni?

Elek erre szó nélkül távozott, de rögtönében elküldé segédeit Belmonthoz, Belmont főhadnagy szinte megnevezte segédeit és a párbaj kardra lett megállapítva.

Ezen esemény közbeszéd tárgya lett; az egész város megbotráncozott Belmont magatartása fölött, s kiki feszült kíváncsisággal várta a párbaj kimenetelét.

Willnrotter Henrik polgártársunk, ki ezen epizódot elbeszélé, s ki akkor 13 éves fiu volt, véletlenül oda kerülván, midőn Elek százados kardját fenték, lelkesedésében maga forgatta nagy tüzzel a köszörűkövet, csak hogy jó éles legyen.

A párbaj másnap kivivatott. Elek százados valami csekély sérülést kapott, Belmont főhadnagy azonban akkora vágást bal arczán, hogy annak nyomát élethossziglan viselte.

* * *

Ugyanezen főörségen (Hauptwache) játszódtott le egykor egy komikus jelenet, azon időben, midőn esti tíz órán tul senkinek sem volt szabad az utczán mutatkoznia.

Volt akkortájt Kassának három specialitása: Novák, a s ü k et zenetanító, Bellág, a v a k rajztanár és Mayer, a s á n t a tánczmester, a kire még sokan fognak emlékezni.

Ez utóbbival történt egy este, hogy tánczoktatást adván egy előkelő családnál, kissé elkésett. A mint a Fő-utczán a nevezett főörség elé kacsázott, az őrtálló katona valami botorkálós részeg embernek nézte és »Halt wer da?« kiáltással megállította. Mayer hiába mondta, hogy »Gut Freund!« Le lett tartóztatva és be kellett térnie az őrszobába, a hol az őrség parancsnoka volt. A hadnagy kérdésére, hogy ki legyen? őszintén megmondá, hogy Mayer, a tánczmester, különben lojális, békés polgár, ki haza akar térni; kéri tehát elbocsáttatását. — Micsoda? Tánczmester? No, engem ugyan nem fog lóvá tenni! — kiáltá dühösen a hadnagy. — Egy tánczmester, ki mindakét lábára sánta Itt marad reggelig! — Mayer hiába esküdözött, hogy ő valóságos tánczmester, s hogy az egész város annak ismeri. Ott kellett maradnia. Egy idő múlva belép egy másik tiszt, a ki ismerte őt. — No Mayer, hát ön mit csinál itt? Talán az őrséget akarja megtánczoltatni? — No tetszik játni, hogy a főhadnagy ur is ismer! — kiált fel örömteljesen Mayer, elmondván baját az ujonnan érkezettnek. Ez nevetve tanuskodott Mayer mellett, de a főörs parancsnoka soká nem akart hitelt adni szavainak, mert mindig azt gondolta, hogy tréfát üznek belőle. Végre ő is nevetésre fogta a dolgot és megengedte, hogy Mayer még az este haza sántikáljon.

Az eperjesi főiskola nemzetőrsége 1848-ban.

Irta: *Chalupka Rezső.*

A bizonytalan viszonyok hatása alatt s a nemzeti és a helyi általános közérdek érdekében, »Eperjes város közönsége, a rend, személy s vagyonbiztonság fenntartása «* céljából, mint mindenütt, máshol szinte megalakította a magyar nemzetőrséget, — a polgári miliciát — Pulszky Sándor őrnagysága mellett, 1848. évi márczius hó 21-ikén.

A szervezkedést egy bizottság vezette, melynek tagjai voltak:

Beör Mihály, Balzam Emil, Benczur József, Ghillányi József báró, Haller Ferencz gróf, Hlaváts Márton, Krieger Tamás, Matthäides Károly, Papp Samu, Paulus Károly, Piller Gedeon, Sárossy György, Vida Pál, Vandrák András.

Az eredmény e bizottság proklamációjára az lett, hogy márczius 21-ikének déléig Eperjesnek 560 polgára vette föl a piros karkötőt és háromszinű kokárdát, három századra osztva, — elseje 189, a második 184, a harmadik 187 nemzetőrt számolván. E nemzetőrség aztán, nyomban szervezkedését követőleg, beleolvadt a polgári őrseregbe, mely utóbbi intézmény Eperjesen még a XVIII évszáz óta fenállott.

Délután a nagysárosi nemzetőrség Eperjesre jött át. A mieink eleikbe mentek a város határáig s onnan együtt, a helybeliek polgári zenekara mellett, — miközben a r. kath. plébániatemplom tornyáról kibontatott a nemzeti zászló — bevo-

* Minden adatot hiteles egykorú proklamációk, nyomtatványok és magánfeljegyzésekből vettem át.

**Chalupka Rezső.*

nultak a főutczába s itt a Dessewffy László háza előtt állottak meg, arczczal sorfalat képezvén a jelenlegi plebánia templomnak, melynek alsó lépcsőzetéről Kerényi Frigyes elszavalta, s az ezernyi tömeg — mert a nyomtatvány ezalatt számtalan példányban osztatott szét — rá lelkesült ovációval elénekelte az eperjesi szabadsajtó termékeinek elsejét, a Kerényi által Vörösmarty »Szózat«-ának dallamára irt költeményt:

»Hullámzik a kor tengere,
Hullámzik a világ. . .
Ki fogja vetni gyöngyeit
S medrébe visszahág!« stb.

Ez történt 1848. Tavaszelő 21-én d. u. 3 órákor; — ez volt az első hullám, melyet a forradalom Eperjesen támasztott.

Estére fáklyás-zene volt s a Caraffa idejéből hirhedt téren Bánó József szónoklatot tartott.

A következő napon, azaz márczius 22-ikén, a polgári milícia mintájára s azon célból, »hogy a rend, a személy- és vagyonbiztonságot Eperjesen a megszorított polgári őrsereg-gel fentartsa,« megalakult az »eperjesi főiskola nemzetőrsége« is; — ifjúságunk nem maradt érzéketlen a bekövetkezendő eseményekkel szemben s a forrongás, mely az ország minden irányában támasztott hősöket, nem hagyhatta érintetlenül Eperjes szellemileg intelligens fiatalságát sem. A főiskola nemzetőrség tagjai az ágost. evang. collegium hallgatóiból kerültek ki és a század 61 legényből állott.

Tisztjeik a következők voltak: Százados: Benczúr József. Főhadnagy: Küry Lajos. Hadnagy: Rudnay József. Őrmesterek: Küry Barta, Félix Antal. Zászlótartó: Mikolik Gyula. Dobosok: Polony János, Szentistvány Ferencz. Tizedesek: Braun Márton, Jenny Frigyes, Juszth Soma, Szontágh Mihály, Sztraka György, Uhrinyi László, Zmeskál Béla.

Az ágost. evang. collegiumnak akkor hat tagból álló tanári testülete, tekintve a mozgalom célját, jóváhagyta az ifjúság szervezkedését s a főiskola nemzetőri intézménye ilyenén módon hivatalosan is megerősítést nyert.

A diákság e jóváhagyásra megkezdte fegyvergyakorlatait. Hetenkint 3—4-szer kivonult a városi rétre, a mostani

felkülvárosi katonai gyakorlótérre s a polgári nemzetőrség fegyvertárából (Zuan-ház) kapott kovás puskákkal buzgón tanulta a fegyverforgatást, »a király, a nemzet, az alkotmányos szabadság, a reform, az egyenlőség, a béke és a rend szent nevében.«

Küry Lajos harsány vezényszava mellett e honszerelmittas kicsiny csapat -- német pantallón-nadrág, vitorlavászon kabátban, mely gazdagon el volt látva nemzeti színű zsinórzattal, trikolor libatollal pörge kalapjaik mellett, melyről nem hiányzott a vitézkötés sem, a szintén nemzeti színű karkötővel s lelkesült és lelkesítő önérzetével — mily benyomást tehetett, mikor a század gyakorlatra vagy gyakorlatról menet végighaladt a főutcán, bebizonyította később, 1848 május havában, éppen városunk nőfiatalsága.

A körülmények úgy hozták magukkal, hogy e főiskola nemzetőrségének első nyilvános szereplése éppen vármegyénk főispáni székének betöltésével vágott egybe.

Gróf Andrássy György, 1842 óta Sáros főispánja, a beállott válságos viszonyok következtében, mint Magyarország akkortájt szereplő összes többi főispánjai, 1848-ban állásáról szintén leköszönt. A kormány utódjául budaméri Ujházy Lászlót nevezte ki. Ujházy szabadszelleme férfiú volt és protestáns; Sárosvármegye első protestáns főispánja! Talán ezen utóbbi minőség is, de kivált ismeretes szabadelvűsége és erélye halálos ellenségül ellene fordították a pecsovics-pártot, mely jobb szeretett volna olyan egyént a főispáni székben, kinek üstökét — a megye zöld asztalánál — markukban tarthatták volna.

Azon terület, hol mai nap a vármegyeház börtönépülete áll 1848-ban még szabad tért képezett, melynek közepén egy mély, alacsony káváju kut állott. Az új főispán bemutatásának itt kellett vala történnie és a pecsovicsok úgy tervezték csoportosulásukat, hogy Ujházyt e kuthoz szoríthassák s abba „véletlenségből“ belökhessék. (Történeti tény!)

De a főiskola nemzetőrrei, kik a polgári őrsereggel az éjjeli őrzáratok és őrszemek terhét is közösen viselték, éppen utolsó éjszaka — amugy kéz alatt — értesítve lönek, a „blyaskárok“ tervéről s megfogadták, hogy a felhőket, mik Ujházy felett tornyosulnak, szétkergetik. S valóban, másnap a főiskolai nemzetőrök, diszben és fegyveresen, élőfalat alkotának a kut körül s azon ut mentén, merre a főispánnak ide a megyeház termeiből lehaladnia kellett, testükkel fedezték. Ezért aztán a

főiskolai nemzetőrök és a pecsovicssok között egy kis surlódás is támadt, melynek hevében az előbbieik már kovás puskáikhoz is nyultak; de még jókor érkezett oda br. Luzsénszky kormánybiztos s a két ellenség minden komolyabb fordulat nélkül hagyta oda a csatatér.

Az Ujházy „testőreinek“ pedig e nemes közbevetésökért „lőn nagy tisztessége egész Sárosvármegyében.“

A főiskola nemzetőrei még nem birtak mindezideig hadi jelvénynyel, a hazafiui érzelm, a nemzeti eszme, önértzet és összetartás külső közös jelvényével, melynek oltalmára és dicsőségére hadvezér és közkatona egyaránt esküszik, melynek szep-lőtlenségeért milliók ontották eddig és milliók fogják ontani vérüket ezután is, király és pór közösen . . . a keréknek hiányzott még a tengelye . . .

Eperjes lelkes honleányai azonban megmutatták ez irányban is — ha már a női hivatásnál fogva tényleg nem lehet-tek együttesen részesei a honmentő véres mozgalmaknak — elvileg mégis mily harmonikus viszonyban állanak a fiatalok lelkesedésével és törekvésével, s mint egy szorgalmas méhraj, közös nagy munkába fogott számtalan apró, fehér, finom kezecske, hogy — a mi egyedül hiányzott még — elkészítse az eperjesi főiskola 43-as nemzetőrségének a zászlót!

A zászló átadása május 6-án, egy vasárnap délelőttjén történt, mely alkalommal az ünnepélyen — meghívás folytán — az akkortájt városunkban állomásozó fehércabátú és zöldhajtókás Vasa osztrák ezrednek több tisztje s a polgári nemzetőrség tagjai is résztvettek. Szokásos istentisztelet után, déli 11—12 óra között, a főiskola nemzetőri század t. i. kivonulván, a Sontághék háza előtt megállott és sorfalat képezett. Rövid tisztelkedés után Benczúr József, a százados, Küry Lajos főhadnagy, Rudnay József hadnagy és Mikolik Gyula zászlótartó, felmentek Sontághék lakására s míg odafent az emelet díszített termeiben és a meg-nevezett hölgyek s a megjelent vendégek előtt Sontágh Zsuzsika — rövid pár lelkes szó kíséretében — odanyújtotta a zászlót Mikolik Gyulának, ki az átadásra nyomban és röviden válaszolt, lent, a fő-utczán, Szvoboda karnagsága alatt s a polgári őrsereg zenekaránál megcsendült a főiskolai nemzetőrök ünnepélyes dala.

Azután az új zászlóval s a polgáriak zenéje mellett a főiskolai nemzetőrség egyszer le és vissza felvonult a fő-utczán és a nagy nap nevezetessége Eperjesen ezennel véget ért.

Este czéllövészet volt Islán, melyre a főiskolai nemzet-öröket gróf Haller Ferencz hívta meg.

*

Következett junius, s az evang. collegiumban beköszöntött a tanulmányi vizsgák ideje. A nemzetörök visszavonultak a tantermek padjaiba s a fegyvert ismét a könyv váltotta fel. Elhallgatott a dal, elnémultak a lelkes ovációk, a tanuló-katonák ismerték kötelességüket.

Azután jött a lélek pihenésének ideje . . . a nagy vakáció.

Mondjam-e, hogy a mi nemzetőri ifjuságunk is, a szélrózsa minden irányában, hogy széledt haza? Előbb azonban közös fogadást tőnek, hogy ha Isten s a haza oltalma úgy kívánná, a következő uj tanévben megkezdett munkájukat uj erővel folytatják s a zászlót addig is, hogy birtoklásában mi baj se eshessék, az ágost. evang. templom oltárában helyezték el.

Szegény, szárnyaszegett lelkesülés . . .

Hiszen még ugyanez év november havában »Schlick cs. kir. altábornagy Galicziából Komarniknál, Grabna Duklánál, 10.000 emberből álló sereggel, melyek Fiedler, Perger és Deym tábornokok dandárjaiból állottak, benyomult Sárosmegyébe s Eperjest minden ellenállás nélkül elfoglalta, melyet Pulszky nemzetőri alezredes, 1500 nemzetőrrel s 11 ágyuval megvédeni elég erősnek nem érezvén magát, védtelenül hagyott s Kassára menekült.«

Hogy ily végzetes körülmények között az eperjesi főiskola nemzetőrei Eperjesen nem jöttek össze többé sohasem, gondolhatjuk; a hon, széltiben hosszában, lángra lobbant, s e lángot oltani kellett két európai kolosszussal szemben, a haza minden irányában. Három hónapos élet vala a főiskolai nemzetőri intézmény, de tele tüzzel, tele lelkesedéssel a haza, a nemzet, tele tettevagyó önérzettel az alkotmányos jogállam tisztult, korérett eszméje iránt, s a tapasztalatlan, mosolygó arczu ifjak, kik Eperjes rétjein dobszó mellett tanulták egykor a vitézkedést, most, mint meglett hősök forgatták a fegyvert, ágyuszózat hangjainál, a szabadság szent nevében. Az ezüst koronás, ezüst-csipkés zászlót pedig, melyet egy magasabb kötelesség parancsára elhagyott volt katonasága, átvette a collegium tanári kara s mint ereklýjét a forradalmi Eperjes lezajlott emlékeinek, örzi kegyelettel még mai nap is s kibontja, valamikor összeül a jelen, hogy öröme és fájdalmából egy-egy uj szemet kössön a mult szemfödőjéhez. . .

A kétfejű-sas tekintélye.

IZGALMAS napokat éltünk 1848-ban; minden nap félelemmel volt teli; minden este borzalommal gondoltunk a jövőre. Ki tudja, mit rejt a jövő.

Ebédnél ültünk. Lakásunk Brádtól félórányira, a rudai aranybánya stompjainál volt, melyeknél atyám az igazgatói tisztet viselte. Nem mondhatnám, hogy vidám volt a hangulat. Csendben fogyasztottuk a párolgó levest, midőn egy ösmerős oláh lépett be, fe'szólítva atyámat, hogy kövesse. -- Szivünk elszorult. Atyám habozott, mert akkor senki sem tudhatta, ki a barát, ki az ellenség. Az oláh azonban sürgette őt

— Kövess uram, ha életed kedves, mert Brádról már jönnek, hogy felakasszanak!

Atyámnak nem volt mit tennie, elbucsuzott tőlünk és elment, mondva: Vagy ez öl meg, vagy más.

Alig távoztak el, midőn felpattan az ajtó s rajta három, ölnyi oláh lép be.

— Hol az urad? — kérdé egyik anyámtól.

— Nincs itt, --- volt a felelet.

— De hol van?

— Brádon.

— Add ide a lovakat!

— Nincs lovam.

— Akinek nincs lova, nincs szerszáma; ezek pedig itt lógnak a pítvarban.

— A lovakat elvitte más; a szerszámot itt hagyta.

— No hát, ha nincs itt se az urad, se a lovad. elviszünk téged, majd eljön az urad kiváltani.

De erre már anyám is megrémült, tudva, mily kínzásokat kellend elszenvednie, hogy vallomásra bírják. Azonban el nem veszítette lélekjelenlétét, hanem kifakadt :

-- Hát hogy mertek velem így beszélni, nem tudjátok, hogy ez császári birtok? Hogy aki itt egy szögecskét is megörbit, halál fia. Itt az írás.

Az íróasztalhoz futott és keresgélt, de maga sem tudta mit. Szerencsére kezébe akadt egy postai recepisz, melyen akkorában a kétfejű-sas terpeszkedett. Ezt nekik felmutatta, egyben parancsolva, hogy azonnal kotródjanak. Ezer szerencse, hogy nem tudtak olvasni, mert akkor igazán szerencsétlenül jártunk volna. Így a kétfejű-sas előtt leemelték süvegeiket s alázatosan hajlongtak.

— Merog gye jertare, damne meriasze. (Bocsánatot kérünk nagyságos asszony.) Azzal szenetatye bune (jó egészséget) kívánva, hajlongva hátráltak ki az ajtón

Anyám egy székre rogyott és keservesen zokogott.

* * *

Atyám azalatt szerencsésen eljutott a rudai aranybányába, hol a becsületes oláh sok magyar urat rejtett már el, s hol egypár keserves napot töltött.

Idb. Megay Gusztávné

Nánássy Amália.

A tornai szabadsághősök

Irta: *Kovács Zsigmond.*

A 48—49-iki szabadságharcz örökre emlékezetes nagy eseményeiből a volt Tormamegyének is kijutott a maga — nem épen dicstelen -- része.

Mindjárt akkor, a midőn Kossuth, Jellasicsnak Székesfehérvárnak való elönyomulása idején szétküldte a megyékhez »Szózat a magyar nemzethez« czimű hazafias kiáltványát: a kis Tormamegye rendei 1848. okt. 3-án tartott bizottmányi ülésükben elhatározták, hogy »a kiindulandó mozgó nemzetőrök száma 180 legyen «* Felszerelési költségekre ugyanekkor 4240 pengő forintot szavaztak meg. Az önkéntes nemzetőrök szolgálati idejét 6 hónapban állapították meg, mely időn túl ezek nem voltak kötelesek szolgálni.

Kimondták egyuttal Gedeon János kormánybiztos indítványára, hogy a 180 nemzetőr a sorkatonaságtól megkülönböztessék. A megye különben — ezek beszámításával — 459 honvédet állított ki.

A nemzetőri csapat tisztjei a következők lettek:

Lovász Miklós százados. (A kiegyezés után első alispán, majd országgyűlési képviselő.)

Papp János, alsójárási főszolgabíró, főhadnagy. (A kiegyezés után előbb főjegyző, majd II-od alispán s később törvényszéki elnök. Ma is él.)

* Az erre vonatkozó jegyzőkönyv hiteles másolata meg van Lovász Dezső kassai lakos „Első magyar ált. biztosító társasági“ tisztviselő ur birtokában.

L ü k ö G é z a főszolgabíró, hadnagy. (A kiegyezés után előbb alispán, majd sok időn át országgyűlési képviselő.)

Z s a r n a y P á l alszolgabíró, hadnagy (A szabadságharc után menekült s nem is került többé vissza)

A jól felszerelt csapat szeptember végén utnak indult s a schveháti csatában már részt vett. De csakhamar a Trencsénbe beütött Símunich ellen küldött hadtestbe lett beosztva. A pozsonymegyei 5-ik századból álló honvédszászlóaljnak képezték 6-ik századát s Lipótvárra rendeltettek várórségül.

Később, a midőn Görgey a bányavárosokon keresztül megtette hires visszavonulását a Szepesség felé s onnan Kassára, a tornai század is ezen hadsereghez lett beosztva. 1849. elején, február havában már Tornában járt az elveszettnek hitt sereg. Schlick csapatait Szinnél utólérve, azt futásra kényszerítették, a mely alkalommal pár száz svalizsért is elfogtak. A tornaiak részt vettek a kápolnai, szerencsétlenül végződött nagy ütközetben is.

Ugyancsak ezen századból alakított Z s a r n a y P á l mintegy 50 főből álló guerilla csapatot.* A parancsnok ő maga lett, hadnagyai pedig V a j á n y i Lajos és G y a r m a t h y Lajos. Főispánja a megyének ez időben R a g á l y i Miksa volt, a hírneves Ragályi családból, ki erélyes kezekkel intézte a megye ügyeit.

A guerilla-csapat is az ő felügyelete és vezetése alatt állt s egyik főrendeltetése az volt, hogy a rendet a megyében fenntartsa s a nemzetőrséget begyakorolja. Hogy a szervezkedés annál sikeresebb legyen, a megye több falvából berendeltettek a puska-művesek és lakatosok Tornára (azon időben puskaművesek laktak faluhelyen is), a kiknek feladata az volt, hogy fegyverműhelyt rendezzenek be.

A honvédelem szervezési helyéül a megye székhelye, vagyis Torna szolgált. A mikor azonban az oroszok betörték és Tornát is megszállták: áttették a megye székhelyét Barkára, a hol azt hitték, a szervezési munkálatok nagyobb biztonságban lesznek végezhetők, mivel ez a hely mindenfelől magas

* Zsarnayról, a ki a szabadságharcnak egyik legelszántabb, leglelkesebb tagja volt, én már évekkal ezelőtt irtam beható ismertetést az „Igazmondó“-ba. Sajnos! közleményem sem kéziratban, sem nyomtatásban nincs meg többé. Valahogy elkallódott. Sokért nem adnám, ha meg volna.

hegyektől van védve s utjai Torna felől majdnem járhatlanok. Hanem rosszul számítottak. Egy reggel csak arra ébredtek fel, hogy egy csapat orosz lovasság, mely leginkább cserkeszekből állt, körülfogva a falut. Megkísérlették a menekülést, de az ott levők legnagyobb részét a cserkeszek elfogták. Az elfogottak közt volt Ragályi főispán, Szentmártonyi József alszolgabíró, Szentlélek Gyula földbirtokos, Vattay

Kossuth Lajos 1848-ban.

Ábrahám ref. lelkész, Horváth Lajos és Kálmán, a kiket az oroszok magukkal hurczoltak egész Debreczenig. Minden nagyobb városban, így többek közt Miskolczon dobszóval tétetett közzé, hogy: minden rebellis úgy jár, mint a tornaiak, ha ellentállást fejt ki! Ezt a módszert bizonyosan elrettentő példa gyanánt vették alkalmazásba.

A tornai szabadsághősök általában kiváló magaviseletet tanusítottak az egész szabadságharcz lefolyása alatt. De a három Lükő testvért (Géza, Kálmán és Béla) különösen is ki

kell emelnem, már csak azon okból is, mivel ritka dolog az — még oly kivételes időkben is, mint a minők a 48—49-iki nagy napok voltak — hogy egy családból egyszerre három lelkes tag álljon ki a haza szabadságának védelmére. Szeretnék róluk tüzetesebben írni. De mivel a rendelkezésemre álló tér szűk volta ezt nem engedi meg, kénytelen leszek csak rövidre szorítkozni.

G é z a, a legidősebb, 1848—49-ben már a megye egyik szolgabírája volt. Mint hadnagy résztvett a kápolnai csatában. De itt egy golyó szíve táján érte s a haláltól csak vastag bőrtárczája mentette meg. A miskolczi kórházban felépülve sebéből, hazament s újra átvette hivatalát. E minőségében nagy tevékenységet fejtett ki; s ő is ott volt Barkán, a mikor a cserkeszek a falut körülfogták. Helyette tévedésből, egy Frits nevű szomolnoki kereskedőt fogtak el; ki azonban igazolván magát, szabadon bocsáttatott. Lükő ezalatt Szomolnokon egy bánya-tiszt barátjánál keresett és talált menedéket.

K á l m á n, mint kassai joghallgató csapott fel a 9. zászlóaljba vörössapkásnak. Ma is meg van az a levele, a melyet ez időben testvérbátyjához irt Körtvélyesre, melyben nagy közvetlenséggel írja az azon időben itt Kassán lefolyt mozgalmakat. Többek közt megemlíti, hogy a sajtószabadság 8-ik napján (tehát mart. 23-án) nemzetőrséget alakítottak tulajdon zászlójuk alatt, melyet nekik gr. Forgáchné ajándékozott. Majd aztán elmondja azt is, hogy hetenként kétszer jártak gyakorlatra, — s hogy a város akkori helyettes bírája ápril 3-án sebes postán kért fegyvereket számukra. Sajnos, térszüke miatt a levelet egész terjedelmében nem közölhetem; pedig igazán megérdemelné. — A lelkes ifju harczolt aztán a rácok ellen lenn a Bánátban. Majd Damjanich alatt résztvett a szolnoki, isaszegi, váczai, nagysarlói és komáromi (másképp szőnyi) dicsőséges csatákban. Komáromnál sebet kapott s bekerült az ottani kórházba. Itt nevezték ki a 9. honvédzászlóalj hadnagyának; de ennek ő már nem örülhetett, mert ekkorra a szabadságharcnak vége lett. Az a menedék-levele, melyet az osztrákoktól kapott, ma is megvan s az ereklje-kiállításán egy másik okmánynyal együtt, mely a besoroztatástól való mentesítését igazolja, bemutatott. — A vitéz vörössapkas itt Kassán halt el a múlt évben, hol az utóbbi időkben, mint kataszt. nyilvántartási biztos működött.

Az én amerikai nagybácsim.

Irta : dr. Gerevich Emil.

HOGY a magam részéről is hozzájáruljak azon hazafias intencziókhoz, melyeket ezen »Album« szolgálni hivatva van, örömmel teszek eleget az igen tisztelt szerkesztő ur megtisztelő felhívásának és az alábbiakban megemlékezem egyik nagybátyám szerepléséről szabadságharcunkban, úgy amint azt áldott emlékü jó atyámtól kis gyermekkoromban elbeszélni hallottam.

Anyai nagybátyám, V. A., 8-adosztályos gimnazista volt 48-ban, mikor Kossuth fegyverre szólította a nemzetet.

Felesleges munkát végeznék, ha festeni próbálnám azt a lángoló lelkesedést, melylyel apáink a megtámadott haza védelmére siettek. Hála fényestollú íróinknak, a nemzeti felmagasztalás ezen dicső korszakának minden fázisát apróra ismeri a mai nemzedék is. Örök forrásai maradnak ezek a lelkes hazaszeretetek, míg csak egy magyar lesz a földön.

Az iskolák csakhamar üresek lettek, mert a diákok beállottak honvédeknek. Nagybátyám is otthagyta az iskola porát s honvédhuszárnak csapott fel. Családját csak már a táborból értesítette pályaválasztásáról.

Csak néha jött fölele hir, mely aggódó övéit megnyugtatta, hogy még életben van. Megboldogult atyám azt beszélte, hogy a felvidéken lefolyt ütközetek majd mindegyikében részt vett.

Elkövetkezett aztán a világosi katasztrófa. A nemzet elbukott; a nyers erőszak megfojtotta az igazság istenasszonyát.

Szerencsés volt, aki bujdosással menthette meg életét. Atyám is nemzetőr-kapitány volt s hónapokon keresztül buj-

dosott a beregi pagonyokban s csak barátainak köszönhette, hogy több hónapi hercze-hurcza után végre visszatérhetett családjához. De zaklatásoknak az abszolút kormány részéről még éveken át ki volt téve.

Kovászón, Bereg megye e kis községében, hol szüleim akkor laktak, volt egy régi várkastély, már akkor is meglehetősen düledező állapotban, de hatalmas földalatti kazamátákkal s pinczékkel. A kastély akkori urnője — ha nem csalódom — Ördöghné volt. Én már nem ismertem; az én gyermekkoromban e várkastélyból már csak egy pár cselédház állott épségben.

Ördöghné keresztanyja volt nővéreimnek, s uradalmi ügyésze Beregvármegye későbbi kitünő főispánja, néhai Horváth István ez a jeles hazafi, atyám legjobb barátja volt. Ők ketten sok bujdosó honvédet tartogattak elrejtve a kovászói kastély titkos kazamátáiban s ők maguk is ide-ide menekültek, ha a hatalom emberei nagyon sarkukba kerültek.

Sokat tudnának ezek a kazamáták regélni az akkori szomorú idők eseményeiről. Egyszer neszét vették a hivatalos körök, hogy ott honvédek rejtőznek s egy spiónt küldtek ki — gondolom Beregszászból — szaglászni utánuk. Valami cseh ember volt.

Délelőtt állított be atyámhoz, kit meglehetősen kellemetlenül érintett e látogatás, mert akkor épen őt bujdosó rejtőzött a kazamátákban. Sikerült az osztrák beamtert rábeszélni atyámra, hogy maradjon nála ebéden s majd délután végezze hivatalos dolgait. Az ebédhez átjött Horváth István is. Közbe fogták a németet s ennek a pompás muzsalyi bortól olyan jó kedve kerekedett, hogy délutánra már teljesen tehetetlen volt önmagával. Ekkor atyám átüzent az őt bujdosó magyar után. Ha nem csalódom, köztük volt Buday Sándor a későbbi országgyűlési képviselő s pénzügyminiszteri tanácsos is. S most valamennyien együtt mulattak a kinyomozásukra küldött némettel.

A társaság éjfélig kvaterkázott; s ekkor a teljesen elázott németet kocsira tették s beküldték Beregszászba. Többet sohasem kerestek Kovászón bujdosó honvédeket.

De elkalandoztam tárgyamtól. Visszatérek tehát nagybátyám szerepléséhez.

A fegyverletétel után egy sötét éjjelen arra ébredt fel atyám, hogy ablakát csendes óvatossággal zörgetik. Az ilyen ablakzörgetések akkor nem lehettek kellemesek, mert a gazda

soha sem volt biztos a felől, nem utánna kívánczoknak-e a Prot-mannok. Ezuttal nem porkoláb volt a zörgető, hanem nagybátyám.

Atyám beeresztette. Rongyos, tépett volt minden ruhadarab rajta. Kardja még meg volt, de csákója helyett viselt pörge kalap fedte fejét. Homlokán s arczán három seb forradása látszott; ezenkívül két gyógyuló, de még genyedésben levő lösebkinozta. Elmondta, hogy tömérdek viszontagság után jutott idáig, s hogy szándéka külföldre menekülni s ott várni be a haza sor-sának jobbra fordultát.

Különösen szegény anyámat érintette fájdalmasan testvé-rének keserves sorsa. De biztak a jövőben s azért atyámmal együtt helyeselték nagybátyám külföldi tervét. A következő nap az éléskamrában tartotta anyám nagybátyámat elrejtve.

Estére volt határozva elutazása. Atyám 80 frt utiköltséget adott neki s egy fehér lovat, hogy azon hamarabb érhesse el a határt. Az éj mély csendje ült a kis falun, mikor nagybátyám elbucsuzva övétől, a salánki erdő felé elvágatott.

Többé családunk soha sem látta és hirt sem hallott felőle.

Az ötvenes évek derekán egy vándor lengyel hazafi vetődött házunkhoz. Ez — így hallottam édes atyámtól — azt beszélte, hogy nagybátyámat az oroszok menekülése közben elfogták s foglyul vitték magukkal az ólombányák felé. Egy folyó mentén tartottak éjjeli pihenőt. Nagybátyám egy örizetlen pillanatban a folyóba vetette magát, hogy uszás által meneküljön. De észrevették s egy orosz katonának jól irányzott lövése megölte a menekülőt.

A lengyel hazafi azt beszélte, hogy ő ezt egy olyan honfi-társától hallotta, ki nagybátyámnak a folyó partján hagyott köpenyegét látta.

Az én jó atyám nem adott hitelt a lengyel szavainak; olyan mesének tartotta azt, melylyel a hontalan hazafi az élvezett vendégszeretet fejében akart maga iránt érdeklődést kelteni.

Atyám állandóan hitte, hogy nagybátyámnak sikerült külföldre menekülni. Nekünk, gyermekeknek, humorizáló jókedvében sokszor mondogatta, »meglássátok, hogy egyszer csak elő-kerül nagybácsitok Amerikából, mint duszgazdag ember s mil-lióit rátok hagyja.«

Bizony nem került elő máig sem s bizonyára nem is fog soha előkerülni. Én hiszem a lengyel hazafi meséjét, hogy orosz golyó oltotta ki életét.

Az amerikai örökségről le kell ugyan mondanunk, valószínűleg nem csak nekem, de fiaimnak is. De mi azért büszkébbek vagyunk ezen nagybátyánk szenvedéseire és tragikus sorsára, mintha tényleg milliókat hagyott volna ránk.

A gyulafehérvári mészárlás 1848-ban.

GYULAFEHÉRVÁRTT ugy mint Erdély többi városában is nemzetőrség állittatott fel. Honvédség nem volt a városban, hihetőleg azért, mert a vár parancsnoka egy Horák nevezetű horvát ezredes volt, ki minden részben érezte a magyarsággal ellenséges érzelmeit, s ki így a honvédeket is üldözte volna.

Október haváig békésen folytak a nemzetőrség gyakorlatai. Október 20 án hire járt, hogy az oláhok Gyulafehérvár támadására készülnek, a városban lakó oláh pópák házaiban pedig titkos gyülekezetek tartattak. Ennek következtében a nemzetőrség öröket állított fel a város szélein, a mellett őrzőjáratok czirkáltak a város belsejében.

Október hó 21-én sötét reggelre virradtunk. Négy óraker szörnyű lármával tódult be a városba a vár melletti oldalról egy 8000 főből álló löfegyverrel, többrészt azonban lándzsákkal felfegyverkezett oláh felkelősereg, melynek vezérei az öröktől fegyverletételt követeltek.

Ezek nem engedelmeskedve, a város főterére vonultak vissza a városházában felállított főváltárhoz, hol körülbelül harmincz nemzetőr került össze ily módon. Az őrt álló százados kijelentette, hogy a követelt fegyverletételre csak azon esetben állhatnak rá, ha a várparancsnok azt tőlük követeli s csak azon feltétel alatt teljesítik azt, ha a várparancsnok megígéri, hogy a fegyverletétel után a katonaság által a várost oltalmába veszi.

Miután erre ráállani az oláhság nem akart, a nemzetőrszázados azzal fenyegette az oláhokat, hogy ha a főtérről a városház utcájába merészkednének, sortüzet vezényel. De ezt az oláhok figyelembe nem vették, szándékozván a fővártában levő öröket lefegyverezni és leölni. A százados őrparancsnok látván intései sikertelenségét, a körülbelől harmincz nemzetőrből álló csoportnak sortüzet vezényelt. Ennek folytán tíz oláh halva maradt és sokan megsebesültek. Ez oly hatással volt az oláhokra, hogy a nyolczezer főből álló sereg »E greu pemunto de unguri« kiáltással futásnak eredt, (nehéz a föld a magyaroktól) híresztelvén, hogy őket egy iszonyu nagy magyar sereg támadta meg.

Miután ezen kevés egyénből álló nemzetőrség a menekülő oláhokat tovább üldözni nem merészelhette, a főtérrre vount vissza. Itt lassan összegyülekezett a többi nemzetőr is s ezáltal a lelkes csapat körülbelől háromszáz főre szaporodott. De az oláhok látva, hogy tovább nem üldöztetnek, a várszélen (Glacis) fekvő házakat felgyújtották s a hol hozzáférhettek, a lakosokat legyilkolták és kirabolták. Így esett áldozatul sok családdal együtt köztisztületben álló atyám Megay Sámuel városi pénztárnok is, ki egyszersmind a vártanácsosi állásban lévén, a cs. kir. térparancsnok által a menekülésre idejekorán felszólíttatott.

Voltak az oláhok között olyanok, kik atyámat védelmükbe akarták venni, de abban a tudatban, hogy a jómódu ember házánál két pénztár is volt, azon kiáltással: »gyilkoljátok le, mert itt pénz van«, az öreg embert saját udvarán összevagdalták.

Én borzalommal eltelt szemtanuja voltam e jelenetnek, de azonnal anyám és testvéreim megmentésére gondoltam; őket egy ablakon keresztül a kertbe segítettem, hogy azután idegen kertek palánczjain keresztül az országútra meneküljenek.

Legkisebb nővéremet, Emmát, ki jelenleg is él Kassán és unokaöcsémnél Megay Adolfnál lakik, ideiglenesen egy ládába rejtettem, később pedig anyám után vittem; másik nővérem szintén szenvedett sebeket, de életben maradt. A két pénztár már a pinczében volt elrejtve, így csak a talált elvihetőket rabolták el, a butorokat pedig az irodában összegyűjtött okiratokkal elégették. A melléképületeket is felgyújtották s így minden a lángok áldozatává lön. Én az oltáshoz láttam, de folytonos életveszedelmek közt. T. i. az oláhok az utcán levő

kocsikra támasztott fegyverekkel folyton lőttek felém. Bátyám, Károly segítségemre sietett, de az oláhok elérték és fején, nyakán, kezein sulyosan megsebesítették. Fejsebét holta napjáig hordta.

A vár ágyui is a városra voltak szegezve, miből nyilvánvaló, hogy a várparancsnok is egyetértett a város pusztítását intéző oláhokkal. Beszéli, hogy a térparancsnok térden állva kérte Horákot, hogy a várost kimélje meg. Bár a várparancsnok e kéréseknek engedve, békét parancsolt, az oláhok sok családot hurczoltak még foglyul táborukba, ezeket azonban Janku Ávrám Zalánáról megérkezve szabadon bocsátotta.

Hajh! Sokat irhatnék még, de ne kívánják nyájas olvasóim, hogy a borzalmakat takarékos leplet teljesen fellebbentsem.

Véres idők voltak azok!

Véres betűkkel vannak megörökítve a magyar történelem lapjain.

Idb, Megay Gusztáv,

Ifjúkori visszaemlékezéseim a szabadságharcz eseményeire.

Közli : *Myskovszky Viktor.*

UJABBKORI történetünkben korszakot alkotó esemény-
dús 1848-dik évben, 10 éves valék, és szülővárosom-
ban Bártfán a gimnázium első osztályát jártam, s
így több nevezetes és jellemző kisebb epizódra még jól emlék-
szem, mely élményeimet ez alkalommal itt közölni talán nem
lesz érdektelen.

Akkoriban a ferenczrendiek vezetése alatt álló városi hat
osztályu gimnázium a maga nemében híres volt, nem csak vidé-
künkön, de a szomszéd Lengyelhonban is, honnét számosan
keresték fel a bártfai gimnáziumot, hol egy páter Száléz nevű
és a klasszikusműveltségű latin poeta, páter Anaclet a huma-
nisztikus irányt képviselték.

Az 1848-dik év márczius 15-én Budapesten történt neve-
zetes események természetesen országos lelkesedést okoztak
mindenütt; így Bártfán is tiz nappal későbbben, márczius 25 én
a magyar alkotmány és szabadság helyreállításának méltó meg-
ünneplésére fényes ünnepély rendeztetett városunkban. — Jól
emlékszem még, ezen a napon délelőtti 9 órakor ünnepi isteni
tisztelet tartatott az ősrégi plébánia-templomban. A nagy misét
a hazafias érzelmű városi plebános Andracsik, fényes segédlettel
tartotta meg a városi tanács, képviselő-testület, a zászlóik alatt

megjelent czéhek, és nagyközönség jelenlétében A templom szentélyében álló gótstilü régi és diszes székekben Petróczy Ferencz akkori polgármester és a tanácsnokok magyar diszruhában foglaltak helyet. A padsorok előtt pedig a rendőrök és városi hajdúk tarsolyosan, kivont karddal sorfalat képeztek. Akkor Bártta szabad királyi város magisztrátusa és tanácsa saját törvénykezéssel bíró önálló tekintélyes municzipium volt, s a gazdag és művelt városi polgárság még számot tett s fontos faktor volt hazánk közéletében! Az isteni tisztelet alatt a templom előtt diszben kivonult polgári őrség — miliczia — az ünnepély emelésére sortüzet adott. — Mise után a városi tanács és képviselő-testület az ősrégi városház nagy tanácstermébe gyült össze, hol diszgyűlésben proklamáltatott az alkotmány. Ez alkalommal a városház erkélyéről a polgármester a főtéren összegyűlt közönség lelkes éljenzése közt hirdette ki az alkotmányt.

Ez alkalommal egy bizonyos Heinisch nevű s most is még élő városi kéményseprő-mester, a városház déli csúcsfalára tűzte ki a nagy nemzeti zászlót. Erre a jelenetre még igen jól emlékszem, szép, meleg verőfényes nap volt. Heinisch a magas kéményen keresztül juthatott csak fel a városház sátoralaku, magas és meredek cserépfedél gerinczére, melyen, szédítő magasságban — egészen szabadon menve az oromfal csúcsára, — hol ezelőtt a jelenleg a városház előcsarnokában elhelyezett — Roland hires szobra állott — megerősítette a nemzeti trikolórt. Azután egy magával hozott üveg bort megiván, éltette a magyar szabadságot, az üres palackot ledobta a közönség éljenzése közt a piacra s daczára annak, hogy — mint későbbben mondá — a bor hatása következtében feje már kissé szédült, mégis szerencsésen érte el a csúcsfaltól meglehetősen távolságban álló kéményt, a melyen keresztül azután leereszkedett.

Május 11 én L á z á r magyar tábornok vonult be a városba. Jól emlékszem ezen alkalommal arra a kis epizódra, hogy midőn a huszárok ép a gimnázium ablakai alatt vonultak el, az akkor előadást tartó p a t e r H o n o r i u s, ki pecsovics hírében állott, rögtön hazabocsátott minket. Ő maga pedig köpenyébe burkolva, kerülő utakon a város fala mentén távozott sebes léptekkel zárdájába.

A honvédek a városban nagy lelkesedéssel fogadtattak a polgárság részéről. Arra is emlékszem, hogy a honvédek szuro-

nyaikkal az Adriatica Di Sicurta biztosító társulatnak kettős fejű sasokkal ellátott táblácskáit a házakról sorban lefeszítették.

Ugyanez év május hava 15-én D e m b i n s z k y tábornok 18.000 főnyi serege vonult át a városon, mely alkalommal a kassai születésű L u z s é n s z k y P á l, magyar kormánybiztos elnöklete alatt a városi tisztviselők újra megválasztattak.

Ezen időben a l e n g y e l l é g i o is bevonult városunkba és a derék lengyel honfiak a városi glacin — az ugynevezett pacsicván — tartották fegyvergyakorlataikat.

Akkoriban egy lengyel tiszt, bizonyos M y s k o v s z k y Taddeus volt nálunk elszállásolva, ki későbbben — a mint sajátlattal értesültünk — a kassai hegyen történt csatában, a magyar szabadság védelmében, több más lengyel társával együtt elesett.

Még most is nagy kegyelettel őrzöm a tőle ajándékkal kapott, gyöngyházból készült diszes kis tintatartóját, melynek kagylóján a lengyel szabadságharczban részt vett egyik családi ősem, lengyel öltözetben kardosan, konföderatkával a fején és egy lengyel kaszás alak van en miniature festve.

Az 1848-ik év junius 9-én a bártfai nemzetőrség ünnepélyesen eskettetett fel és a nemzeti színű, az ország és Bártfa városa czimerével diszitett zászló is ekkor szenteltetett fel. Junius 12-én a kék atillás és fehér zsinóros B o c s k a y h u s z á r o k vonultak be városunkba. Ez alkalommal a Bocskay huszároknak majdnem egy százada volt tágas udvarunkon elszállásolva. Mint kis fiu érdekelve néztem a gulyáshus készítését, melyből engem is megkínáltak. Atyám jó borral és szivarokkal vizszonozta szíveségüket.

Deczember 7-én F l e d l e r osztrák tábornok, más nap pedig S c h l i c k altábornok serege vonult keresztül városunkon. Ez alkalommal a városházán lengő nemzeti zászló, a sárga feketével cseréltetett fel, valamint a nyilvános épületek, a sóház és az adópénztári épület nemzeti színű ajtai és »S a l v a Guardia« feliratu kapui, fekete-sárga színre festettek be.

Mi diákok fiatal korunknál fogva nem vehetvén részt még a szabadságharczban, tehát egymás közt verekedtünk. A katholicus gimnázium tanulói voltak rendesen a p e c s o v i c s o k, a lutheránus iskola tanulói pedig a b a r r i k á d é r e k.

Emlékszem, nem egyszer télen keményen összetűztünk, először csak hógolyókkal dobálva egymást, melyeket későbbben

a csata hevében kövek is követtek s így nem egyikünk véresre zúzott fejjel hagyta el a csatátért. Hiába, a harczyi kedv átragadt akkoriban a fiatalságra is.

Az 1849 ik év június elején báró Luzsénszky Pál magyar kormánybiztos levéteté a plébánia templom szentélyében tartott Rákóczy-féle két zászlót.

Az egyik zászlóra arany oroszlán volt festve ezen felirattal: ANIMUS. CVM. ROBORE. MIXTVS. A másikon pedig egy két fejű hydra ezen felirattal NEC. HERCVLES. Későbbben értesültem, hogy e két becses zászló a Nemzeti Múzeumba került volna, hanem biz azokat ott nem találtam fel.

Már akkor hire járt, hogy az orosz hadsereg közeledik Bártfa felé és csakugyan június hava 17–18-ka közti éjjelen egy csapat kozák jött be városunkba és a most is még élő Schiffter pékmester összes kenyérfőzőjét magával vitte. E nap délutánján hírnökök jelentették a tengernyi sokaságu orosz hadsereg közeledtét, mondván, annyian jönnek, hogy a föld is megrendül alattok.

Emlékszem, boldogult atyámmal a tavaly lebontott s most már — sajnosan nem létező — óratoronyba mentünk fel, melynek felső gallériájából, — hol rendesen a tüzőrség volt elhelyezve — hosszú papirostoku távcsövön néztük az ugynevezett P a p h e g y (Popova hora) alatt az országuton közeledő orosz hadsereget, melynek puskái és fegyverzete csak úgy csillogott és fénylett a lenyugvó nap sugaraitól.

Az orosz hadsereg június 18-án délután 5 óra tájban P a s k i e v i c s tábornagy vezérlete alatt vonult be a városba. Mi azután a sétatér végéről, szemben a lutheránus templommal néztük a szokatlan kinézésű orosz katonákat. Emlékszem, először jött a k o z á k o k előcsapatja hosszú nyelű lándzsáikkal.

Azután zene kíséretében Paskievics, tisztjeivel és a sereg zömével. Megemlítésre méltó, hogy minden lovasezred más meg más színű lovakból állott, először szürke, azután pej s végül fekete szőrű lovak jöttek.

A k o z á k o k marczona és vad kinézésű alakok; sötét-kék ruhájuk volt, prémes sapkát, görbe kardot és hosszú nyelű lándzsát viseltek, kezükben az elmaradhatlan kancsukával. A c s e r k e s z e k pedig sárga vagy más színű hosszú köntöst, mely széles bőr övvel volt a derékhoz erősítve, az övben pisztolyok s ezüsttel kirakott elefáncsont markolatu hosszú késeket

vagy töröket viseltek; hegyes fővegük hosszan lelógó prémmel volt körülvéve, széles görbe kardjuk, görbületével megfordított helyzetben volt övükhöz erősítve. Hosszu csövű puskáikat, prémes tokban hátukon szíjjon viselték. Szép szálás legények voltak, arczukon a keleti jelleggel. Műveltebbeknek látszottak a kozákoknál, tisztjeik németül, de francziául is beszéltek és igen barátságosak valának. Nálunk egy fiatal művelt cserkesz kapitány lakott, ki este gyakran teára hitt meg bennünket.

Akkor láttam először asztalunkon a teaőző szamovárt. Egy ily teaestély alkalmával a cserkeszek fegyvertánczát mutatta be nekünk, mely abból állott, hogy több cserkesz körbe állva, meztelen kardjaikkal hadonázva és különös hajlongásokat végezve, egy tamburin kísérete mellett tánczoltak.

Már kora ifjúságomban passzióval foglalkoztam a rajzolásal, sorba rajzoltam le a városunkon átvonuló különféle katonákat. A honvédek, Bocskay huszárok, orosz katonák, kozákok és cserkeszekről s azok fegyverzetéről felvett rajzok mai napig is megvannak, melyek természetesen semmi művészi, hanem csak történeti érdekekkel bírnak. Megboldogult atyám jurista létére is igen kedvelte a művészetet s maga is jól rajzolt.

A hányszor lapozgatok ezen régi rajzaimban, mindig emlékembe jönnek az elmúlt idők eseményei. Az ily, különösen az orosz hadseregről felvett rajzok most már meglehetősen ritkák, azért elhatároztam ezen rajzokat ereklye-kiállításunkon közszemlére kiállítani.

Junius 25-én Bártfa város régi, de helyenként már hiányos erődítményeit és körfalait az oroszok löréses palisszadokkal erősítették meg, úgy hogy az egész belváros — mint régente — egy megerősített s kapukkal elzárható várhoz hasonlított. — A város három kapuja mellett ágyuk valának kiszégezve, esti 9 órakor a kapuk bezárattak, s csak a körfalakon alkalmazott fajárdákon őrt álló orosz katonák »szlisa j« — vigyázz, figyelj! monoton kiáltásai szakiták félbe az éjjeli csendet.

Egy alkalommal a belvárosban lakó Pósch Ádám nagybátyám házában lakó orosz őrnagy teaestélyre hívta meg családkunkat is. Mi gyerekek rubelekkel játszottunk, ittunk teát marczipánnal, s hallgattuk az orosz zenét. — Midőn e mulatság után késő éjjel a külvárosban levő házuk felé tartottunk, a város kapuja már zárva lévén, csak a minket kísérő orosz őrnagy Parancsára nyitlak meg előttünk a kapuk.

A kozákok és cserkeszek elvonulása után későbbben ismét egy új orosz ármádia jött városunkba, többnyire gyalogezredek. Ez alkalommal is egy magasabb rangú tiszt (pulkovnik) szállott hozzánk. Igen barátságos öreg ember volt. Különös passziója volt, egy pálczára erősített bőrlebbentyűvel legyeket verdesni, a miért is mi gyerekek őt »muhi dusi«-nak, légyfojtogatónak elneveztük.

Hogy mily tisztelettel viseltettek az orosz katonák tisztjeik iránt, azt abból is láthatni, hogy például valahányszor egy orosz katona házunk előtt elhaladt — akár látta a kapitányt, akár nem, akár otthon volt vagy nem — a katona mindig levett főveggel haladt el meglehetősen hosszú homlokzatu házunk előtt.

Továbbá mily szigorú fegyelem és szubordináció uralkodott az orosz hadseregben, azt a következő epizódból is láthatjuk. Ugyanis egyszer észrevettem, hogy egy orosz katona felmászván házikertünk egyik körtefájára, ugyancsak zsebelt a czukorkörtéből. Figyelmeztetvén erre az őrnagyot, az nem szól semmit, csak leveszi a falon függő, kemény, bivalybőrből készült kancsukát, azt háta mögé rejti és velem együtt a kertbe jött. — »Sztupaj dolu ti szukij szín!« — Jer le te kutyakölyök — rivalt a fán levő katonára. Ki látván feljebbvalóját, remegve szállt le a fáról és körtével teletömött zsebeivel, háptákba állott az őrnagy elé. Ez azután kancsukájával össze-vissza verte a katonát, kit szinte megsajnáltam és sirva kértem a pulkovnikot, hogy ne verje oly nagyon. Igazán megsajnáltam a szegényt s ha tudtam volna, hogy ily tulságosan, majd embertelen bűntetésben fog részesülni, bizonyosan nem jelentettem volna fel. Mintegy kárpótlásul fájdalomáért oda ajándékoztam neki a lopott körtét.

Kertünkben, a malompatak partján nagy katlanokban kását, és húst főztek, s ott tartották egyszersmind vásár- és ünnepnapon az istenitiszteleket is, melynek végeztével sorba állván a katonák, egyenkint haladtak el a pópa előtt, ki egy bádoggal pohárban wutkit, azaz pálinkát osztott ki köztük. Az orosz hadseregnél különben a legnagyobb rend uralkodott. Közülök sokan elhaláltak kolerában. És a fazekas-utcái temetőben még most is láthatni talán a kettős keresztfákat orosz feliratokkal, mintegy emléket azon mozgalmas és háborús időknek.

Schirger Pál elfogatása.

(Epizód a forradalmi időkből.)

A negyvenes években létezett egy üzlet Nagy Mihályban, melynek tulajdonosa Schirger Pál, a Kassán letelepedett Schirger Emil, Tivadar Gusztáv és Viktor édes atya volt. A kereskedelmi körökben rendkívüli jó hírnévnek örvendett és különben is tetőtől-talpig becsületes ember hírében állott. A politikai eseményekkel csak a legszűkebb családi körben foglalkozott és még itt is mindig nagyon tartózkodóan nyilatkozott.

Az 1848-iki forradalmi évben történt egy ízben, hogy Eperjesy, a nagy-mihályi postakezelő valahová elutazni volt kénytelen és erre az időre Schirger Pált kérte fel, hogy a postánál előforduló különféle teendőket, helyette elvégezni sziveskedjék. Schirger a postakezelő ebbeli kérelmének a legnagyobb készséggel eleget tett.

A kereskedő családja egy nap vacsoránál ült; künn rettenetes hóvihár dühöngött, úgy hogy a ház kapuján való dörömbölést csak akkor hallották meg, midőn a vihar egy kissé alább hagyott.

A dolognak utána járva, megtudták, hogy Geis an őrnagy kíván Schirger Pállal beszélni és ezért a nevezett rögtön a „Kos” szállóba menjen.

Ebben az időben nem mult el egy pillanat izgalom nélkül. A katonák jöttek, mentek. Honvédek, nemzetőrök, császári seregek, melyek Galicziából vonultak hozzánk, különféle lovasok, majd később az orosz hadosztályok, a cserkeszek apró szürke lovaikon, mint szélvész vonultak városról-falura. A földmives aggodalommal látta ezeket és összetett kezekkel volt

kénytelen nézni, hogy pusztítja el az ellenség veteményeit és hogy rabolja el marháit.

Midőn ez a szóbanforgó kis epizód lejátszódott, ép akkor Nagy-Mihályon állomásozott egy nagyobb hadosztály, hogy egy-két nap múlva Tőke-Terebesen keresztül egyesüljön hadtestével. Schirger engedelmeskedve a parancsnak, rögtön távozott. Menetközben még tréfásan megjegyezte, hogy az őrnagy ur bizonyára azért hivatja magához, hogy egy régi adósságát, melyet még mint Nagy-Mihályon állomásozó hadnagy csinált és a főkönyv tanúsága szerint még ki nem egyenlített — kifizesse. Nem sokáig maradt ott és mikor visszajött, csak annyit említett hozzátartozóinak, hogy az őrnagy pusztán a postakezelő holléte felől kérdezősködött, mire ő — Schirger — azt válaszolta, hogy jelenlegi tartózkodása helyét nem tudja, mert ő csak azt a megbízást kapta, hogy a kocsisnak az órarendet, valamint a csomagokat Ungvárra átadja és a nagy-mihályaitak ismét visszavegye. És ezt ő hűen teljesítette is.

Másnap reggel az alkalmazottak rendesen megjelentek az üzletben és mindennapi dolgukat végezték, míg az utcán a vásárosok sűrögtek forogtak. Egyszerre csak belép a kereskedésbe Blánár, Nagy-Mihály akkori városbírája és hirül adja, hogy a főnököt, Schirger Pált vasra verve elfogták és az elvonuló lovasok magukkal vitték. Közben folyton szidták és hogy majd megtanítják a kémet, a forradalmárt, az árulót sat.

Az üzletet természetesen rögtön becsukták és miután a rémület első pillanata elmúlt: tanácskozni kezdtek a teendők felől. Különösen aggasztotta a jó barátokat Schirgerné állapota, kit e nagy szerencsétlenség valósággal lesujtott. Meg kell még jegyeznünk, hogy Schirger gyengélkedő, öreges ember volt, úgy hogy félni lehetett, hogy az az elfogatás életébe fog kerülni.

Az asszony elhatározta, hogy daczára a nagy hidegnek, utána megy és magasabb rangu tiszték közbejárásával kieszközli, hogy bizonyos összegű kauczió ellenében, addig is, míg teljes ártatlansága kiderül, szabadon bocsássák. Késő éjjel érkezett meg Tőke-Terebesre és így már semmit sem tehetett. Reggel azután meglátta férjét, nehéz lánczokkal megvasalva egy vendéglő udvarán. Több fogoly volt együtt, kiket szintén ártatlanul hurczoltak magukkal az osztrákok. A Terebesre összevont gyalogság és lovasság már kora reggel eltávozott a város-

ból és ennek következtében Schirgerné megint nem tehetett semmit férje érdekében. Szomorú napok következtek, az ártatlanul szerencsétlenségbe sodort családra.

De csodálatos, Schirger Pál vagy öt nap múlva megjelent szülővárosában. Testileg ugyan össze volt törve, de nem szellemileg. Elbeszélése szerint a sereg T.-Terebesről S.-A.-Ujhelyre vonult, hol azt a parancsot kapta, hogy minden előkelőbb egyént, ki politikailag gyanús, fogjanak el. Schirger szerencséjére közöttük volt egyik rokona, Vályi ügyvéd, egy energikus ember. Vályi pártfogásába vette a gyenge Schirgert, a mi idejekorán történt, mert a foglyok előfogatok hiányában, gyalog voltak kénytelenek a fagyos uton, a nagy hóban haladni. Midőn S.-A.-Ujhelyt elhagyták, Schirger sorsa némileg megjavult, mert Vályi, kinek saját kocsija volt, magához ültette. Így mentek egy darabig, midőn megállásra kiadatott a parancs.

Szabad helyen, csikorgó hidegben táboroztak a katonák. A sátrakat felállították és az öröket megkettőztették. Elképzelhető a szegény foglyok szenvedése a nagy hidegben; élelemmel is nagyon mostohán látták el őket.

Reggelre riadó támadt, puskalövések hangzottak és a katonák fegyvert fogtak és lóra kaptak. A magyarok megtámadták az osztrákokat és megkezdődött a csetepaté. Mind több katonát rendeltek ki, közben sebesülteket hoztak a táborba, s végre csak két ulánus maradt hátra a foglyok őrizetére.

Ekkor Vályinak egy jó gondolata támadt. A kocsijával előrehajtatott, az ulánusokat visszaparancsolta, Schirgert a szekérre ültette és galopban előre vágatott, miután még vagy hárman szintén felkapaszkodtak a rohanó kocsira. Mire a visszamaradt örök felocsudtak az első ijedségből, a menekülők már messze száguldóztak. Még egy-két lövést intéztek utánok; ezek azonban nem találtak.

Igy vágattak egy ideig, midőn a távol ködből egy lovascsapat körvonalait lehetett kivenni.

Erre roppantul megijedtek, mert először azt képzelték, hogy újabb kelepczébe kerültek. Csak mikor elhangzott a »Megállj!«, voltak tisztában aziránt, hogy magyarokkal vannak szemben és örömteljes bizalommal várták be a feljűk száguldó huszárcsapatot.

Ezen csapatnak feladata volt hátba keríteni az ellenséget, mit a kiszabadult foglyok utásításai szerint végre is hajtottak.

Két ágyu is volt velük, melyekből a legalkalmasabb ponton meg is kezdték a tüzelést.

Vályi és Schirger nem várták be a ütközet kimenetelét, hanem egy alkalmas perczen elhajtattak, s ily módon szerencsésen haza is kerültek.

Schirger soha sem tudta meg, miért lett tulajdonképpen elfogva, azt azonban igenis, hogy a fentemlitett lovas ütközetben Geisan őrnagy életét veszté.

Általában szomorú idők voltak azok, a megpróbáltatás napjai, midőn nem egy izben egészen ártatlan, békés polgárok pusztá gyanúra, vagy rosszakaratu feladás következtében fog-ságra, sulyos pénzbírságra, sőt halálra is ítéltettek.

Id. Megay Adolf.

A budamér-kassai csata.

Irta: *Karsa Ferencz.*

1848. augusztus 21-én megszavazták a 30.000 ujonczot és már augusztus 26-án megalakultak az ugynevezett »Hadmegyéikben« a sorozó küldöttségek.

A 7. hadmegyéhez tartozó Abauj- és Sáros vármegyék állították a 20. honvédszászlóalj s már aug 26-án megkezdődött mind a két vármegyében a toborzás és egyszersmind a sorozás.

Augusztus 26-án Kassán a régi „Werbs-Commando“ házbán, négyen jelentkeztünk elsőnek, a kik a 20. honvédszászlóalj névsorát megnyitottuk: Karsa János, Jant hó Bertalan, Karsa Ferencz és egy cigánylegény, T a t o József, mind a négyen zsujtaiak.

Szeptember 1-én kezdték meg a zászlóalj szervezését; a zászlóalj állománya 1200 főben állapítottatott meg, melyhez Sáros vármegye a sz. kir. városokkal együtt 400, Abauj vármegye és Kassa sz. kir. város 30) fővel tartozott járulni.

A zászlóalj szervezése azonban nehezen ment, mert a zászlóalj őrnagyául kinevezett J á s z a y Dániel, Gá bri el Ferencz, Páv Ferencz és a jeles képzettségű S z e n t p é t e r y Péter, a kinek kiképeztetését a 9. zászlóalj nagy részben köszönhetette; Olaszországból és Prágából meg nem érkezhettek; a helyettők kinevezett tisztek is gyéren szállingóztak. Szeptember vége felé B á r c z a y András nemzetőr-őrnagyot bizta meg a honvédmniszter a zászlóalj szervezésével, segéd tisz tje volt Drizsnyey János

Schlick cs. kir. altábornagy betörése annyira készületlenül találta a 20. zászlóaljat, hogy mikor december 1-én Bártfa felé utnak kellett volna indulnia, csupán két századra való legénységnek volt kellő öltözete, azokat tehát, a kik felruházva voltak, két századba osztották, a stiftből, meg a vármegye hajdútól összehordták a puskákat s az egyik századot azzal felfegyverezve, Körmei százados vezérlete alatt december 1-én Bártfára indították. Körmei Ferencz százados (előbb tüzértiszt a császáriaknál), Brczovszky főhadnagyot, Le Bégh Dénes és Schmidt Károly hadnagyokat, Janthó és Joksmann legszálasabb őrmesiereket osztotta be századához. Ehez a századhoz csatlakozott Comáromy László és velük volt folytonosan.

A második század Almásy Pál százados vezénylete alatt, gróf Pletrik főhadnagy, Moll Károly és Sebes Pál hadnagyokkal, Karsa Ferencz és Kállai János őrmesterekkel december 3-án, de fegyver nélkül Eperjesre ment. Eperjesen kapták a Wasaezred kiselejtezett fegyvereit és kellő mennyiségű lőszert; de a puskát megtölteni? ... ott Eperjesen tanítottuk őket.

Állott tehát a Schlick betörésének meggátolására Bártfaig előre tolt különítmény; két század honvéd, 180 főre menő lengyel csapat Tworniczky alatt és 100 kassai önkéntes vadászból, köztük Klimkovics Ferencz, a Schlick 9000-ből álló hadtestével szemben.

Eperjes és Sáros között decz 6-án estefelé a 20. zászlóalj 2. százada, a Bártfa felől visszahuzódó lengyelekkel, kassai vadászokkal és a 20. zászlóalj 1-ső századával találkozott, s átvévén az utóvéd-szolgálatot, még ugyancsak 6-án késő este Eperjesen a város közepén, szemben a városházával tábort ütött.

December 10-én Budamér és Bököly között az őrszemeket kiállítottuk. Éjfélig Kállai őrmester vezette az előőrsi szolgálatot, éjfél után került rám a sor. Kállai a tömeges szökésben volt eperjesi nemzetőrök közül két tisztet és néhány közlegényt fogott el, s azokat a főhadiszállásáig kísérte.

December 11-én hajnalban, a somosi lejtőn, megcsillantak a sivalzsérek sisakjai. Az utóvéd Budamér délfelőli végén csatlakozott az 1. századhoz, a többi csapatok pedig benyomultak hadállásaikba.

A közepén a 20-ik zászlóalj 1-ső százada Körmei százados vezénylete alatt, három 3 fontos ágyúval állott, balra az

erdő sarkán a kassai vadászok és Tworniczki a lengyel légióval. Jobbra az eperjes-kassai országun Budamérrel szemben a 20. zászlóalj kaszával fegyverzett egy százada, a Tárca folyó partján az abauji önkéntes nemzetőr-lovasság, őrnagya gróf Török Miklós, századosa Comáromy József, az alispán.

Schlick Ferencz.

A tüzérség a hadrend háta mögött a kettős csárda fölött az országunak keletre kanyarodó oldalán helyezkedett el.

A közép tartalékát, vagy jobban mondva a had-oszlop egészét a 20-ik zászlóalj második százada képezte; a lengyel légió mögött az erdőt, az alsó-zempléni nemzetőrség szállotta meg: ágyú fedezeten egy század, kaszával fegyverzett honvéd, a leghátulso tartalék az abauji és borsodi nemzetőrség.

A Hernád partján, ott a hol most a barak-tábor van, a 20-ik zászlóaljából két szakasz Bessenyei Ferencz hadnagy és Zemányi Ferencz őrmester vezénylete alatt a netán megkerülő ellenség mozdulatainak figyelésére rendeltetett.

Végül a szepsi nemzetőrök és zempléni nemzetőr lovasok, a téhányi szoros előtt, hat 3 fontos ágyuval foglaltak állást.

Délután 1 és 2 óra közt megindult a császári sereg, előcsapatja megszállotta Budamért. Kis vártatva csatárait előre küldi, gyalogsága zászlóalj tömegekben támadásra készül, lovaságát pedig, Kírályrévről a Tárca völgyén a magyar-hadállás jobb szárnyának bekerítésére küldi

Az 1-ső század parancsnoka, századjának felét szintén csatlánczba fejlesztve a lengyel légio csatáiraival összeköttetésben várja a támadást; maga azonban az ágyukhoz siet, és jól irányzott ágyulövésekkel, a Budamérből bontakozó császáriakat vissza szorítja. Ekkor Schlick császári vezér, kíséretével a Budamér nyugati oldalán emelkedő magaslatról szemléli meg a magyarok állását; Körmei az ágyútüzelt az ellenséges tábor ellen fordítja, minek következtében Schlick, miután kíséretéből egy ember elesett, a faluba lovagol s menten egy 12 fontos üteget előre hajt, s ezzel a hegyoldalán elsánczolt ütegeinket löveti, — egy hatfontos üteget pedig a helységről nyugatra eső dombon állittat fel, s azt első sorban a Körmei századja mellé helyezett három ágyunk ellen fordítja, és a csakhamar kifejlődött heves ágyutüzelt hatása alatt gyalogságával a Körmei és Tworniczky századaira támad.

Az előre tolt 3 ágyu az ellenség ágyuinak tüzelési köréből nagy nehezen a domb mögé menekül, de az ágyuk hátrálását látva, az országuton felállított kaszával fegyverzett honvédszázad, az ellenséges ágyugolyók sivitásától is megfélemlítve, meghökken, bomladozik s megkezd a hátrálást, utánok az abauji lovas nemzetőrök, a Tárca völgyén feljök ügető lovasság látára, — őrnagyuk gr. Török Miklós illetén vezényszavára: »Megmondtam, hogy senkinek se esik baja, most már menjenek haza az urak békével«, haza felé indultak.

A jobb szárnynak végfeloszlással végződött összekavarodása közben, az 1-ső honv. század erősítésére a 2-ik századból két szakasz sietve előre nyomult Sebes Pál hadnagy vezénylete alatt, — a lengyel légio és a kassai vadászok támogatására, az alsó zempléni nemzetőrség indult volna. A 20-ik zászlóalj, a

lengyelek és kassai vadászok, lövésre várták az ellenség csatárait, de a mindinkább szaporodó császáriak támadását feltartani nem bírván, folyton folyvást hátrább szorultak, míg végre is meghátrálni kényszerültek.

Azonközben a 20-ik zászlóalj 2-ik századának 2 szakasza, habár erős ágyutűznek volt kitéve, de mert a feneketlen sárba a golyók befultak, kevés kárt okoztak — szilárdan állva helyét mindaddig, míg az őrnagy, Bányafy és a Pulszky ezredes segéd tisztje Szontágh — az erdő felé mutatva — visszavonulást rendeltek.

Eleintén rendben indult meg a hátrálás, de midőn az erdőben eszeveszetten szaladásnak indult nemzetőrség a közeledő tiszteitől elhagyott félszázad honvédet meglátták, azt is ellenségnek hitték, és közéjük kezdtek lövöldözni, a honvédek erre összegomolyodtak és ezután nem volt többé erő és hatalom, a mi a rendet helyreállítani képes lett volna. Hátulról az ellenség ágyugolyói, előlről az erdőből az ellenségnek gondolt nemzetőrök tüzelése miatt nem tudták, merre forduljanak.

A császáriak az erdő szélén támadt tüzelésből újabb csapatok érkezését gyanítván, 12 fontos üteggel az erdőt kezdték lövetni, és már az első golyóknak az erdőbe csapódásától, a nemzetőrök kitódultak az erdőből, — a 20-ik zászlóalj két szakasza pedig mint egy megriasztott csorda, rohant az erdő felé; csak egy káplár, Csótka Mihály és 6 legény maradt velem.

Az ellenség tűzérsege még egyideig menekülő ütegeink és az erdőből kifelé tóduló nemzetőrök közé lövöldözött, és ezzel — — — az ütközet befejeződött.

Lihegve igyekeztem, mellettem maradt honvédtársaimmal futó századom után, de az épügy, mint a nemzetőrök eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket; azaz, hogy nem épen úgy mint a nemzetőrök, mert ezeknek hírók, hamvok ott maradt; fekete gubáik, tarisznyáik és taliga-kerék nagyságu kenyereik képében. Elhányt töltenyeik is bizonyíták, hogy lelkiismeretükön és testi megterhelhetőségükön egyaránt könnyíteni igyekeztek. Előre nem látható eshetőségre, a mennyit elrakni tudtunk, annyi töltenyt felszedtünk. A hegytetőre érve, hogy kifujjuk magunkat, megállapodtunk. Megragadó szép látvány tárult elénkbe, a mint a császári sereg hadoszlopai, mint a köfal, egyenközü hézagokban előre nyomultak. Ekkor ért hozzánk Comáromy László, együtt bámultuk a rendezett sereg előnyomulását. Co-

máromy elvált tőlünk és Szentimrey Kálmán hadnagygyal Kassa felé sietett.

Röviddel ezután a lengyel csápatra bukkanva, azokhoz csatlakoztam.

Azonközben az ellenség jobb szárnyának csatárai azon a helyen, a hol Bessenyei hadnagy különítménye állott, csakugyan kijutottak az erdőből és a kaszával fegyverzett honvédeket sűrű tüzeléssel hátrálásra kényszeríték, majd pedig a Bessenyei el-estét látva, szuronyal támadnak a honvédekre. A még élő, de sebesült honvédhadnagyot puskágyúval verve megölik, a visszavonuló honvédeket vezető és szintén megsebesült Zemányi Ferencz őrmestert elfogták. Ez az ellenséges csapat állta útját a lengyel legiónak ott, a hol az országut az erdőből kifutva délre kanyarodik. Tworniczky rohamot vezényel, vissza űzi a császáriakat és rövid pihenés után Kassának, innen mielőbb Bárcza felé indulva, megvárja, míg a Téhány felől menekülő zempléni nemzetőr lovasok az ágyúkkal és lőszerekkel elvágtatnak.

Az országut keleti oldalán elterülő rétséget elborította a szaladó nemzetőrség szerte kavargó sokasága; már láttuk, miként rontanak közéjük és kaszabolják a védteleneket a svalizserek.

Félutján lehattunk Bárczának, a mikor Comáromy József alispán és Bárczay Gyula tájtétköz lovon vágatva utólért és értesítette Tworniczkyt, hogy egy jelentékeny számú ellenséges lovas üldözésünkre és az ágyúk elfoglalására már útban van Tworniczky erre a hirre fáradt harczosait sietésre inté, s kettőzött lépésben siettünk Bárcza felé.

A Mislóka-patak hidján áthaladva, az országut két oldalán fekvő korcsmák közt megállottunk, de mikor Tworniczky meglátta, hogy a svalizserek egy része az országutról nyugotnak le kanyarodva Bárcza felé igyekszik, nehogy a faluból megkerül- tessék, sietve vonult vissza, egészen a falu déli végére, a hol állást foglalt, úgy hogy századjának fele az utat zárta el.

Alig helyezkedett el a lengyel század, Bárcza község északi végén felült a vágatva rohanó ellenséges lovasság; de midőn az ellentállásra sorakozott gyalogságot megpillantott, megkerül- lendő a lengyeleket, bal kanyarodással az országutról a rétre lefordul s ott 3 oszlopba alakulva tör előre. Az esőzés és a réttöntözés folytán felázott talajon azonban lovaik csuklyóig süppedtek, vágatásuk meglanyhult és idejük maradt a lengye-

leknek, hogy a kerülő háza, illetve a dülő út sánczához ugrálva a már 20—25 lépésnyire vergődött lovasságot jól irányzott sortűzzel fogadhatták.

Az első sortűz áldozata, Concoreggio őrnagy halva bukott le lováról, egy hadnagy haldokolva maradt a téren, elesett lova alá szorulva, Scudier őrnagy foglyul esett; azonfelül 6 ember és néhány ló hullája fedte a rétet, a gyalog maradt sivalzséreket nem érték rá elfogni. — A Concoreggio kardja birtokomba jutott és azt a sárospataki főiskola muzeumának ajándékoztam.*

A második sortűz akkor érte a megrettent lovasságot, a midőn az az országotra kiérve, Kassa felé vágatott; és a második sortűz még több embert ölt meg.

A bárczai összetűzés olyan jelenettel zárta be az első kassai szerencsétlen ütközetet, mely azonfölül, hogy ágyúinkat és löszereinket megmentette, szabadságharcunk kiváló jelenetei közé sorozható.

Az első kassai csatában máskülönben nem csak fizikai, de erkölcsi tekintetben is sokat veszítettünk. Sárosvármegye hadjutalékából a 20-dik zászlóaljba sorozott legénység nagy része még Budamértól haza szökött, — a városokból toborzottak a zászlóaljnál megmaradtak. — Elestek **M u d r á n y** Ferencz az alsó zempléni nemzetőrök századosa, **B e s s e n y e y** Ferencz honvéddahadnagy, **Z e m á n y i** Ferencz őrmester; sebesülten foglyul esett **M i s k o l c z y** Sándor honvéd főhadnagy, a ki nehéz betegen a kórházba került, végre **K a r s a** Tamás lovas nemzetőrhadnagy.

Gr. Török Miklós őrnagy, **Blum** százados, **Grach** József, **Moll** Károly főhadnagyok, **Brczowski** hadnagy, **Urbán** János őrmester még azon a napon jelentkeztek a császári vezérnél, — **Almásy** Pál százados és **Keresztesi** Ferencz főhadnagy visszavonult a katonai szolgálattól.

Miskolcz felé vonult az elcsigázott, kiéhezett sereg romja, vezetők, tiszték nélkül, csupán az ösztön és kötelességérettől vezérelve.

Deczember 14-dikén vonultunk be **Miskolczra**, a hol már **Bányafy** Ferdinand őrnagy, több előre lovagolt tiszttel és szedelőzködő honvéddel, a város végén várt bennünket.

* Ezen kard látható volt a szabadságharcz kassai ereklye-kiállításon 1898-ban.

Éjjeli támadás.

Közli *Fiedler Károly.*

Mielőtt magáról a Dessewffy Arisztid által eszközölt támadásról, melynek szemtanuja voltam, beszélnék, szükségesnek tartom az előzmények elmondását.

1848. decz. 10-én parancs érkezett, hogy miután Schlick serege Kassa felé közeledik, az egész fegyvergyár, a fegyverekkel és löporkészlettel egyetemben Miskolczra, illetőleg Pestre szállíttassék.

A kassai fegyvergyár atyám, Fiedler Károly honvédelmi bizottsági tag kezdeményezése folytán a mai dohánygyár helyén rendeztetett be és egy ügyes puskaműves, Alexy Lajos vezetése alatt állott.

A császáriak közeledtének hírére nekem is kedvem volt Kassáról eltávozni, mivel attól tartottam, hogy engemet, mint tizenhat éves fiút, be találnának sorozni.

Atyám helyeselte elhatározásomat és Benczur Vilmos, Benczur Géza és Gyula édes atyja, kire az egész szállítmány bízott, engem altiszti minőségben kész volt magával vinni.

Vagy tiz tizenkét kavecsányi és tehányi ponyvás szekérre felrakták a fegyvergyár összes készletét, a löporos hordókkal együtt, s mi Benczur Vilmos vezérlete alatt, ki elől lovagolt, december 11-kén, midőn már a kassai hegyen erősen ágyuztak, lépést kiindultunk Kassáról.

Mire kiértünk a városból, már javában láttuk menekülni a szomszéd megyék bocskoros nemzetőrségét.

Nógattuk a fuvarosokat, de a szekerek, daczára annak, hogy négy-öt ló volt befogva, a sáros uton csak nehezen haladhattak előre.

Bárcza mellett már meg is állottunk, hogy pihenőt tartsunk.

Azalatt a menekülők, lovasok, gyalogok tűzerek, nyakra-főre rohantak el mellettünk, a lengyel legionáriusok azonban Tvorniczky vezérlete alatt egy pár Haubitz ágyúval megvonultak az ottani korcsma-állásban.

Egyszerre csak a leáldozó nap utolsó sugaraitól megvilágítva fénylő pontokat láttunk közeledni Kassa felől. Chevaux léger, könnyű császári lovas csapat volt, mely Schlick által a magyarok üldözésére kiküldetett.

Mi sulyos rakományu szekereinkkel előlük úgy sem menekülhettünk volna, félre állottunk tehát, bevárni a történendőket.

A mint a lovas csapat a korcsma-állás közelébe ért, borzasztó lövés dördült el, mire a lovasok rögtön megfordultak és Kassa felé visszavágtattak.

A lengyelek a legalkalmasabb pillanatban kinyitották az állás kapuit, egy kartácsal töltött ágyut elsütöttek és sortüzet adtak.

Öt-hat ember fordult le a lóról, köztük a vitéz vezér, Concoreggio Horace őrnagy, Scudier tábornoki százados és Beck főhadnagy.

A két utóbbinak csak a lóva lövetett agyon, de Concoreggio maga, több golyó által találva, halálát lelte.

További üldözéstől tartva, azonnal utnak indultunk és Scudier, kinek lába megsérült, egy a faluban requirált bricskára helyezettett. Örízete eleinte csak egy lengyel önkéntesre, de Szinától kezdve reám is bízott, ki szinte helyet foglaltam mellette.

Éhesen és fáradtan érkeztünk Garadnára, Forróra, később Szikszóra, a hol fuvarosaink mindenütt lovaikat etették, de mi semmi enni valót, egy falat kenyeret sem találtunk. Scudier folyton fekete kávé után sóhajtozott, de erre sem tehettünk szert.

Az előttünk ideérkező menekültek felfaltak mindent, s csakis Miskolczon, a hová másnap délután három óra tájt értünk elégithettük ki éhségünket.

Miskolczon a «Fehér kakas» czimű vendégfogadó állásában helyeztük el a fegyvergyár készletét, kellő őrizet mellett és Benczur Vilmos azt másnap át is adta, úgy hogy mi minden további felelőség alul fel voltunk mentve.

Eleinte a Szemere család vendégszerető házában voltam elhelyezve, de később Alapfi barátommal találkozáván, ez addig unszolt, míg nem elhatároztam magamat, hogy hozzá szállok.

Este a «Korona» vendéglőbe mentem vacsorálni, azután Alapfihoz, hogy pihenésre hajtsam fejemet.

Ekkor mondá Alapfi, hogy még egy ismerőst hívott meg, s hogy, miután csak két ágya van, kettőnknek együtt kell hálnunk.

Nem tettem semmi ellenvetést, rögtön levetkőztem és lenyugodva el is aludtam.

Egyszerre csak, legmélyebb álmomból felriadva, úgy érzem magamat, hogy valaki torkon ragad és keményen fojtogat.

Én sem voltam rest, megragadtam ellenfeletem, s addig dulakodtam vele, hogy mindketten a földre zuhantunk.

Holdvilágos éjszaka volt, s én nekem csak az tűnt fel, hogy ellenfelem, kit dragonyosnak vagy vasas németnek képzeltem, nem kék, hanem fehér nadrágban van.

A nagy zajra és hörgésre végre felébred harmadik szobatársunk is, aki nem volt más, mint Benczur Vilmos, és látván bennünket a földön hemperegve küzködni, neveinken szólított és ránk rivalt, hogy mit csinálunk?

Ekkor tértünk csak magunkhoz, ekkor ismertünk egymásra, s nagyokat nevtünk, hogy ebben a háborus időben valami álmom által elbolondítva, egymást ellenségnek képzeltek.

Az azonban csak tréfa volt és nem azon éjjeli támadás, melyet ezuttal el akarok beszélni.

Miskolczról, később Kompoltra mentem Kaál-Kápolna mellett, hol mint a gróf Károlyi-féle uradalom felügyelője, családunk egyik régi barátja, Royko tartózkodott. Itt álltam be mint volontair gazdasági gyakornoknak.

Néhány nappal a kápolnai csata előtt, mely tudvalevőleg 1849. február 26-án vívatott, egy császári vértés csapat, vasas németek szállásolták be magukat Kompolton Coudenrove gróf vezérlete alatt.

A tisztek a grófi kastélyban helyezkedtek el, a legénység pedig az istállókban, honnan minden marhát ki kellett vitetni.

Egy nap estéjén Leidesdorf főhadnagy volt az inspekziós-tiszt; az öröket megkettőztették, mert közel voltak a magyarok; a többi tiszt, dús vacsora után öltözetlenül feküdt le; mi, a többi kastélybeli lakók szintazonképen.

Hajnalfelé egyszerre lövések és szitkok zaja riasztott fel, s a kiabálás: — Itt az ellenség! — Felugrottunk mindnyájan és rohantunk kifelé. Akkor láttam, hogy egy huszár altiszt, ho-

gyan viaskodik Leidesdorf főhadnaggyal, ki már szinte nyeregben ült, hogyan tódulnak elő mindenfelől a huszárok, kik az előrohanó vasas németekre pisztolylyal lövöldöztek.

Nekünk házbelieknek nem volt hivatásunk a harcra elegyedni, hogy pedig véletlenül le ne lövessünk, a kastély túlsó oldalára mentünk, a hol sajátságos jelenetnek voltam szemtanuja.

A kastélyban beszállásolt tisztek szinte felriadtak a nagy lármára, és meggyőződven, hogy feles számú ellenség által vannak körülfogva, menekülésre határozták el magukat.

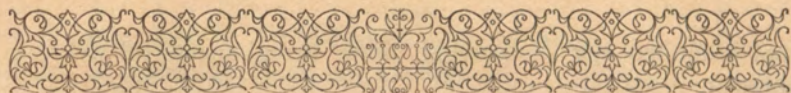
Az ajtón ki nem jöhettek, mert a kastély előtti tér el volt egészen lepve a huszárok által, a kik a fellármázott vasas németeken könnyű szerrel erőt vettek. Elhatározták tehát, hogy az ablakokon keresztül menekülnek, a mit akép vittek véghez, hogy a feketesárga tábori öveket egybekötötték és azokon bocsátkoztak le az emeletről. Azután kirántván az istálóból néhány lovat, ezekre felkaptak és a nagy zürzavarban észre nem véltetve, lóhalálában elváltattak.

Mire a huszárok lefegyverezték a vasas németeket, kik nagyobbrészt fogságba estek, berontottak a kastélyba, de akkorra már csak hült helyét találták a tiszteknek. Egyedül az ezred orvosára akadtak, ki a belépő altisztre pisztolyt fogott. Az altiszt azonban rákiáltott, hogy tegye le a fegyvert és adja meg magát, mert minden további ellentállás hiába való.

Az orvos megadta magát és a sebesültek után nézett, kiket az uradalmi cselédség iparkodott elhelyezni. Az őrtálló katona, ki először lövetett keresztül lágyékában, több órai kínlódás után meghalt. Legroszabbul járt Leidesdorf főhadnagy. Ennek arczára a vele küzködő huszárkáplár oly két hatalmas csapást mért, hogy orrcsontját keresztül és mindkét szemét, kivágta. A szerencsétlen ember elvesztette szemevilágát, s én vele néhány év múlva, mint teljesen világtalannal találkoztam Bécsben.

Nemsokára a fentleirt támadás után megjelent a daliás tábornok, Dessewffy Arisztid, kit akkor láttam először.

A kápolnai szerencsétlen csata után pedig az esztei főherczeg szállott be a kastélyba, a ki, midőn engem meglátott, Roykóhoz fordulva e szavakat mondá: Auch ein Rebell?

Miért nem jött meg a segély?

Közli Werfer Károly.

1848. deczember 11-én roppant izgalomban volt Kassa városa. Az emberek ide-oda futkostak, hol csoportokat képeztek, mert a kassai hegy felől mindinkább erősödő ágyuzást lehetett hallani.

Arról volt szó, hogy Pulszky Sándor hadtestét, melynek a magyar-galicziai határt kellett volna Schlick Ferencz altábornagy ellen megvédelmeznie, az osztrákok Budamérig visszanyomták és hogy a kassai hegyen van a döntő ütközet.

Mi annál nagyobb izgalomban voltunk, mert atyám, Werfer József Károly, ki mint a kassai lovas nemzetőrök zászló-tartója, szinte részt vett a táborozásban, esetleg a csata tömelekébe kerülhetne.

Pulszky alezredes különben atyámat ordonáncz-tisztnek, galoppinnak használta, s aznap nem kevesebb, mint hétszer küldötte be a városba különféle parancscsal.

Engem mi sem volt képes otthon tartani, s így mint tíz éves gyerek, házi tanítómmal, Prokop Károlylyal áthaladva a Hernádon, a Furcsa erdőbe vettük magunkat, hogy a harczból mi is lássunk valamit.

Itt azonban, hol ugyancsak füttyültek fejeink fölött a golyók, nem sokáig tartózkodtunk. Instruktorem ugyanis, érezvén a felelőséget, mely miattam terheli, csakhamar rábirt, hogy ismét haza menjünk.

Laktunk pedig a Serház-utca jelenlegi 10. számú házában, akkor Máriássy-féle ház, most postaépület, szemben a régi lovardával, ahol akkor a lovas nemzetőröknek főörhelyük volt és

ahol különben egy Bodenburg nevű lovaglómestertől nyertek oktatást.

Velünk egy házban lakott id. gróf Csáky Rudolf, aki a lovas nemzetőröknek hadnagya volt. A lovas nemzetőrök parancsnoka volt Török Miklós kapitány. Tisztek voltak: báró Horváth József és Pongrácz Sebestyén, altisztek: Urbán Gusztáv és Wandraschek Károly; őrvitézek: Bellágh Sámuel és Halykó Mihály; a gyalognemzetőrök őrnagya pedig Soós Sándor, Darvas Imréné Soós Natália urnő atyja volt.

Sokat neveltünk akkortájt Pongrácz Sebi fölött, aki, midőn ki kellett indulni a galicziai határ felé, a lovarda előtti gyülekező helyen, teljes hadi felszerelésben, de, mert eső esett, nagy vörös esernyő alatt jelent meg. Gróf Csáky Rudolf pedig, melengetés czéljából, spirituszkályhát vitt magával a táborba.

Alig hogy az említett napon lakásunk elé érkeztünk, erős lódobogást hallottam. Odanézek a Mészáros utca felé és látom atyámat az ő szürke paripáján ügetve megjelenni. A szegény szürke már egészen ki volt merülve: hetedszer tette meg aznap az utat. Atyám a lovarda előtt megállott és ordonánczért kiabált. Ekkor előjött Wandraschek Károly és azt jelentette, hogy kivüle senki sincs jelen.

— No hát akkor üljön hamar lóra és vigye ezt a parancsot a »Zöld fához« czimzett vendégfogadóba a Pesti-uton. Ott lesz bizonyára az ujonnan megérkezett ágyuüteg. Ezt vezesse rögtön a kassai hegyre, a csata színhelyére. Ott nagy szűkség van erre. De hamar, lóhalálában! — nógatá atyám Wandrascheket, a midőn látta, hogy ez ijedten tekint rá és meg se mocczan. — Én már nem mehetek Magam is, de leginkább lovam teljesen ki van merülve, látja hogyan reszket, mindjárt össze fog roskadni. Hát csak gyorsan, előre!

— De édes Werfer barátom, csak nem fog tőlem ilyesmit kívánni? Én menjek a legnagyobb golyózáporba, a csata tűzébe? Gondolja meg, hogy családapa vagyok! Küldjön más valakit.

— De ha nincs, — válaszolá atyám. — Kit küldjek, magam nem mehetek!

— Elmegyek én! — jelenté magát házi tanítóm, Prokop Károly.

— No, jól van. Itt az irott parancs Pulszky alezredestől, Siessen tehát és magyarázza meg az üteg parancsnokának,

Estefelé öt óra tájban vonult be azután Schlick serege a városba.

Később tudtuk meg, hogy ama bizonyos ágyuüteg, melynek a kassai hegyre kellett volna indulnia, Bárczán állapodott meg, a hol az ottani korcsma előtti állásba vonult. Midőn azután oda ért a Tvrnyczky-féle lengyel légio, mely a magyar sereg utóvédét képezé és a Concoreggio által vezérelt chevaux léger csapat által üldözőbe vétetett, váratlanul megnyílt az állás kapuja, egy ágyu eldőrdült és Concoreggio őrnagy halálra találva bukott le lováról.

* * *

Másnap reggel Schlick altábornagy maga elé hivatá atyámat.

Anyám szörnyen megijedt, mert egyebet sem gondolt, minthogy legalább is becsukják.

Schlick haragos arczczal fogadta atyámat és nehányszor rámordult, hogy ő mint békés polgár, mint üzletember, mit foglalkozik politikával, rebellióval!

Atyám azzal mentette magát, hogy kötelességét kellett teljesítenie, úgy a mint az excellenciás ur is kötelességét teljesítette, midőn a magyarok ellen indult.

Schlick még nehányszor ráförmedt atyámra, azután mondá neki, hogy nem politizálni hivatta magához, hanem hogy nyomtatványokat rendeljen meg nála.

Vala pedig atyám nyomdáját ugyanazon házban, a melyben jelenleg, a Főutcza 64. sz. alatti Flachbart-féle házban, csakhogy nem földszint, hanem az emeleten.

És Schlick csakugyan igen sok nyomtatványt rendelt meg, sőt később egy tábori nyomda is kívánt, s a mi nevezetes, a nyomtatványokat nagyrészt magyar papírpénzzel, Kossuth bankóval fizette.

A Schlick altábornagy által elrendelt tábori nyomda nagyon rövid ideig működött, a magyar kormány által berendezett azonban egészen az orosz invázióig. Erre vonatkozólag a következő intézkedés tétetett: „Nyílt rendelet az országos honvédelmi bizottmányból. Melynél fogva oda utasítatnak az illető hatóságok, hogy Werfer József Károly urnak, mint a magyar tábori sajtó igazgatójának Debreczenből Kassára és onnan a magyar hadsereg főtáborába az álladalom számára vásárolt sajtó vitelére megkívántató előfogatokat készpénzfizetés

mellett kiszolgáltassák. Kelt Debreczenben 1849. márczius 27-én. Az országos honvédelmi bizottmány tagja. Madarász László s. k.«

Allott pedig ezen tábori nyomda kézi sajtóból, könyomdai készletből és betűkészletből, mely a személyzettel együtt három szekeren volt elhelyezve. Sokszor utközben is szedtek. Az igazgatónak külön kényelmes hintó állott rendelkezésére. A fedezetet tíz fegyveres katona képezte.

Ezentul Kassán igen gyakran változott az őrség. Hol magyarok, hol németek tartották megszállva a várost. A branyiszkói diadal után már nem tarthatta magát Schlick Kassán, miután Klapka délfelől közelgett. Torna felé vonult tehát, minekutána a nagy Hernád hidját szurokkal leöntette és felgyújtatta Február 8-án már néhány huszár száguldott be Kassára körületekintés végett, mi nagy örömiadalomra adott okot. A

marczona vitézek láttára éljenrivalgásokban törtek ki a lakosok, eléjük futottak és boldog volt, ki kezüket szoríthatá. Az asszonyok kendőiket lobogtatták, s a kinek volt otthon virága, az ablakból dobálta feléjük.

Márczius első napjaiban a Blaudek Ferencz parancsa alatt álló tótok, a hurbanisták lepték el a várost, én éppen a Kovács-utczán ácsorogtam Mollné nagyanyám háza előtt (jelenleg Demeter féle 61. sz. ház), midőn egy csapat, széles karimájú kalappal ellátott fegyveres tót vette arra útját. Jobbra balra tekintettek, mintha a házakat mustrálnák, végre hallom a mint mondja az egyik nagyanyám házára mutatva: — Ez lesz az én házam! — Nyilván meg volt nekik ígérve, hogy ha bátran harcolnak a magyarok ellen, mindegyik szép házat kap Kassán. Borzasztóan megharagudtam és otthon sirva panasztam, hogy a nagymama házat el akarják venni a bocskoros tótok.

Másnap hajnalban, még mindnyájan ágyban voltunk, midőn roppant lármá támadt lakásunk előtt. Az egyik cseléd berohant és ijedten jelenté, hogy itt vannak a fegyveres tótok és hogy az urat keresik. — Hiába mondtam nekik, hogy az ur nincsen Kassán, erőnek erejével be akarnak jönni!

Erre csakugyan nagy robaj támadt, a külső ajtót bezúzták és vagy tíz vad kinézésű alak tódult be a szobába.

Anyám hiába állította, hogy férje nincsen hon, mindent kikutattak, s miután atyámat sehol sem lelhatték, megparancsolták anyámnak, hogy kövesse őket a városházára.

Anyám szabadkozott egy ideig, mialatt felöltözködött, de miután erővel akarták elvinni, elment velük, kik mint valami gonosztévőt körülfogták.

Igy kísérték a városházára, a hol ama helyiségbe zárták, a hol jelenleg az ékszer-üzlet van és a hol már huszonöt, harmincz tekintélyes polgár, kik a hazafiasság gyanuja alatt állottak, be voltak csukva. Mi borzasztóan el voltunk csüggedve. atyánk Görgey táborában, anyánk elfogva, hogyan fog ez végződni? Később fölkerekedtem, hogy legalább tudjam, mi történik anyámmal. Elmentem a városháza elé, a hol felkapaszkodtam az utcára nyíló ablakok kihasaló vasrácsozatára (bolthelyiség még akkor nem volt, se jobbra, se balra), hogy betekintsek a szobába, melyben a foglyok voltak. Ekkor került oda egy császári vadásztiszt, a ki századjával Blaudek csapatját követte, hogy körültekintszen az elfogottak között.

— Egy asszony? — mondá csodálkozva. — Mit csinál itt ezen nő?

— Én Werfer József felesége vagyok, — felelé egész bátorsággal anyám. — Férjem helyett hurczoltak ide, miután ő a magyar táborban van!

Hurbanisták tanyája.

— Hisz az nem az ön vétke! Asszonyokkal egyáltalán semmi dolgunk. Bocsánatot kérek, hogy ezen félreértés történt. Tessék velem jönni, én kivezetem.

— Ezzel egész udvariassággal karját nyújtotta és az őrtálló tót atyafiak nem csekély bámulatára az utczára vezette, a hol

még maga Blaudek Ferencz is, ki éppen künn állott, bocsánatot kért tőle.

Néhány nap mulva megérkezett a hirhedt Hurbán, Hodzsa és Stur kíséretében. Ezek az egybegyűlt környékbeli tótokat a magyarok ellen lázitották és fegyverre szőlítették, de csak kevesen hallgattak rájuk. A kik fel is csaptak hurbanistáknak, csakhamar megugrottak, mert Benyiczky őrnagy huszárai által igen sok zaklatásnak voltak kitéve.

A ki Concoreggio adjutánsát megmentette.

A MINT hire járt a városban, hogy a magyarok elvesztették a csatát és hogy Schlick győzelmes serege be fog vonulni, egyszersmind azon rémhirt terjesztették, hogy Kassa közprédára bocsáttatik, s nevezetesen azon családoknak, azon asszonyoknak kell a legborzasztóbb sorstól tartaniok, kiknek apáik, férjeik fegyveres kézzel mertek ellentállani a császári hadseregnek.

Rögtön elhatároztam — beszéli Ardüzné — Ambrus Amália — hogy férjem után futok, ki engem néhány sorban értesített, hogy Miskolcz felé menekül. El is küldtem hamarjában Karnis Antalt, ki akkor tiz éves fiu lehetett, fivéremhez Ambrus Lajoshoz, hogy küldjön számomra kocsit, mire azt üzente vissza, hogy azt már nem teheti, mert a menekülő sereg utközben lefoglalhatná, hanem jöjjen ki hozzám a puszkapor malomba, a honnan tovább fog szállítani. Én erre elhatároztam, hogy inkább megyek gyalog Bárczáig, a hol majd találok szekeret, mely tovább szállít.

Pénzemet magamhoz vevén, utnak indultam és egy ismerős eperjesi nemzetőr, bizonyos Steller kísérelül ajánlkozott. Estefelé járt az idő és mi siettünk Bárcza felé. A mint a Miszla patakhöz értünk, kísérem figyelmeztetett, hogy Kassa felől nagy csapat chevauxléger jön utánunk. Letértünk az országutról és egy szalmakazal mellé vonultunk. Kisérem ekkor eltűnt melőlem és én öt többé sohasem láttam, láttam azonban előttem elvágtatni a lovasokat, élükön Concoreggiot, kinek nevét persze akkor még nem tudtam. Szép, erőteljes férfiú volt, piros arcz

czal és folyton tüzelte embereit »Vorwärts« kiáltásokkal. Én azalatt folytattam utamat és még láthattam, hogy térnek le a lovasok az utról egy erdőcske mellé, hallottam kiabálásokat, borzasztó lövöldözést és szitkozódásokat, végre láttam a sisakos lovasokat, a mint visszasiettek Kassára.

Mire a bárczai korcsmához értem, mindennek vége volt. Nagyon fáradt lévén, leültem egy padra és köpenyembe burkolódtam. Könyeim megeredtek férjem és a magam sorsa fölött. Ezalatt be is sötétedett. Egyszerre csak látok felém egy alakot közeledni, fehér köpeny volt rajta és sisak a fején. Nagy nehezen vánszorgott felém. Fölkeltem és eléje mentem. A mint közelebb ért, csodálkozva kérdé: Az istenért, kisasszony, mit csinál itt? — Férjemet keresem, a ki mint nemzetőr szolgál a magyar seregnél. — Ah, kérem, legyen csak segítségemre, mert nem vagyok képes tovább menni!

Erre karon fogtam és azon padhoz vezettem, a hol előbb ültem. Leült és elbeszélé, hogy lovát kilőtték alula, hogy iszonyuan fáj az oldala, nem tudja az eséstől vagy talán a lövéstől, továbbá, hogy ő Concoreggio őrnagy adjutánsa, végre nevét is megmondta, hogy báró Beck Alfréd, chevauxléger hadnagy.

Beszéd közben egy más alak közeledett felénk, Weber nevű házaló volt, ki gyakran jött be Kassára. Ez is csodálkozott látásom fölött és én megkértem őt, szerezzen alkalmatosságot, vagy menjen a kastélyba és tudja meg, hogy a sebesült tisztet oda lehet-e szállítani. — Alkalmatosság nincs az egész faluban. A parasztok minden marhát elhajtottak, nehogy a katonák kezeibe kerüljön, a kastélyba azonban elmegyek.

Mig ő távol volt, egy csapat kaszás nemzetőr jött a széplaki oldalról. Amint Beck megpillantotta a sötétben csillogó kaszákat, ölembe hajtotta fejét, én pedig az én bő köpenyemmel betakartam egész alakját. A közelgő kaszások meglátván engemet, azt kérdezték tőlem tót nyelven, nincsenek-e Bárczán osztrákok és hogy ki az, aki mellettem fekszik. Én azt feleltem, hogy itt nincsenek osztrákok, hogy visszamentek Kassára, ez pedig az én bátyám, aki a csatában súlyos sebet kapott. Erre a kaszás parasztok Mislóka felé vették útjokat.

Mire a parasztok eltávoztak, Beck azzal mentegetődzött, hogy ne tartsam őt gyávának, hogy rendes katonának megadta volna magát, de a kaszás parasztok kegyetlenkedéseinek nem akarta magát kiszolgáltatni.

Nemsokára visszatért Weber és azt jelentette, hogy a kastélyban magyar tisztek vannak, hanem hogy a korcsma mellett lakó kovácsmester kész a sebesültet befogadni.

Erre két karon fogtuk Becket és bevezettük a kovács házába, ki a csata után visszatérve már tüzet gerjesztett és dolgozni kezdett. Anyja kész volt nekünk rántott levest készíteni; felesége ágyban feküdt és nehéz óráját várta. Be mentünk a tisztán tartott szobába, hol két ágy és az ajtó mögött egy kanapé volt. Az utóbbin elhelyezkedett Beck és meggyőződött, hogy oldalán nem lövést, hanem csak zuzódást szenvedett. Borogattuk, s miután jóízűen vacsorált, rögtön el is aludt.

Éjfél felé hangokat hallottam. Nemsokára kinyílt az ajtó. A kovács bevilágított. Én, ki az egyik ágyra döltem volt öltözötten, oda pislantottam és vörörszinóros egyenruhákat láttam. Erre hallom a kovács hangját: — Láthatják az urak, hogy itt senki sincs, csak két asszony, az egyik a feleségem, aki nehéz óráját várja. — Erre ismét bezárult az ajtó. Én azonban kis vártatva fölébresztettem Becket, s azt mondtam neki, hogy keresték, s hogy jó lesz menekülni.

Az ő fehér köpenyében és sisakjában azonban nem volt tanácsos a szabadba menni. Ráadtam a kovácsné engedelmével férjének szürke köpenyét és viaszvásznas sapkáját. Beck egy marék ezüst-husztast nyújtott át a kovácsnénak és megígérte, hogy másnap kicseréli a kölcsönvett ruhát. Ő felszólított, hogy én is menjek vele vissza, mi nélküle nem oly könnyen történhetnék, s biztosított, hogy semmi bajom sem lesz. Így indulunk utnak Kassa felé és a Pesti-ut végén álló régi temetőnél találkoztunk az előőrsökkel. Beck saját katonái voltak, kiknek felszólítására mindjárt megnevezte magát. Előjött a tiszt is, ki nagy örömmel ölelte át elveszettnek hitt bajtársát. Beck nem engedett magamban haza menni, hogy bajom ne legyen, hanem elkísért a Schifbeck, akkor Soós Ágoston-féle házig, melyben czukrársboltunk volt.

Férjem nem ment Miskolczig, hanem csak Mislókáig, honnan néhány nap múlva sörfőző-legénynek öltözve tért vissza.

Báró Beck atyja, ki Galicziában kerületi főnök volt, nemsokára irt nekem egy hálálkodó levelet, hogy fiát megmentettem, s ugyanezen levélben megemlítette, hogy egyik idősebb fiát a veronai utcai harc alatt egy olasz nő egy ablakból lelötte.

A jelenleg még élő táborkari főnök, báró Beck altábornagy szinte fivére nevezett Beck Alfréd bárónak.

A második kassai csata.

NÉGYEN voltunk fiutestvérek.

János, a legfiatalabb, mint diák küzdött a bécsi márciusi napok torlaszainál a szabadságért, mi hárman, Sámuel, József és Károly pedig akkor, mikor elhangzott a megdöbbenő, de egyszersmind harczra buzdító szózat: »Veszélyben a haza!« s megjelentek Miskolcz utczáin az első toborzó katonák, egyszerször csaptunk fel önként honvédeknek.

Mindhárman együtt küzdöttük végig a szabadságharcot. Együtt harcoltunk a kassai csatában is, melyben már mint a borsodmegyei veres pántlikás szabadcsapat hadnagya vettem részt, s melynek most negyvenkilencz év múlva is világosan emlékszem minden részletére.

*

Rendkívül hideg téli időben vonultunk a Hegyaljától 1849. január első napjaiban, Mészáros Lázár tábornok, hadügyminiszter vezérlete alatt Kassa felé Schlick ellen.

Enyiczke volt utolsó pihenőhelyünk. Itt hagytam egy parasztházban csapatunknak rám bízott irodáját, melyért felelőssel tartoztam, s azután én is csatlakoztam századomhoz.

Január 4-én reggel hagytuk el a falut s a derékhaddal, melyhez beosztottak, az országról balra letérve haladtunk előre.

A sereg jobb szárnyát képező s Rembovszky őrnagy vezérlete alatt álló lengyel legionáriusok és szabadvadászok az ut mentén haladtak fölfelé; a balszárnynak, melynek vezére

Perczel Miklós őrnagy volt, Torna felől kellett a fősereghez csatlakoznia.

Hosszas menetelés után déltájban a Mislóka patak jég-táblákkal borított, meredek oldalú medréhez értünk. Elég volt megpillantanunk a mély árkot, hogy rögtön átlássuk, mily óriási hátrányunkra, sőt vesztünkre lehet egy esetleges visszavonulásnál ez az akadály s sajnos, nem csalódtunk, rettenetesebben következett az be, mintsem gondoltuk volna.

Nagy fáradsággal haladtunk át a patakon, melynek tulsó oldalán foglalt állást a derékhad. Minket középen, egy kis emelkedésen helyeztek el, előttünk csupán a tolnamegyeiek csapata állott.

Alig fejlődött fel a sereg, az ellenségnek épen velünk szemben, az akasztóhegyen felállított röppentyű-ütege gyilkos tüzelést kezdett ellenünk, anélkül, hogy mindjárt viszonzhattuk volna, mert tüzeink még nem voltak felállítva, mi pedig a nagy távolság miatt nem lövöldözhattünk az ellenségre.

A rakétatelep szünet nélkül folytatta pusztító munkáját, melyben csakhamar segítségére jöttek az ágyuütegek is. Hal-mazzal hullott közénk mindenfelől a sistergő röppentyű, de mi mozdulatlanul állottunk, bár alig volt már közöttünk ember, a kinek egyik másik testrészét meg nem égette volna a rakéták tüze. A legénység zugolódni is kezdett a tétlenség miatt, de hiába volt minden, a kiadott parancsnak ellenszegülni nem lehetett, nem engedte a katonai fegyelem. Hiszen épen ekkoriban történt, hogy egy főhadnagy, ki feljebbvalója parancsának ellene mert szólani, alig tudta kikerülni a főbelövetést.

Már jó ideje folyt az ágyuzás, midőn végre támadott az ellenség

A magyar sereg jobb szárnyán kezdődött az ütközet, de itt a vitézül küzdő lengyel légio és a szabad vadászok visszavertek minden támadást. Most az osztrák derékhad támadott teljes erejével, gyalogsággal és lovassággal egyszerre. Azonban mi is megállottuk helyünket s nem is engedtünk volna, ha az osztrák tüzérség egyik ütege észrevétlenül oldalt nem vonul s rettenetes tüzeléssel nem fogja oldalba seregünket.

Elölről a röppentyűk, balról a szakadatlanul sűrűlő ágyugolyók vittek most végbe borzasztó pusztítást s ez az öldöklő keresztüz teljesen megzavarta az első sorokat, melyek hirtelen megfordultak, valósággal keresztültörték sorainkon s magukkal

ragadva a mögöttük álló csapatokat, megbontották az egész hadrendet.

Gyalogság, lovasság és tüzérség a legnagyobb rendetlenségben kezdte most meg a visszavonulást a befagyott Mislóka patakon keresztül.

Itt leirhatatlan zürzavar keletkezett.

A menekülő sereg alaktalan tömeggé gomolyodott össze. A gyalogosok fegyvereiket elhánnyva s egymást tiporva rohantak keresztül a mély árkon, melyben a futás közben belezuhanat ágyuk és szekerek úgy összetorlódtak, hogy azokat többé ki sem lehetett szabadítani. Megrémült legénységük az ellenség üldözésétől féltve, elvagdalta a lovak istrángjait s tiz ágyut és több lőszer kocsit veszni hagyva, elnyargalt. Azonban legrosszabbul a huszárok jártak, kik egymásután peregetek le lovastul a sikos jégtáblákon. Itt ott segítségükre sietett egy-egy gyalogos; én magam is iparkodtam egyiket-másikat fölemelgetni, midőn körültekintve, egyszerre azt vettem észre, hogy csapatunkból egyetlen egy ember sincs már körültem

E pokoli zavar közepette is folyton dörgött az ágyu. Az árok irányában fölállított ütegek golyói sűrűn csapódtak közénk, véres barázdákat hasítva menekülő honvédeink között. Körülöttem is süvöltött az ágyugolyó s a mikor az egyik épen mellettem ütötte ki Mészáros tábornok hadsegéde: gróf Török alól a lovat, magam is a visszavonulásról kezdtem gondolkozni, annál is inkább, mert ezalatt a rakétaüteget is egészen a mi előbb elfoglalt állásunkig vonták előre.

Felkapaszkodtam az árokparton, de alig mentem ötven lépést, midőn egy honvédet pillantottam meg, ki bornyujának szíjait vagdalta s épen fegyverét akarta eldobni, midőn rákiáltottam: „Ha mindenedet elveted is, csak fegyveredet tartsd meg!” Szavaimat véletlenül meghallotta Mészáros tábornok is, ki tőlünk nem messze állott tábornokarával, s meg is dicséri szavaimért.

A honvéd, ki felszólításomra csakugyan megtartotta fegyverét, most hozzám csatlakozott, de alig mentünk néhány lépéssel tovább, midőn egy hat fontos golyó úgy hátba ütötte, hogy egyetlen szó nélkül arczra bukott s holtan terült el mellettem. Hamar megbűnhődött szegény a katona egyik legnagyobb bűneért, fegyvere eldobásáért.

E közben az ágyugolyók mind közelebből s mind sűrűb-

ben repültek körülöttünk. A tábornok egyik tisztje figyelmeztette is Mészárost, hogy valósággal czéltáblául szolgálnak az ellenségnek, mire a tábornok kiadta a parancsot a visszavonulásra s sarkantyúba kapván lovaikat, elvágattak.

Én szerencsétlen bajtársam eleste után egyedül haladtam tovább, csupán egy-egy eltévedt ágyugolyó kísért még, lelecsapva itt-ott s hosszú árkot vágva a megfagyott földben. Magamra maradva aggódni kezdtem a miatt, vajjon testvéreim életben maradtak e? Leverten gyalogoltam így körülbelől egy óráig, midőn egy keresztutnál távolról csapatunkbeli legényeket láttam közeledni. Bevártam őket, hogy együtt haladhassunk tovább s ki írhatja le örömemet, midőn a közeledőkben két fivéremet s egy tisztársamat ismertem fel. Nyugodtan jöttek felém, nem csak teljes fegyverzetben, de mindegyikük még egy-egy, az uton fölszedett szuronyos puskát is hozott magával a magáén kívül.

Együtt folytattuk most utunkat s legelső dolgunk volt Enyiczken maradt irodánkat biztonságba helyezni. Felkerestük a házat, melyben hátrahagytuk, de itt sem gazdát, sem gazdasszonyt nem találtunk, a mi azonban leginkább megrémített: irodánk is eltűnt. Nyomban felkutattuk az egész házat s meg is találtuk irományainkat szerte-széjjel szórva. Mikor ezeket összeszednünk sikerült, szekér után néztünk. Hamar rátaláltunk a gazda szekerére, de milyen állapotban! A ravasz tót ezt is széjjelszedte, egyenként kellett darabjait összekeresgélgni s összeillesztgetni. Midőn a szekér is össze volt állítva befogtuk a nagy kert végében megtalált ökröket s magunk hajcsároskodva haladtunk Szikszó felé.

Az úton mintegy véletlenül egyszerre elénk vetődött a szekér gazdája, roppant jajgatva: Jaj csakhogy megtaláltam zenyim ökrö! Nekünk azonban legkisebb kedvünk sem volt neki ökreit mindjárt visszaadni, elkisért tehát egészen Szikszóig, a hol mi irodánkat átraktuk s a hol szétfutott csapatunk is összegyülekezett. A kik épen maradtunk, Miskolczra mentünk most tovább s innen indultunk azután el ismét folytatni a hadjáratot.

Szombathy József.

Fehér-pap honvédek.

AJÁSZÓVÁRI premontreiek története kicsinyben a nemzet története. Azok a fejezetek, melyeket nemzetünk évlapjain hol dagadó kebellemel, hol meg elboruló lélekkel olvasunk, habár kisebb terjedelemben, de mind megvannak a premontreiek krónikájában is. Nem hiányozhatik hát belőle a szabadságharcz dicső s az elnyomatás szomorú fejezete sem. Ennek száraz kivonatát adják e sorok.

Az alkotmányos szabadság üdítő lehelete korán felcsapott a Kárpátok aljába, korán eljutott Nagy-Várad vidékére is. Fuvallatára nemcsak az anyakolostorban, Jászóvárott, hanem a hol csak voltak premontreiek: Rozsnyón, Lőcsén, Kassán, Leszen, Nagyváradon s a tizenkét plebánián, mindenütt magasan lobogott fel a szerzetesi fehér ruha alatt az áldozatra kész hazaszeretetet érzelme.

Jó példával maga a rend akkori főnöke, dr. Richter Alajos prépost-praelatus járt elől, a mennyiben a rendnek pénzét és kincseit, pajtáit és magtárait, méneseit és gulyáit, úgy szólván mindenét fölajánlotta a nemzet oltárára. Nem elégedett meg azzal, hogy Jászó, Rudnok, Mindszent és Debrőd legényeiből egész kis sereget állított ki: az átvonuló honvédseregeket a kolostor éléstárából, pinczéiből mindig megvendégelte. Egy fiatal rendtársam beszéli, hogy a múlt nyáron a Dunántul jártában egy tisztes parasztgazda hálálkodva emlékezett meg előtte arról a szivességről, melylyel őt és honvédtársait Richter prépost és a többi öreg fehér-pap megvendégelték.

Bizonnyal akkoriban már csak öregek voltak Jászóvárott. A fiatalok mind szétrebbentek. Mondják, hogy Richter prépost a legelső vészhir hallatára azonnal elment kispapjaihoz s lelkükre beszélve, elküldte őket a haza védelmére. Csak két gyermekifjú novicziust nem bocsátott el; ezek ministráltak neki, mikor Isten oltáránál imádkozott a veszedelemben forgó hazáért; az egyiket, Paulik Miklóst, nem régiben temettük el, a másik ma Richternek a préposti székhelyén harmadik méltó utóda: Benedek Ferencz.

A prépost példája olaj volt a tüzre. A fehérpapok — tanárok, plébánosok, konviktusi előjárók — apostolokként buzogtak a szabadság ügyéért. Hogy mit tettek nemzetünk szolgálatára, apróra nem tudjuk: a bekövetkezett szomorú napokban jó volt azok emlékét eltörölni; annyi azonban kétségtelen, hogy a fehérpapok a nemzeti ügy diadaláért nem csak szóval buzogtak, de többen a szabadsághősök soraiban fegyverrel is küzdöttek, vérükkel is adóztak.

Kassán főleg Kacsvinszky Viktor, dr. Soltész Bálint és Bossányi Ágoston lelkesedtek és lelkesítettek. Ez utóbbi, mint tüzes szónok, nagy népszerűsége tette szert. A polgárság nem egyszer vállára kapta a fiatal fehérpapot, kiből aztán szilajon csaptak fel a gyújtó szavak. Richter prépost jónak is látta, mihelyt Schlick Kassa felé közeledett, a heves Bossányit áthelyezni. Jól is történt, mert mikor Schlick előtt a hódoló testületek közt a fehérpapok is megjelentek, Bossányi már föl volt adva. A jó Richter alig birta Stockinger Lénárdot, a későbbi perjelt kimenteni, kire Schlick mindenáron rá akarta fogni, hogy ő az a »véres száju« Bossányi. Ennek azonban, habár üldözték, keresték s Nagyváradon meg is találták, haja szála sem görbült meg, mert ügyességével annyira megszerettette magát a Haynau kegyetlenkedését szégyenlő német tisztekkel, hogy ezek maguk mentették ki a finom modoru fiatal fehérpapot.

Mig a kassai és rosznyói fehérpapok inkább csak lelkesedtek és lelkesítettek, legfőljebb mint nemzetörök szolgáltak; addig a váradiak és löcseiek közül többen beléptek a magyar hadseregbe.

A legelső egyike a jász születésű Panyik Ernő váradi tanár volt, ki vitézségével a századosságig vitte föl. Testbenlélekben megtörve került vissza a harcok zajából; de még

ekkor sem lehetett nyugta. Üldözték, halálra keresték. Egy világi barátjával rejtőzködött el Váradon, hol rendtársaitól titokban ápolva 1850. szeptember 10-én elhunyt.

Panyikot követte a hadakkal az egri Vidasics Elek, szintén váradi tanár, egyike a legképzettebb fehéropapoknak, ki mint tábori főpap kiváló szolgálatokat teljesített, azért a tábornokok, köztük főleg Aulich, barátságukkal tisztelték meg. Haza térve tanári működését az önkényuralom fölfüggesztette, s a rend kormánya csak sok kérés, könyörgés után alkalmazhatta a jászóvári hittani intézet egyik tanszékén.

Löcsén a fehéropapok vittek minden épkéz-láb diákot a honvédségbe. Még a szelid Virasztó Gellért is fegyvert fogott. Huszárnak csapott föl Veskóy Zsigmond, tábori lelkész lett Szomolnokai Benedek, kik aztán nem is kerültek vissza a rendbe. A csatatéren maradt a fiatal Répássy Flóris.

Élete rövid, de dicsőséges. Kassán született 1814. márczius 7-én. Tizenennyolcz éves korában, 1832. november 5-én belépett a jászóvári rendbe. A czelláknak nincsen történetük. Répássy is tapult, hogy taníthasson. 1836-ban letette a szerzetesi fogadalmat, két év múlva, 1838. szeptember 20-án fölszentelték s még abban az évben megkezdte tanári működését. Először Löcsén, azután Rozsnyón, 1847-től ismét Löcsén tanított. „Kurucz ember volt“ — írja róla érdemes rendtársam, dr. Kussinszky Arnold, ki őt, mint kis diák, személyesen ismerte. Kassai kurucz vére vitte a csaták mezejére, hol vitézsége megszerezte neki a századosi kardbojtot. A rendi hagyomány azt tartja róla, hogy minden kuruczsága mellett is igen vig bajtárs, önzetlen jó barát, jószívü ember volt, kiért katonái rajongtak. Sohasem vesztette el derült humorát s vakon rohant a csatákba, mintha biztos lett volna, hogy őt kard, golyó nem fogja. A temesvári csatát megelőző este azonban balsejtelem szállotta meg lelkét. Elkomorult; szóltanul ödöngöt társai közt, kik kötekedve kérdezték, hogy mi lelte.

— Holnap, meglátjátok én leszek az első áldozat — felelt nekik sóhajtva.

Jól mondotta. A temesvári ütközet gyászát már nem látta: az ellenség első ágyugolyója mellén találta, s Répássy szörnyet halt.

Kassa fia, a premontrei rend tagja volt: mindkettő áldva említse nevét!

Répássy vére nem volt elég áldozat. Beköszöntöttek a leszámolás szomorú napjai. A premontrei rend keservesen meglakolt hazafias viselkedéseért. Elvették tőle először a löcsei, majd a kassai gimnáziumot is. Németek, csehek ültek örökükbe. Richter maga is kompromittálva volt: a rend érdekében le kellett mondania a kormányzásról, coadjutort választottak melléje. A magyar szellemet azonban még így sem lehetett kiölni a fehérpapokból. Mig egyebütt üldözték, minden térről leszorították a honvédeket: itt az ujonczok sorába éppen ekkor vették föl Lencsés Jánost, Schmidt Kálmánt, Várszély Ármint és Zubriczky Flórist, kik mindannyian honvédek voltak.

Lencsés János a 106. zászlóaljnál Pribék Miklós őrnagy alatt szolgált, jobbára irodai teendőket végezve. Mikor már mindennek vége volt, gyalogszerrel, oláhok közt bujdokolva, jobbára éjnek idején jött hazafelé! Ma is hálásan emlékszik meg a nagykarolyi piaristákról, kik nagy szívésséggel fogadták be éjjeli szállásra, megvendégelték, még utravalóval is ellátták. — Nem kis önérzettel beszéli el, hogy mint mentette meg szülőfaluját, a szabolcsi Leveleket az oroszok fosztogatá-ától. Késő éjjel törtek a faluba. Senki sem tudott velük beszélni. A bírónak eszébe jutott a mi Lencsés Jánosunk, ki a felvidéken járt iskolába; hátha tud a muszkák nyelvén. Fölverték álmából. Azt hitte, a honvédet üldözik benne. Megértvén a dolgok állását, megemberelte magát, elment a muszkák elé s ökes tót nyelven megmagyarázta nekik, hogy ne bántsák azt a jó keresztény népet. A fürge szavú tót diák, mert annak tartották, megtetszett az oroszoknak, nem is bántottak senkit sem, csak a falu zsidó korcsmárosát kancsukázták el irgalmatlanul, mert nem hitték el róla, hogy keresztény, de meg vutkit sem akart nekik adni.

Schmidt Kálmánról, a kedves Kálmán bácsiról, mindenki tudja, hogy honvéd volt, Egerben csapott föl, sokat kiállott s a piski hid alatt is vitézkedett. Most már nagyon csöndes ember; kérdezősködéseim elől szeliden kitért. Egykori bajtársa, Sebestyén Ferencz adácsi esperes meséli, hogy Kálmán bácsi igen élelmes honvéd volt. Irányában azt a szerepet játszotta, a melyet hajdan Illés próféta irányában a holló. Nélküle sokszor étlen-szomjan maradt volna, de Kálmán bajtárs mindig segített a bajon. Így az abrudbányai expedíció alkalmával, mikor a honvédség kilencz napig nem jutott kenyérhez, Kálmán bajtárs — ő tudja honnan és mi módon — egy egész frissen sült

kenyeret meg egy bádognakulacs pálinkát teremtett elő, min aztán testvériesen megosztzkodtak. Julius közepén a magyar-igeni oláh templomban ismét Kálmán bajtárs volt az, ki olyan hatalmas galuskát főzött, hogy arra gondolva Sebestyén esperes még ma is megnyalja a száját; a preszákai táborozás alkalmával pedig úgy tett ki magáért Kálmán bácsink, hogy eczet hiányában vadalmával savanyított pompás bablevest, míg Feketehalomban egy tarisznya szelidített aszalt szilvával, meg egy füstölt sódarral kedveskedett bajtársának, de abban, hogy 1849. nagypéntekén lopott libapecsenyét ebédeltek, nekik csak annyi részük volt, hogy megdicsérték azt a cigány honvédet, ki nekik azt az izletes falatot szerezte. — Kálmán bácsi egyéb hőstettei bizalmas körbe valók. Bujdosása is tele van komikummal. Piski felől menekülve annyira lerongyolódott, hogy Kolozsvárra már mezitláb, nagyon is fogyatékos ruházatban köszöntött be. Üres volt a zsebe is, meg a gyomra is. Jó csillaga egy grófi házba vezette, hol több fényesen butorozott szobán keresztül rábukkant a családra, csupa hölgyekre. Ezek eleinte megijedtek tőle, de mikor látták, hogy a toprongyos alak voltaképen csinos legény, ki még tréfára is tudja fordítani a dolgot, hamar megbarátkoztak vele, maguk hoztak neki eleséget, sőt egy pár huszast is nyomtak a markába. Jó kedvvel távozott, csak azt röstelte, hogy kifelé jöttében meztelen lába nyomát végig megtalálta a fényes parketten. — Kolozsvárról Debreczenen át tartott hazafelé. Sorsa azonban Hevesbe vetette. Itt egy kis faluban vonta meg magát. Fölcsapott kiskántornak. Énekelt a templomban, temetéseken, de többet a lakzikban, bucsuk és disznótorok alkalmával. Szerette mindenki, főleg a fehérnép, mert szemrevaló, csintalan fiu volt. Ennek köszönhetette, hogy a besorozás alól is kimenekült. Lassankint azonban megszállotta a honvágy. Podolinnak tartott, onnan pedig Já-zónak, hol felöltötte a fehér reverendát. Homlokán ma is viseli vitézkedése sebhelyét.

Csupa küzdés, szenvedés Vá r s z é l y Á r m i n n a k, a későbbi váradi igazgatónak honvédsége. A beszercezbányai zászlóaljhoz sorozták be. Részt vett az iglói éjjeli csatában, egyike volt a branyiskói hősöknek. Több ízben titkos levelezések közvetítésével volt megbízva a hadtestek között, nem gyanítván benne senki a honvédet. Görgey a komáromi csatákban szintén titkos levelek szállításával bizta meg. Jelen volt a világosi fegyverletételnél is. Innen menekülve utólérte egy

oláh szekeres, ki kérésére fölvette. Alig haladtak egy kis ideig, mikor egy oláh paraszt is fölkapaszkodott a kocsi végébe. Ez volt veszte. Hátulról leütötték, azután, azt híván róla, hogy halott, levetkőztették s ledobták az ut szélére. Több napig eszméletlenül szenvedett, s mikor felocsudott, akkor látta, hogy sátoros cigányok közt van, kik a leggyöngédebb szeretettel gondozták. A póre rajkók órányira jártak a falvakba, hogy egy kis levest kolduljanak számára. Két hétnél tovább volt ez irgalmas cigányok körében, kik rongyaikkal fölruházva hocsátották el maguktól. Így ért Eperjesre, hol meg egy exkálvinista franciskánus frater, valami Nagy Menyhért nevű könyörült meg rajta, adván neki ruhát meg egy kis utravalót. Liptómege határába érve, ujabb törbe esett: a hurbanisták ütöttek rá, már-már agyonverték, mikor egy uri fogat kiszabadította. A későbbi üldöztetések elől is csak szerzetesi fehér ruhája mentette meg, melyet pár év múlva öltött fel. A cigányok jótéteményét sohasem felejtette el; a hol csak tehette, segített rajtuk.

A „tisztá keblű, szilárd jellemű, valódi ember“ szép czimén kívül még az a dicsőség is ékesíti Zubriczky Flóris homlokát, hogy mint honvéd végig küzdötte szabadságharcunkat. Nem szeret róla beszélni. Féltékenyen őrzí multjának ez emlékeit, mint a férfi, ki korán elvesztette hitvesét, lelke egyetlen szerelmét. Pedig ott volt a harczok zajában, éhezett, szomjazott, sőt vérzett is. Megízlelte a bujdosás keserű kenyerét, része volt az üldöztetésekben is. Ekkor már fehérpap volt. — Fábrián János, Abauj-Torna megye érdemes alispánja, mint egykori tanítványa, beszéli, hogy a rozsnyói kath. főgymnasiumban Kaczvinszky Viktor igazgatón kívül nem volt tüzesebb és merészebb premontrei, mint Zubriczky Flóris. Sorban taníttatta be és szavaltatta el tanítványaival a leghazafiasabb, sőt legradikálisabb verseket, köztük még Czuczor Riadóját is. Egyenes lelke nem hitte, hogy magyar ember, még ha rendőrtisztviselő is, feladóvá elaljasodhassék. Ez okozta baját. Egy alkalommal bizalmas körben, a rendőrbiztos jelenlétében, ki a premontreiek közé behizelegte magát, hevesen nyilatkozott a »német«-ről. Másnap már Zubriczky utban volt Jászóvár felé. Csak évek múlva, sok irka-firka után juthatott ismét tanári székre, melyről 1891-ben lépett a jól megérdemelt nyugalomba. Most Leleszen él és éltesse is a Mindenható ez élő ereklýnket!

Az oláh esperes.

BENN, Erdély hólepte bércei között, ott a hol az »Erdélyi érczhegység« völgyet nyit a zugó Fehér Körösnek, egy boldog vidék tárul szemeink elé, hol tejjel, mézzel folyik a patak, magától terem a föld aranyat, ezüstöt.

Boldog vidék, áldott vidék; ege nyájas, földje zsiros, tavasza virágosabb, mint máshol, nyara enyhébb és össze gazdagabb. — Ez a vidék Brád környéke.

Volt azonban idő, midőn vérrózsákat termett a völgy, a patakokban tej és méz helyett piros vér folyt s a hegyek szakadékaik közül kasza, szurony aczéla csillámlott ki. — Nem a boldog Kánaánról akarok írni; nem. — Arról a vidékről, melynek fáin gyümölcs helyett akasztott ember függött; arról a vidékről, melynek szikláik között nem ártatlan özikék ugráltak, hanem vad mőczok rejtőztek.

A völgy torkolatánál, Brádtól pár kilométernyire, fekszik Körösbánya. Köves ut vezet ide Brádról, folyton kísérve a Köröstől.

Lakott Körösbányán egy oláh esperes, Birtának hívták. Mindenki tisztelte, szerette a talpig becsületes embert. Még a mőczok fölkelése előtt megismerkedett a Brády-családdal* A család ősi fészke Brád volt; itt volt kastélyuk és kiterjedt birtokuk. Nem egyszer segítette ki az oláhokat bajukból az öreg családfő, kit az oláhok szerettek is jószivü cselekedeteiért. — Midőn azonban a mőczok föllázadtak, nem tekintették azt, hogy ki tett velök jót, s elég volt gazdagnak, magyarnak lenni, hogy leöljék.

* Nem azonos a Jókai egyik novellájában előforduló Brády-családdal.

Egy napon Birta meghallotta, hogy a czebei gyűlésen az oláhok Brád felgyújtását és többek közt a Brády-család felkonczoltatását vették tervbe. Még az éjjel Brádra vágatott, a Brádyak megmentésére. Csak hosszas rábeszéléssel birhatta rá őket, hogy kocsira ülve Körösbányára meneküljenek. Hirtelen összecsomagolták az értékes tárgyakat s hintókba ülve elhajtottak. Ámde az oláh vezérek gyanakodtak az öreg Birtára s figyelemmel kísérték minden tettét. Így azt is kilesték, hogy Brádra ment s tudva a Brády-családdal való barátságát, sejtették szándékát. Nem is késtek tehát az utat szegélyező fűzfák mögé és az árokba felfegyverzett oláhokat rejteni, meghagyva nekik, hogy a Brády-családot felkonczolják.

Nem kelle soká várakozniok, jött a menekülő csapat, élén a mit sem sejtő esperessel. Alig ért az első kocsi az oláhoktól megszállott helyre, ezek isszonyu orditással rohantak a védtelemekre s az esperessel együtt az egész családot összekötözték. Csak az utolsó kocsiról menekült meg a kocsis és a szobaleány, ki ölében tartotta az alig három éves Brády Czenczit. Ezek leugorva a kocsiról, az út mellett elterülő káka közé rejtöztek s ott lélegzetüket visszafojtva várták a történendőket. A nagy zürzavarban szerencsére senki sem vette észre őket, s így megmenekültek.

A szegény Birtát pedig hóhérai arra kényszerítették, hogy a Brády családot a Körösön átvigye. Azután Vákára hurczolták a szerencsétleneket, mely falu mély hegyszakadéokban fekszik. Itt fogtak hozzá a pokoli kinzáshoz. Első dolguk volt tüzet rakni; azután az esperes fülébe, orrába, szájába papírt dugtak s a tűz fölött lábainál fogva fára akasztották. A tűz körül vadon ugráló marczona alakok az éjsötétben, csak a tűz vörvörös fényétől megvilágítva, mint megannyi sátán orditozott: »Asie umble insielatoriu! Omu de nimika!» (Így jár a csaló! Semmire való ember!)

De — s ez mutatja, mily kegyetlenek az oláhok — nem engedték meghalni az öreget, hanem kényszerítették a már félholt embert, hogy végignézze a Brády-család kinzátását és megöletését. A vérszagtól megittasult oláhok most megint neki estek árulójuknak s vasvillákkal szurkálták, míg aléltnan rogyott össze. Akkor belerugdalták az árokba s ott hagyták, holtnak hívén. Ez idegrázó jelenet után visszavonultak Czebére, hol fennen dicsekedett az, kinek ruhájához több vér tapadt.

Két nappal utóbb felkértek a család brádi ismerősei, jöjjenek agnoszkálni a szerencsétlen véget érteket. Ott volt nagyszülőimmal anyám is, kitől e borzalmakat hallottam. Nehezen lehetett felismerni az elcsonkított hullákat. Innen hoztak egy levágott kart, onnan egy lábat, a harmadik egy fejet, egy törzset czipelt. Az így fáradsággal összeszedett tagokat durva fakoporsókba rakták s bevitték a körösbányai oláh templomba. (A magyaroké le volt égve). Oda állították a tizenkét koporsót egy sorba.

A pap imát mondott fölöttük, melyet csak a körülállók zokogása zavart meg helyenként.

Kocsira téve a halottakat, kivitték őket a távoleső temetőbe. Alig lépett ki az utolsó ember a templomból, óriási robaj reszkedtette meg a levegőt. A templom tornya omlott össze; mintha figyelmeztetni akarna: Ide ember többé ne tegye be lábát! elzárta a templom bejáratát. A babonás oláhok Isten intését vélték felismerni a torony beomlásában, elkerítették az egész templomot, s csak a 60-as években építették fel újra.

Az utolsó Brády megmenekült s nemrég halt meg erdélyi birtokán. A harcz lezajlása után visszatért az öreg Birta is, ki hosszú ájulásából felocsudva, elmenekült.

Ezután mindenki nagyobb tisztelettel emelte le kalapját az öreg mártyr előtt, midőn seb borította arcát meglátta s különös megtiszteltetésnek vette mindenki, ha egy pár szót szólt hozzá.

Megay Ernő.

Lőcsei események.

AZ 1848 ik év végén voltunk. A hazát féltő aggodalom mindnyájunk arczára ült. Győzedelmeinktől, örömeinktől megittasodott lelkünk kijózanodott, mert ezen év végső napjai feltárták előttünk azt a veszedelmet, mely a márcz. 15. adott — kapott — szabadságunkat fenyegette, de nemcsak szabadságunkat, hanem mindenünket — hazánkat! Bennünket, szepességeket — kik akkor még mindnyájan német ajkuak voltunk — a legforróbb hazaszeretetet lelkesített. Bizvást merem állítani, hogy hazánk egy vármegyéje sem áldozott annyit vérben, vagyonban és minden földi jóban, mint Szepességünk. Én ez időben 30 éves voltam és jó Istenem épp akkor áldott meg az ötödik gyermekkel, egy fiúval, ki még alig pár napos volt, mikor hírül hozták, hogy Schlick altábornagy seregével Kassa közelében van. A szepességiek rögtön készültek. Férjem, mint nemzetőr és zászlótartó velük indult. Sajnos, az ellenség már akkorára be is vonult Kassa városába. A lőcsieknek egy száz ágyujok is volt, négy polgár végezte mellette a szolgálatot. Egyikük szerencsétlenségére lebukott az ágyuról és az ellenség kezébe került. A többiek a legnagyobb rendetlenségben tértek vissza, nyomukban Schlick serege.

Január 12-ik. napján a lőcseiek általános rémületére Schlick bevonult. Épp az ebédnél ültünk, mikor belép egy osztrák tiszt. Férjem eléje ment, amaz a fülébe sugott valamit, mire férjem elsápadt és vele együtt a szobából távozott. Rosszat sejtve utánok siettem és ime férjem egy szakasz katonaságnak közepén

elhagyta házát, családját. Mit tévő legyek? Elhivattam a plebánot a templomba, megkereszteltettem párnapos fiamat, engem is megáldott és erre a templomból egyenesen Schlick altábornagy elé siettem, ki a vármegye házában foglalt lakást. Schlick azonnal maga elé bocsátott. Azon kérdésemre, hogy miért fogták el férjemet, igen udvariasan azt válaszolta, hogy még maga sem tudja, majd földeríti a vizsgálat. Férjem hazaszerezetért még másképp is bűnhődött, mivel hazaérkezve már tízenkét elszállásolt katonát találtam, kiknek eltartásáról három hétig kellett gondoskodnom. Viseletük fölötté szemtelen, sőt brutális volt. Szobáimba jöttek, letelepedtek pamlagomra, zsölyeszékimbe és pipáztak. Göthe, Schiller és egyéb mythologiai alak szobrait összetörték, miközben azt mondták, hogy ezek Kosuthot és gyermekeit ábrázolják. Én persze tehetetlen voltam velök szemben. Épp emiatt elmentem Kisewetter őrnagyhoz és oltalmát kértem. Az őrnagy e célból kirendelt egy káplárt, ki arra volt hivatva, hogy köztük a rendet föntartsa. Ez az előny persze kötelességemmé tette azt, hogy most már e káplárt is a rendes étkezésen kívül naponkint még egy itcze borral ehlássam. Férjemmel, Steinhausz Rudolfval együtt letartóztatták még Dapsy kereskedőt és Häuffel kovácsmestert. Mindannyian három napig külön-külön, ezután közös szobában voltak elzárva. Szabad volt részükre ételt küldeni, sőt feleségeiknek meg volt engedve, hogy őket meg is látogathassák. Vizsgálat alá nem fogták őket és csak azt követelték tőlük, hogy mindegyikük 6000 frtot óvadékképen letegyen. Erre mindnyájan kijelentették, hogy nincs vagyonuk. De minthogy Dapsy ezt az egész dolgot nagyon a szívére vette, ugyannyira, hogy mitsem evett és öt nap alatt teljesen megöszült, családjá letette a kívánt összeget. E révén Dapsy nyolcz napi fogság után visszanyerte szabadságát. Férjem és Häufel még öt napig voltak elzárva. Mielőtt kiengedték volna, nyilatkozatot kellett aláírniok, melyben a többi közt kötelezték magukat, hogy hatósági engedély nélkül a várost el nem hagyják és az osztrák kormány ellen mitsem tesznek, ellenkező esetben kilátásba helyezték nekik a rabságot, akasztófát és több efféle biztató dolgokat.

Február 7-én nagy izgatottság fogta el a katonaságot, mely a sétatéren gyült egybe. Igen nagy hideg volt e napon, jókora tüzeket raktak, a melyek köré a legénység csoportosult. Az egész sétány tábor alakot öltött. Az észrevett izgatottság

okát is megtudtuk. Ugyanis az a hír terjedt el, hogy Görgey Iglót akarja elfoglalni. Éjjeli 11 órakor az egész sereg Lőcsét a legnagyobb csendben elhagyta és Igló felé tartott. A polgárok közül többen fölkerekedtek, hogy e kellemetlen látogatás az iglóiaknak tudtára adják, de ime a város minden kijáratát örök állották el. Három óra felé nagy tűzoszlopok mutatkoztak Igló tájékán. Még alig pitymallott, hát férjem Fabriczi főmérnök társaságában Iglóra hajtatott. A majortól Iglóig kis távolságban egymástól három honvéd holtteste terült el, előőrsek voltak, kiket orozva leszurtak. Iglón a hajdani sóhivatal előtt csetepaté volt, a mint azt az ott talált négy holttest mutatta. Az egyik — fiatal honvédtiszt — teljes felszerelésben, a többiek pedig ruhájuktól megfosztott osztrák katonák, kiket menekülő társaik már el nem vihettek.

Febr. 8-án a lakosság nagy örömrivalgása közt vonult be Görgey Lőcsé falai közé, mindenki azon volt, hogy a legénység jól találja magát. Görgey Arthur — ki férjem ifjúkori barátja volt — ekkor meg is látogatott bennünket.

A magyar tisztok érkezésének örömeire estére táncmulatságot rendeztek. Eközben egy futár azon hirt hozta, hogy «Branyiszko a miénk!» Lelkes éljenzés és határtalan öröm tört ki. Nem csupán a branyiszkoí rendes épített utat választották, de annak megkerülésével, hátba is fogták a ellenséget, hisz ha másképp intézkedett volna Guyon, úgy serege felét is elveszithette volna.

Ezt az előnyt Bosniszky lengyel származásu erdésznek köszönhették, ki a nemzeti sereget gyalogösvényen vezette az osztrák háta mögé. Öldöklő harc támadt, mely az ellenség vad futásával végződött. A jólelkű erdész nemes tettét bebörtönöztetéssel sinylette meg később.

Görgeyt Götz és Jablunovszky követték. Megjelenésük nagy rémületet okozott, mivel minden lakos nagy elszállásolásra számíthatott. Osztályrészem huszonöt vasas német volt. Mindnyájukat kosztolnom kellett. Szerencsére csak három napig tartott. Alig hogy Götz és Jablunovszky bevonultak, már is elfogták férjemet, mert azzal gyanúsították, hogy Görgey magánvagyonát nála mint régi jó ismerősénél elrejtette. Több tiszt vezetése alatt egy csoport legénység érkezett, kik szuronyszegezve elállták a ház ajtait. Tüvé tették a házat és miután sem

mit sem találtak, megszegyenülve hagyták el a kutatások helyét. Férjem haza került.

Április végén Dembinszky érkezett, kinek a polgárok messzire eléje mentek, mert nagy örömkre szolgált, hogy a magyarokat láthatják. A mit ellességünknek adni kénytelenek voltunk, szívünkéből nyujtottuk hazánk védőinek. Házunk utcáján egy tuczat apró fiu gyermek verődött össze, kiknek játék-ágyujok volt, melylyel Dembinszky elé mentek és üdvölvésekkel fogadták. Még most is örülök fiam akkori szereplésének. Nagy diadallal, ti-ztekkal körülvéve tértek vissza a városba. Dembinszky a késmárki uton a korcsma tájékán ütött tábort.

Rákövetkező napon nagy ünnepély esett a táborban, melyen a lakosság kivétel nélkül részt vett. A város asszonyai meg-egyezték abban, hogy a legénységnek víg napot csinálnak. Dézsa számra hordtuk ki a galuskát, a férfiak egy pár hordó pálinkával emelték a legénység hangulatát Délután proczesszió-ként vonult ki az összes lakosság.

Zeneszóval fogadtak. Mi asszonyok sok enni valót vittünk a táborba. Valóságos piknik volt. Se asztal, se szék, de ezen úgy segítettek, hogy mély árkokat ástak, melyek egyaránt asztalok és székek is voltak. Késő estig vígan táncoltunk. A tiszték maguk részéről azon voltak, hogy a mulatságot minél kellemesebbé tegyék.

Ezután Benedek érkezett Nagy vizsgálatot vont maga után a gyermekek említett apró ágyuja. Annak daczára, hogy egy őrnagy hallgatta ki őket, még sem árulták el rejtekhelyét, — még a szülők sem tudták azt Körülbelül 15 — 16 esztendő mul-tán egy kút tisztítása alkalmával előkerült.

Midőn Vogel tábornok megérkezett, a Schüllerbrun fölött emelkedő magaslaton ütötte fel táborát és azonnal 12 ágyut irányoztatott a város felé. A várost irgalmatlanul megsarcolta. Kenyeret, főzelékféléket, füszerárukat, stb. a lakosság képes-ségét, túlhaladó mennyiségben követelt és mindezt 48 óra le-forgása alatt kellett a városházára szállítani. Ellenkező esetben a város romba lövetésével fenyegetődött. Magától értetődik, hogy ki-ki azon volt, hogy a reá eső rész beszoigáltatásával a veszedelmet elhárítsa. A reám eső rész 92 kenyér volt. De ime Vogel tábornok már reggel azzal lepett meg bennünket, hogy fölszedte sátorfáját. Neszét vette a guerillák közeledésének és kereket oldott. Mindazonáltal a városházára behordott élelmi

szereket este elvitette. Jól jártak azok, kik kompetenciájukkal elmaradtak; kötelezettségük megszűnt. Azontul is minduntalan jött-ment a katonaság, de sohasem a laktanyába szállásolták el, hanem a magánházakba. Ily módon minden izben 5–6 ember ellátása nehezedett reám. Utóvégre beállított a rettegett komiszárius Máriássy Ádám, a muszkákkal. A hadsereg zömét az előőrség előzte meg.

Házam felső emelete, melyet Görgey tábornok testvéröccse, Ármin hat éven át lakott, ez időben üresen állt, mert ő is a hadsereghez csatlakozott. A szobák egyikében 5 osztrák katona volt, kikhez még 65 orosz jutott lakótársul. Az utóbbiak békés emberek voltak, kik a káplár parancsára lábujjhegyen jártak, sőt a legkisebb követelődés is távol állott tőlük. A káplár ebbeli jóakarátát avval viszonztuk, hogy eltartását önkényt magunkra vállaltuk. Nagy tállal levest, ezenkívül húst és egy egész kenyert tettünk elébe, ezt tisztára megette, ezután még a főzeléket is szívesen látta; de az öt osztrák sok galibát okozott, a többek közt a szoba közepére tüzet raktak és persze a padlót is kiégették.

A világosi fegyverletétel után az állandó helyőrségnek parancsnoka Roland őrnagy volt. Alatta és Máriássy idejében valóságos rém-uralom ütötte fel fejét. A kormánybiztos, Máriássy, látogatásait arra is használta, hogy a neki tetsző értékesebb dolgokat eltulajdonította. Ki sem merte ezt szemére lobbantani. Például Szönyeiné urasszonynak gyönyörű svajczi tehene volt, mely annyira megtetszett neki, hogy embereivel az istállóból egyszerűen kivezettette. Egy szepes-durandói sziógyártó, a magyar hadsereg felszereléséhez hozzájárult. Midőn Máriássy Lőcsére bevonult, az rosszat sejtve, elmenekült. Máriássy a bujdosónak feleségét betegágyából maga elé hurczoltatta és noha a szegény asszony mitsem tudott férje hollétéről, minden áron vallomásra akarta kényszeríteni. Térdre borultan esedezett, hogy két napos gyermekéhez ereszze vissza, mivel a csecsemő csak apró gyermekek ápolására maradt. Könnyörtelenül fogságba vettette. A megkínzottnak testvérbátyja — ruszkénóczi plébános — hozzám fordult, hogy szerencsétlen nővére után nézzek. Elszántan a vármegyeházába siettem és egy hajdu közvetítésével, ki azelőtt több évig szolgálatomban volt, az elzárt asszonynak szűk czellájába jutottam. Akkorára már társa is volt, egy lőcsei lakatos felesége, kinek férje szintén bujdosott. A hajdu azon

meghagyással zárta reánk az ajtót, hogy a legnagyobb csendben maradjunk, addig míg a nagyságos ur szokott kikocsikázásra indul, majd akkor észrevétlenül távozhatom. Soha életemben nem fogott el oly félelem. Percz percz után lassan mulott és megszabadítóm nem jött. Már egészen besötétedett, mikor három óra mulva végre megérkezett. A félig örült, halálra betegedett asszony csak 14 nap után szabadult ki.

Roland térparancsnok sem volt különb, aki nem volt inyére, azt egyszerűen saját házában deresre huzatta. A városi jegyző temetése alkalmával éppen a szertartás alatt kinyitatta a kaput, a melyben a halottat viendők állottak. Legott Gretzmacher nevű polgárt lehuzatta, ugyanazt, ki Kassa előtt az ágyúról lebukott és kit Schlick, mint ártalmatlan embert rögtön elbocsátott. Roland azonban felkerestette és mitsem tekintve, a gyászközönség szemeláttára megbotoztatta. Kegyetlen egy pillanat volt ez. A megkinzott jajveszéklése, a jelenlevő urak hangos tiltakozása, a megrémült asszonyok távozása miatt a lelkész nem folytathatta szent ténykedését és így a koporsót egyszerűen elvitték. Ha fiatal ember üdvözlés nélkül haladt el mellette, besoroztatta katonának. Utóvégre is megsokalták visszaéléseit és nyugalomba helyezték. Nosza, megeredt most a gyermeksereg ezerféle boszantása. Megjelenését nyomban a Rákóczy-induló füttyhangjaival fogadták. Dühösen hadonázott botjával, de a fiuk kaczagva biztos távolból kísérték. Ez hagyományképpen átöröklődött egyik diáknemzedékről a másikra, elannyira, hogy élete végéig nyugodalma nem volt.

Most veszem észre, hogy a hurbanisták garázdálkodásairól megfelejteztem. Pedig ők is sok bajt okoztak, főleg a gazdálkodóknak. Csüreikből csak írásbeli engedély mellett hozhattak takarmányt és ha azt a parancsnok távolléte miatt be nem szerezhatték, úgy jószáguk éhen maradt.

Ittlétük márczius 8-ára esett, mely mindnyájunkra nézve örökre felejtethetlen nap lesz, mert épp akkor nagy szélvész mellett borzasztó tűz pusztított, mely jóformán az egész várost elhamvasztotta, többi közt a remek, szt. Jakabról elnevezett templomot és a minoriták egyházát is. Eleinte azt gondoltuk, hogy a hurbanisták gyújtották fel, de azután kiderült, hogy egy asszony könnyelműsége okozta a bajt.

*Özv. Steinhausz Rudolfné
szül. Fábry Julia.*

A korona elszállítása Budáról Debreczenbe.

1848. deczemberében nagyon megnehezült az idők járása felettünk.

Az olmücsi államcsiny, Schlick hadainak gyors előrenyomulása, Windischgrätz betörése rémületbe ejtették a magyarok fiatal fővárosát.

Pest utczái, melyek a dicső márcziusi napok óta annyi lélekemelő jelenetnek voltak örömtől ujjongó tanúi, most egyszerre csöndesekké váltak. Az élénkség mindenfelé kihalt, az emberek némán, szomorúan osontak el egymás mellett, vagy halkán, szinte suttogva tanakodtak kisebb-nagyobb csoportokban, hogy ismét csakhamar szótlantul szétoszoljanak.

A kereskedők hiába nyitották ki boltjaikat s vártak vevőkre: senkisémet tért be hozzájuk. A vendéglőkből, kávéházakból még a törzsvendégek is elmaradtak, a színház kongott az ürességtől: minden jel arra mutatott, hogy valami nagy szerencsétlenség sejtelme borong a szivekben.

Az aggodalom sötét fellegeit egyre komorabbakká tették a vesztett csatákról érkező tudósítások, melyek, minthogy végtére már a sajtó működése is megakadt, szájról-szájra kelve egyre ijesztőbb, rémitőbb hírekkel nőttek ki magukat.

Növelte az ijedelmet az is, hogy az utczákon hol itt, hol ott, eleinte csak egyesével, később már egész sorokban, podgyászos kocsik tűntek föl: a menekülés első jelei, melyek nehéz dübörgéseikkel még az éjszaka nyugalmatól is megfosztották a különben is izgatott és elcsigázott lakosságot.

Ily álomtalan éjszaka után, fáradtan, kimerülten, sápadt

orczával ült reggelije mellett Budán, az Atilla-utczai 60. számú házban egy még ifju házaspár, szabadságharczunknak két sokat szenvedett kiváló alakja

Az óra épen nyolczat ütött. Kopogtak az ajtón.

— Szabad! hangzott fel egyszerre a házaspár ajkán.

Egy fiatal, szinte lányos képű honvédtiszt toppant be, katonásan köszönt, nyomban rá, a sietségtől elfuló hangon szólott:

— Tolcsvai Bónis Sámuel képviselő urat keresem.

— Én vagyok, — volt a kurta válasz a férfi részéről.

— Levelet hoztam a honvédelmi bizottmány elnökétől. Választ nem várok.

Ezzel ismét köszönt, sarkon fordult és eltűnt, mintha ott sem lett volna

— Bizonyára újabb csapás. Szegény hazám! sóhajtott föl a nő és szép szemébe könnyek lopództak.

— Ne aggaszd magadat hiába, édesem. Jer inkább, olvasuk együtt Kossuth levelét. Mig ő velünk van, nem félttem népemet, hazámat.

Nyugodtan bontotta föl a nagy levelet, mely egész árkusra írva ezeket a történelmi nevezetességű, eddig még sehol közzé nem tett sorokat tartalmazá:

Bónis Sámuel képviselő urnak.

Nyílt rendelet.*

Az ellenség közeledvén a főváros felé, s a csatáknak kimenetele Isten kezében lévén, a kormány kötelességének tartja a koronát mindenestre biztosítani

Annál fogva képviselő úr ezennel országos biztosul kirendeltetik s kötelességévé tétetik Ürményi Ferencz koronaőr úr ő excellentiáját azonnal felszólítani, hogy országos biztos urral együtt és egyetértőleg az ország szent koronáját s egyéb koronázási insigniáit azonnal a koronaőrségből még itt levő legénység őrizete mellett egyelőre Debreczenbe, azután pedig oda, a hová országos biztos úr tanácsosnak látandja, elszállíttatni.

Ha nevezett koronaőr úr nyomban országos biztos urral a korona elszállítását nem kísérlhetné, ezen esetben köteles

* Látható az ereklye-kiállításban.

ségévé tétetik országos biztos urnak, azt koronaőr ö excellentiája nélkül is, nyomban egyedül is elszállíttatni.
Kelt Pesten, december 30-án 1848.

A honvédelmi bizottmány meghagyásából

Kossuth Lajos s. k.

elnök.

A levél hatása a két házastársra egészen ellentétes volt. Az előbb oly nyugodt férfi megdöbbsent. A helyzet válságos volta, mely már a szent korona elvitelét sürgette, megbízatásának s a vele járó felelősségnek nagysága súlyos teherként nehezedett erős vállaira.

— Istenem! Istenem! Mitévő legyek? — kérdé magától mélyen megindulva.

— Hát mit tennél? Elviszed a koronát, bármibe kerül is! — szólt határozott hangon a nő, ki mintha kicserélték volna, levetkőzve minden aggodalmat, úgy állott férje mellett, mint valami tündöklő cherub.

— Elviszed a szent koronát. Országunk e Palládiumát keze szennyével ne illesse a zsarnok hatalom, mely szabadságunk eltiprására bérelt hadakkal ront reánk — csegett a nő hangja, mint valami tündéri hang miközben szeme villámlott; kinyújtott hófehér karja, mintha máris pallósként védelmezné nemzeti drága erekyénket.

— Igazad van. El kell vinnem. De hogyan? Jól tudod, a Duna már napok óta rettenetesen zajlik, a hajóhidat rég fölszedték, a lánczhidon pedig, azonkívül, hogy kocsi közlekedésre még nem készült el, csak menekülő honvédeinknek szabad az átkelés. A koronázási jelvények súlyos ládáját hogyan vigyem át?

— Átviesszük! — csendült meg újra a nő ajka. — Nincs veszteni való időnk. Jerünk azonnal!

Ugy is lett. Nehány percz múlva már gyors léptekkel kapaszkodott fölfelé a várba Bónis Sámuel, karján fiatal nejével.

Kegyetlen hideg szél fujt; de ők nem fáztak. Egész valójukat átjárta feladatuk teljesítésének égő vágya. Ez hevitette keblüket.

Fölré e a várba, legelső gondjuk az volt, hogy meghatalmazást kerítsenek, melylyel a nő átmehessen a lánczhidon. Nagy ügygyel-bajjal sikerült nekik s a nő most már boldogan indult meg Pestre.

Repülni szeretett volna, de csak lelkének voltak szárnyai. De segített neki sietni a lejtős ut, melynek sima jegén ötször-hatszor is elesett, azután hosszukat csuszott alá. Megütötte magát, de nem fájt neki: örült, hogy így hamarabb leért.

Már ott volt a hidfőnél.

Öröme itt elborult. Hiába volt írása, nem akarták a hidra bocsátani; mikor pedig oda eresztették, a honvédek tolongó sokaságában nem birt előre hatolni. Csak lassan, nagy taszigálózások közt indulhatott meg az ezernyi láb alatt ingó, hajló, dobogó pallókon.

Szerencséjére egy udvarias ezredes mellé sodródott, ki részvéttel tudakolta tőle, hogy mi készteti e veszedelmes sétára. Megmondta neki, hogy kicsoda s az akkoriban jól ismert Bónis név megtette a kellő hatást: az ezredes maga vezette át a nőt Kossuth szállására a Nádor-utczába.

Itt még javában folyt a ki tudja mikor, hány napja megkezdett tanácskozás. Bónisnét nem akarták beereszteni, de beküldött névjegye föltárta előtte az ajtókat s beléphetett a tanácskozó terembe a honmentő honatyák között Kossuth Lajos elé.

Ismerték egymást. Bemutatásra nem volt szükség, azért a nő csupán arra szorítkozott, hogy elmondta a nehézségeket, melyekbe a korona elszállítása ütközik.

— Szent Isten! — ez baj, igen nagy baj — kiáltott fel Kossuth.

— De még sincs minden elveszve — tette hozzá pillanatnyi gondolkodás után.

Berendelt egy századost és kemény parancsban adta ki neki, hogy a két hidfőnél tátongó nagy üregeket azonnal hánnyassa be, azután menjen Budára, teremtsen elő a föld alól is lovakat, szekeret, hajtson föl a várba, Bónis eskessen föl tizenkét granátost, rakassa föl velük a szekérre a koronázási jelvényeket s kísértesse át Pestre a déli 12 órakor Szolnokra induló vonathoz.

Bónisné lelke örült Kossuth intézkedéseinek hallatára, mert most már remélte, hogy a koronát megmenthetik; nemes lelke pedig boldog volt, hogy a szent korona átszállítására följáánlhatta saját üveges kocsiját két tüzes vérű hatalmas lovát. Budán akkoriban ezen az egy fogaton kívül már nem is volt több: a menekülők szétrebbentek velők.

Kossuth köszönettel fogadta az ajánlatot s hogy Bónisné annál biztosabban és gyorsabban kerülhessen haza, egy magas állásu tisztet rendelt melléje kísérőül. A hazatérés még így is nagyon bajos volt. A hidon szembe özlött a honvédség, mely szinte futva igyekezett a pesti oldalra; de még Budán is jó sok időbe került, míg Bónisné haza érhetett.

Rögtön fogatott s lóhalálban vágatott föl a várba.

Foszlányokban szakadt a tájték a nemes vérű iovakról, forró leheletük egész ködbe burkolta őket, midőn megállottak a Szent Zsigmond-egyház előtt, hol éppen abban a pillanatban hangzott a tizenkét gránátos esküje: »életünket, vérünket!«

Bónis eskette őket. Ott volt Ürményi Ferencz is, ki híven őrizte a koronát, míg őrizetre nem volt szükség, de cserben hagyta, mihelyt veszedelem fenyegette.

Az elszállítás kötelessége tehát egészen Bónisra nehezedett. Az eskütétel után nyomban kihozatta a koronát s a többi jelvényeket tartalmazó sulyos ládát, feltétette üveges batárjára, melyet, hogy kanyargós uton föl ne düljön, jobbról is, balról is hat-hat katona tartott.

Igy aztán megindult a menet. Elül hat gránátos lépdelt egymás mellett. Ezt követte a hintó. A hintó mögött haladt Bónis és neje. A sort ismét 6 gránátos zárta be.

Csak lépést haladhattak, különösen a lánczhidon, melynek gyönge deszkapadlóí mélyen meghajoltak a szokatlan teher alatt. Ez volt az első kocsi, mely a lánczhidon átgördült. A vasrudak, mintha érezték volna, hogy az ország legszentebb kincsét, Szent István szent koronáját tartják; a szokottnál erősebben rengtek, rezegtek.

Végre, nagy sokára kiértek a vasuti állomáshoz. Bonis azonnal intézkedett, hogy a koronázási jelvényeket fölrakják a vonatra. Alig voltak ezzel készen, midőn egyszerre, mintha a föld alól bujt volna elő, egy sovány, vörös arczu ember lép Bónis elé, s halkan így szól hozzá:

— Uram, én tudom, mit visz abban a vaspántos ládában. Ha Debreczen helyett Bécsnek fordítja útját: egy millió forint lesz jutalma.

A puritán jellemű Bónis a legnagyobb felháborodással utasította vissza az ajánlatot, s azonnal intézkedett, hogy a vakmerő ember, ki valószínűleg a bécsi udvar kémje volt, elfogas-

sék. De a rejtélyes idegen, mire a rendőrség megjött, nyomtalanul eltűnt.*

Bónis látván, hogy az ellenség közelben ólálkodik, rendkívüli eszközökhöz nyúlt. A korona ládája mellé hat gránátost ültetett kivont karddal, fölvont pisztolyokkal. Más hárommal a kalauzokat kísértette szemmel, hármat pedig förendelt magára a mozdonyra, hogy azonnal lőjék főbe a gépészt, mihelyt észreveszik, hogy az nem Szolnok, hanem Vác felé irányítja a vonatot.

Rendben volt minden. Azaz hogy hátra volt még egy igen nehéz feladat.

Bónisné ott állott a vonat mellett. A honleányi bátorságon, mely reggeltől kezdve mostanáig úgy megacézolta gyöngé idegeit, erőt vett a hitvesi ragaszkodás.

Omló könyzárpor közt ölelte magához, csókjaival halmozta el férjét s csak nagy nehezen bírta elbocsátani kebléről — Isten nevében.

A vonat fűttyentett s a korona menekült éppen abban az órában, mikor már a móri csata is elveszett.

Menekült, menekült a korona. Szolnokra szerencsésen eljutott. Itt kocsira tették s óriási hózivatarban, uttalan utakon vittek tovább Debreczennek, hová csak napok múlva érkezett meg.

Itt adta át, a városházán, Bónis Kossuthnak, ki ekkorra már az országgyűléssel együtt szintén ide menekült.

A korona későbbi sorsa ismeretes.

De mi történt megmentőjünkkel?

Még az üveges batár sorsa is tragikus. Bónisné, mielőtt Budáról elmenekült volna, őrizet végett átadta Kölber gyárosnak, kinél aztán Pest bombázása alkalmával gránát érte s elhamvadott.

Bónis Sámuel végig szolgálta szabadságharcunk szent ügyét, melynek bukása után bujdosásnak eredt, de elfogták s halálra ítélték. A kegyetlen kegyelem a halálos ítéletet 10 évi várfogságra változtatta, melyből aztán két hosszú esztendő Józsefvárban le is ült, apró kézimunkák készítésével üdvén a lassan muló órák unalmát. Ezek közül egy kortefából faragott kis szekrényt ma is kegyelettel őriz családja.

* Ez utóbbi epizódot Gracza említi fel »Szabadságharcz történetében«, a többi özv. Bónis Sámuelné közleménye és teljesen hiteles.

Az üldözők kegyetlenségét nem kerülhette ki még Bónisné sem. A világosi napok után vallatták, faggatták, hogy mondja meg, hol van a korona. Nem tudta, nem is tudhatta, de azért oda vágta a rendőrbiztos arczába:

— Ha tudnám is: akkor sem árulnám el.

Ezért a szóért, mint ezt már a könyv elején megemlítettük, elfogták. Zsandárok közt Kassára kísérték, hol a „Fekete Sas”-épületben tíz napig tartották sötét, nyirkos börtönben.

Kassai lányok! tanuljátok meg e dicső honleány nevét: Erekykiállításunk érdemes diszelnökének ma is élő édes testvére ő, nagyréti Darvas Erzsébet.

Dr. Horváth Balázs.

Klimkovics Béla első festményei.

AZ ereklyekiállításán többi között 13 db olyan kép is látható, melyek talán sem művészi kivitelükkel, sem térfogatukkal nem fogják ugyan a közönség érdeklődését lekötöni, de azért elég érdekeseznek tartom a leírásukat arra nézve, hogy keletkezésüket elmondjam.

Klimkovics Béla és Gábor ikertestvérek a szabadságharcz kitörésekor még csak gyerekek voltak (sz. 1833. márczius 24-én), de azért a harcziass természetű Gábor nem állhatott vágyának ellent, hogy a küzdők sorába ő is be ne álljon; 1848. év október 15-én fel is csapott honvédtüzérnek és a lengyel Lapinsky hadnagy parancsnoksága alatt álló üteghöz osztatott be. Deczember 11-én a budamér-kassai, 28-án a szikszói és január 4-én a második kassai harcok utközetben vett részt és itt meg is sebesült. Pólyiba a plébánoshoz menekült tehát, honnan másnap apja és Béla fivére Kassára szállították. Kassa Schlick osztrák altábornagy hatalmában lévén, az ő tudta és beleegyezése nélkül szigorú büntetés terhe alatt senkit sem volt szabad gyógykezelti; Gábor is kénytelen volt tehát atyjával Schlicknél jelentkezni és engedelmét a gyógykezeltésre nézve kikérni, mit ez meg is adott, csak azt tiltotta meg Gábornak, hogy a »forradalmárokhöz« visszatérjen.

Béla, apja utmutatása mellett akkor már ügyesen rajzolgatott, de még nem festett; Gábor pedig nagy lelkesedéssel mesélté élményeit. Ezen elbeszélések hatása alatt fogamzött meg Bélában az elhatározás, hogy egy képzeletbeli névtelen hős szereplését a szabadságharcz alatt vászonra fogja vetni és e képsorozattal kísérletet tesz a festészet terén.

Gábor nem soká maradt otthon és ezen idő alatt készültek el az említett képek. Már február 14-én Trivis őrnagygyal utrakelt és 27—28-án régi ütegével ott volt már a kápolnai és verpeléti csatában. Végig is küzdte a szabadságharcot és bár Világos után nem ítélték halálra, de azért, mert 26 csatában (tűzmesteri ranggal) mint vörössapkás a szabadságért harczolt, büntetésül besorozták a 16 éves fiut közembernek az osztrák hadseregbe és 1850 január 8-án dermesztő hidegben Kassáról gyalog eskortálták Olmützbe. Hogy mi következett azután, azt sok volna elmondani

De térjünk vissza a tizenhárom képhez. Béla végre is hajtotta elhatározását és mint az első képen látható, avval kezdte, hogy hősünk a háttérben gyakorlatot tartó huszárokat utánozva egykoru bajtársaival katonásdit játszik és pálczán lovagol, a második képen a toborzás helyén koczint a verbunkossal, a harmadik képen fölesketik katonának, a negyedik képen bucsuzik szüleitől, az ötödik képen tanítják őt a lovat megülni, a hatodik képen már harczol a vasas németek ellen, a hetedik kép egy éjjeli ütközetet mutat be, a nyolczadik képen hősünk megsebesül, a kilenczedik képen Klapka és Nagy Sándor érdemrenddel tünteti ki, a tizedik képen foglyul ejt egy osztrák generálist, a tizenegyedik kép tűzérek ostromát ábrázolja, a tizenkettedik képen pedig a kivivott győzelmek után tárt karokkal fogadják szülei a hazatérő obsitos huszárörmezt. A tizenharmadik kép, mely jóval nagyobb a többinél és honvédek harczát ábrázolja a ráczokkal, s nem képezi e kollekció alkatrészét.

Hogy mennyiben bírnak, vagy nem bírnak műbecsrel e képek, ugyszintén hogy az alig 16 éves Béla fölfogása érdemel-e méltánylást, azt ítéljék meg mások; de e képek nemcsak tárgyuknál fogva érdekesek, hanem azért is említést érdemelnek, mert Klimkovics Bélának első festményei és bár csupa költött alak szerepel, rajtuk Klapkát és Nagy Sándort is arczkép hiányában csak Gábor leírása szerint festette meg, azért annyiból mégis történelmi becsrel is bírnak, mert minden alakot a Gábor utbagazítása szerint festvén meg, a különféle egyenruhák és fölszerelések korhűen vannak ábrázolva.

Maléter István ur becses emlékkal gazdagítaná Klimkovics Béla művét, a Felsőmagyarországi Muzeumot, ha annak első műveit ebben helyezné el!

A tornai professzor és az ő négy fia.

Írta: *Tóth Gézya.*

KASSÁN volt jogász. Keglevich gróf Tornának akkori ura 1810 körül beírt Kassára a jogakadémiára, nem volna-e hajlandó valamelyik jurista kimenni Tornára »professornak»? Tóth Ádám erre a felszólításra írt a grófnak, mint Torna kegyura és iskolafentartójának, megtudandó az állással járó jövedelmet. Egy két levélváltás után megegyeztek, s Tóth Ádám tornai professor lett. (Abban az időben még ilyen szabad vállalkozás útján alkalmazták a tanítókat, »professzorokat«, nem lévén rendszeres tanítóképzés.)

Később megházasodott. Feleségül vette Gupkay György tornai serfőzőnek a leányát. Boldog családi életet élt, s szép népes családnak lett a feje, mert 1848-ban már 12 élő gyermeknek volt apja.

Mikor ez örökké emlékezetes nagy évben végig fujt a szabadság szellője e drága haza földjén s végig zúgott a levegőn a „Talpra magyar“ gyújtó szava; a nemzetnek minden fegyverfogható fia sietett felajánlani vérét és életét a szent szabadság oltalmára.

Tornán is összeült a honvéd sorozó-bizottság, hogy szoborozza Torna és vidéke hű fiait a dicső honvédsereg katonáivá.

A legelső jelentkezők között ott volt az öreg Tóth Ádám, a ki a magasztos pillanatra haza hívta, már a világban kint levő négy felnőtt fiát, s ő maga vezette őket a sorozó-bizottság elé, a hol is, mind a négy testvér: István, Guszti, János és Imre, egymás után, ugyanazon órában esküdtek fel a haza védőivé. — Mikor az öreg e megkapó jelenetet végig gyönyörködte, el-

ragadtatásában felkiáltott: »Uraim! irjanak be engem is! — elmegyek én is! hogy négy fiamnak vezére' legyek!!! —

De a bizottság elnöke feállt, s így szólt:

„A magyarok Istene éltesse és áldja meg a kedves öreg urat e lángoló hazaszeretetéért, de már az, hogy négy fiut ad a hazának, dicső és magasztos honfiúi áldozat; önnek itthon kell maradnia családjá körében, a hol az apára még nagy szükség van.« Erre az elnök és a bizottság tagjai — a jelen voltak éljenzései között — sorra ölelték a lánglelkű öreget, — s maradásra bírták.

A négy testvér Kassára vonult be többi honvéd társaikkal együtt, hogy ott vegyék a felettük való további rendelkezést. Itt aztán felöltöztették és felszerelték a derék fiukat, s beosztották őket a csapattestekhez. Egy ideig együtt maradt a négy testvér, hanem később a viharos idők elválasztották őket egymástól: kit erre, kit arra hítt el a haza iránti szent kötelesség.

Sok véres csatát harczoltak keresztül, sok sebtől véreztek; de a három idősb testvér végig küzdötte a dicső szabadságharcot egészen Világosig. István kapitány lett, Gusztó főhadnagyságig vitte, Jánost a szabadságharcz alkonyán Gyulán a táborban nevezték ki hadnagygyá, de akkor már két hét múlva beborult a láthatár Világos felett Imre a legfiatalabb testvér elveszett, soh' sem látták többé; — ki tudja melyik közős sirban nyugszik!?

A világosi katasztrófa után, az összegomolyodott, s muszkák által őrzött honvéd táborban találkozott a négy közül két testvér, István és János. Egymás nyakába borult a két bánatos honvéd, s úgy zokogták ki fájdalmukat a szegény elveszett haza szomorú sorsa felett. Ez a szabad ég alatti táborozás volt utolsó olyan éjjelük, a melyen még szabadon látták maguk felett a csillagos eget, mert másnap mint rabokat vitték őket be Aradra.

»Pista! — így szólt a fiatalabb János, bátyjához. — Nézd csak, — azok a tábor körüli muszka őrszemek elég ritkán állnak arra, hogy kellő óvatossággal és bátorsággal keresztül szökhessünk közöttük. Ugy is már minden el van veszve, s ha bevisznek Aradra, mi vár reánk? szomorú várfogság, vagy még ennél is rosszabb. Ezzel pedig a szegény haza sorsán már úgy sem segítünk semmit. Jöjj! törjünk keresztül! Legrosszabb esetben csak ezt a hitvány életet veszítjük el.«

— „Nem öcsém! -- felelt Pista -- becsületes honvédtiszt vagyok, végét várom, mi lesz velem.»

— »Én ettől a »vég«-től csak rablánczot vagy halált várhatok — viszonzá János — ha nem tartasz velem bátyám — Isten veled! én megyek!»

Erre fájó érzések között összeölelkezett a két testvér.

— »Isten veled öcsém! ha máshol nem, hát majd találkozzunk — a másvilágon.»

E bucsuzás után elváltak. — János vakmerően nekivágott a muszka őrszemek kijátszására alapított tervének; s hol bukácsolva, hol meg a földön csúszva sikerült keresztül jutnia az őrszemek között, s így az éj homályának leple alatt megmenekült. De milyen menekülés volt ez akkor, a midőn az egész haza egy nagy, sötét börtön volt.

Pistát másnap az egész csapattal együtt bevitték Aradra, s több honvédtiszt társával a vár és börtönök tulzsufaltsága miatt, más alkalmas hely hiányában egy zsidó vendéglős pinczéjébe zárták el. De már ekkor ő benne és többi tisztársában is feltámadt a szabadulás és élet ösztöne, s most már azon tanakodtak, hogy mi módon lehetne megmenekülniök? — Mikor aztán élelmüket maga a vendéglős vitte be számukra, körülfogták, — s arra kérték, hogy nyujtson nekik valami módot arra, hogy megmenekülhessenek. — A vendéglősben zsidó létére is volt annyi hazafiság, vagy kapzsiság-é azt ne kutassuk hogy azon föltétel alatt, ha neki adják minden értékes holmijokat, s az éj leple alatt kijátszva és leitatva az öröket, hoz nekik elegendő czivil ruhát, a mibe átöltözhetnek és elég kapát és csákányt, hogy a hosszú pincze végén kiáshassák magukat és a szabadba jutva menekülhessenek. — A tisztek elfogadták a feltételeket, s a vendéglős, bár fejével játszott, hüen betartotta szavát. A csere megtörtént; s megfeszített erővel sikerült magukat kiásniok, s Pista többi tisztársával együtt száz veszély között, de kimenekült, s bujdokolva, sorsa Erdély felé sodorta.

A harmadik testvér, Guszti, az alföldön különféle alakoskodások között bujdosott. Majd juhásznak állt be, majd mint egyszerű parasztleány kocsisnak szegődött az a jogvégzett ember, a ki az üldözések csillapultával ügyvéd; majd a szikszói járásnak főszolgabírája lett. De hát akkor olyan volt a világ!

Az életben maradt három honvédtestvér közül János volt az, aki legelsőnek érkezett haza Tornára az apai házhoz, egy

sötét éjszaka. Az öröm és bánat sajátságos vegyülékével fogadott fiuhoz ez volt az öreg Tóth Adám professzornak első szava:

— Igen rosszkor jöttél édes fiam! — holnap visznek.

— Ne busuljon édes apám — mondja a bujdosó — engem ugyan el nem fognak. Mielőtt a hajnal pirkadni kezdene, már én útban leszek; hogy hová? merre? — azt csak azt ég tudja.

És egy két órai pihenés után — mi közben bátyairól mondta el azt a keveset, a mit sorsukról tudott, — érzékeny búcsút véve öreg atyjától és otthon volt fiatalabb testvéreitől (édes anyjok már 1849. elején meghalt) csakugyan megindult a fáradt, elcsigázott bujdosó. A sötét éjszakában a csillagos égre emelve szemeit, mintegy onnan felülről vá-va a tanácsot, hogy hova, merre vegye útját: ő, akinek az apai házban nincs maradása, nincs hely, hol fejét nyugalomra hajtsa — hanem úttalan utakon bujdos mint az üzött vad, czél és remény nélkül. Csak úgy vaktában indult ki Tornáról — ahol más napra volt titokban kitűzve a volt honvédek összefogdosása. A hajnalhasadás Somodínál érte, de ezzel együtt egy éppen nem kellemes meglepetés is várt reá. Ugyanis amint széjjel néz, nem csekély megdöbbenéssel veszi észre, hogy mindenfelé muszkák táboroznak, de e közben már oly közel ért hozzájuk, hogy sem visszatérni, sem oldalt fordulnia nem lehetett a nélkül, hogy magát gyanussá ne tegye; nem volt tehát más mód, mint közéjük menve, az országuton haladni előre. Ámde ha mint ép ember mutatja magát, azonnal elfogják, — mert akkor még az épkéz-láb koldusgyermekben is rebellis honvédet kerestek, — egy mentő gondolata támadt tehát, a mit már közeledésekor fogamatba is vett, t. i. két térdét befelé hajlítva erősen egymáshoz szorította és kinnal bajjal, döcögő rövid lépésekkel haladt előre a muszkák között, akik látva jól tettetett nyomoruságát, még sajnálkoztak is rajta mondogatván:

»Hudobnyé cslovek! — Hudobnyé zsobrak!«

Ő pedig, a ki birva a tót nyelvet, megértette e sajnálkozó megjegyzéseket s gondolta magában: Tudnátok csak muszkák, hogy milyen nyomorék vagyok, héj! nem így beszélnétek.«

Ilyen nyomoruságos marsban haladt a muszkák közt a szegény szorongatott bujdosó, egészen Makranczig, ahol kitérve az egyenes irányból, a Cserehátnak vette útját. Kijutván a muszka gyűrüből, leült szegény az útmenti árokszéltre, mert már nem

birta tovább a magára erőltetett nyomoruságos menést és sok idejébe került, a míg elgémberedett, tulcsigázott lábait kiegyenesítve és pihentetve Buzita felé megindulhatott, hogy folytassa szomorú bujdosását.

Hej! De sok ilyen bujdosója volt ekkor szegény hazánknak!

Csak évek multán találkozott az életben maradt három honvéd testvér, mikor az üldözések kissé csillapultak, de a negyedik, legfiatalabb öcscsükről, Imréről nem tudtak meg soha semmit; az ott nyugszik valamelyik jeltelen közös honvédsirban.

Az öreg Tóth Ádám professzor, a lelkes hazafi pedig Guszti fiánál, a szikszói-járás akkori főszolgabirájánál Szikszón halt meg 1862-ben 81 éves korában. Áldás emlékezetén.

A mikor négy éves gyermek voltam.

Irta: *Bogsch Albert.*

KEMÉNY téli nap volt az 1849-iki február 2-ika, kegyetlen nap a maga nemében, végzetes Igló városa történetében. Hej, pedig jobb sorsa méltó, hazafias dologra készültek az nap a lelkes polgárok. Minden ház telve vendégszeretettel, minden sziv tuláradva örömben, reményben, tárt karokkal várta azokat, a kiknek a nagy események folytán az nap Iglóra érnök kellett. Lázás tevékenység mindenütt. Mindenki talpon van; még beteg anyám is sűrög, forog, mintha soha semmije sem fájt volna. És mindezeket nézi és bámulja az a négy éves gyermek, ki sokszor kérdést intéz jobbra, balra, de hiába, mert ma a feleletre rá nem érnek, s a ki hiába forgatja elméjében, hogy kiért is van e nagy készülődés! Déltájban hazatér boldogult atyám, a volt gárdista s nagy komolyan tudtára adja a háziaknak, hogy azok, kikre várnak, csak estefelé érkeznek Iglóra. Végre eljött az est is s vele eljöttek a várva-várt vendégek, Guyon csapattja.

Hosszu, végtelen sorban bevonultak a csapatok, a rozsnjóí kapun át s helyet foglaltak a város piaczn. Mig az ágyuk és társzekerek az ev. templom és a városháza közti téren elhelyeztettek s honvédeink tizével, húszával a polgári házakba beszállásoltattak, azalatt öreg este lett. Most odabén kezdődött új élet. Igló vendégszerető polgársága kitétt magáért, a bőséges étel, ital s a szíves látás megtette hatá-át úgy, hogy nemsokára a legvidámabb hangulat uralkodott Igló városának nagy vendégségében. De mialatt a város falain belül igazi barátság és vendégszeretet a hazáért lángoló testvéri szíveket mind jobban

összaforrasztá, azalatt odakünn ármány és csel alattomos támadásra készült. Schlick tábornok, egyik portyázó csapatja, egész Iglóig lopódzott s a várost röppentyűkkel fölgyújtván, alvó hovádtáborunkra tört. A honvédsereg idejekorán fölriadt s másfél óráig tartó makacs utcái harcz után kiüzte a merész ellenséget.

Ennyi az, a mi mint gyermekkori álmkép megmaradt emlékemben, de a mi azután az események fonalán immár történetképpé kidomborodott. De ennél sokkal élénkebben áll eredeti valójában maig lelkem előtt ama rémes látvány, melynek színhelye volt szülővárosom.

Mikor a röppentyűk megtették gyújtó szolgálatukat, s a róm. kath. templom impozáns tornyával együtt lángba borult s majd utána a város keleti része is kigyuladt, akkor kétségbeejtő rémület fogta el a békeszerető polgárokat. És nem is csoda! Hisz egyfelől a véres tusakodás és öldöklés foly, másfelől dühöng a pusztító tüzvész; mind a kettő oly rémes látvány éjfél tájban, téli időben, melyet csak öntudatlan gyermeki elme képes megbámulni.

Olyan öntudatlan, de élénk képzeletű gyermek voltam akkor én, a ki a nevezett éjjel menekülő szülőim oldaláról elszaladtam s mint gondatlan teremtes remegő gyönyörűséggel néztem az égő várost s a pusztuló szülői házat. Hogy meddig álltam ott, azt nem tudom, csak arra emlékszem még, hogy kétségbeesett atyám végre megtalált és magával vitt biztos menhelyre. Hogy a fegyveres összecsapás alatt, a mentők és menekülők sokasága agyon nem tiport, azt csak a jó Istennek köszönhetem. Im élek s mondhatom, hogy kis honvéd voltam 1849-ben én is, a ki négy éves koromban kiállottam a tűzpróbát.

A szomolnoki pénzszállítás.

1849. elején híre járt, hogy felsőbb parancs folytán a Szomolnokon készletben lévő összes ezüst és rézpénzt egészen titokban Bécsbe fogják szállítani. Erre Cornides Lajos őrnagy kiadta a parancsot, hogy Faller János főhadnagy és Dvortsák Béla tizedes vezetése alatt 60 ember induljon a szepességi guerilla csapatból Szomolnokra és akadályozza meg a pénz elszállítását.

Ezen csapat meg is lepte Szomolnokot éjnek idején, körülfogta a kincstári épületet, a hol a pénzverde volt; ráakadt az épület pinczéiben hat mázsa ezüst és négyszáz mázsa rézpénzre, melyet azután aképp szállítottak el, hogy az ezüstpénzt Debreczenbe, a rézpénzt pedig Gölniczbányára vitték.

Volt abban az időben az utóbbi városban egy Schlosserik nevű kereskedő. Ennek Mátyás nevű fia egy alkalommal Eperjesre menvén, feljelentette az ottani osztrák parancsnoknak, hogy Gölniczbányán roppant sok pénz és municzió van, s hogy az osztrákok azt kardcsapás nélkül hatalmukba ejthetik.

Ezen árulás azonban tudomására jutott a Merényben tanázó guerilla vadászcsapatnak, s ezek rögtön kikészültek, hogy az ellenséget be ne bocsássák. Gyorsmenetben indultak Gölniczbányára, mely város bejárata előtt két oldalt állást foglaltak. A mint az osztrákok közeledtek, keresztűz közé kerültek, s miután a legkisebb ellentállásra sem számítottak és csak csekély számban voltak, csakhamar visszavonultak. Vezetőjüket, az áruló Schlosserik Mátyást azonban túszul magukkal vitték, s mert a maguk szempontjából is árulónak tekintették, mert kelepczébe kerítette őket, Eperjesen derekasan megbotozták.

A midőn Schlosserik később hazatért Gölniczbányára, ott hasonló büntetésben részesült a magyarok részéről.

A botbüntetés általában szokásos volt akkoriban. Ilyetén pórul járt valami Koritnaki nevű városi hajdu, a ki egy alkalommal szemérmetlen módon sértette meg a magyarokat. Ezt dobra fektették és ötven botütéssel büntették. A szerencsétlen ember bele is halt és Gölniczbánya városa később Máriassy Ádám parancsára, kinek neve mint császári biztos és muszka vezér ismeretes, 1000 forintot volt kénytelen családjának kifizetni.

Máriassy Ádámot ugyan a megrémült gölniczbányaiak illuminációval tisztelték meg, de ő daczára annak hadisarczot szabott ki az egyes lakosokra, melyet vagyron és állásra való tekintettel hajtottak be a polgároktól. A sarcz, mint ezt különben a magyarok is gyakorolták helyenként, leginkább katonai felszerelésből állott. Ing, takaró, nadrág, bakancsból. Így kellett például többek közt Knauer Alajos községi tanítónak is tizenkét embert ruhával ellátni. Knauerné különben majdhogynem pórul járt egykor. Idegen katonák voltak házában elszállásolva; valószínűleg cserkeszek, kiknek nyelvét nem értette. Egyikük követelt valamit, s miután a tanító neje nem teljesítette rögtönében kivánságát, le akarta szurni. Csak a sok apró gyerek sivalkodása térítette észre a dühöngőt, ki különben később felebbvalójának parancsára, kinek a dolog feljelentetett, egész töredelmesen jött bocsánatot kérni.

Máriassy Ádámot, a ki nevezetesen Lőcsén bánt nagy kegyetlenséggel a magyar hazafiakkal, megdöböntő módon érte utól a Nemezis: Felnőtt fia lebukott a lóról és haltáltszenvedett, viruló leánya egy levél pecsételése alkalmával könnyű szövetű ruhájára ejtven az égő gyufát, ezt lángba borította és maga is elégett, felesége megőrült, ő maga pedig rákfenében halt el.

* * *

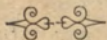
Roxer Vilmos polgártársunk, a ki ezen szepesi vadászászlóaljnak kapitánya volt, az ő emlékirataiban egy érdekes hadicselt ír le, a melylyel egykor a Poprád előtt fekvő ellenséges tábort elriasztotta. Ágyuja nem lévén, a virágvölgyi korcsmából egy hordót vitetett fel a mészkö-magaslatra. Ennek a hordónak ki volt ütve mind a két feneke, azt egy alkalmas

helyen felállította és hajnalhasadtával három-négy ember pus-káját egyszerre belé süttette, mi oly hangot adott, mint egy három fontos ágyu. Ismételt detonációkra azután az ellenség, mely azt képzelhette, hogy Dembinszky hadteste van közelében, felszedte sátorfáját és Liptó felé vette útját.

* * *

A cserkeszekre vonatkozólag egy érdekes kis epizód emléke maradt fönn a kassai Haltenberger családban.

Haltenberger Péternek posztógyára volt a Csatorna-utca volt Deutsch-féle jelenleg Bredeczky-örökösök tulajdonát képező házban. Mikor az oroszok Kassára jöttek, saját lakását át kellett engednie egy orosz tábornoknak és a hadipénztárnak, családjának pedig egy udvari lakásba vonulnia. Később cserkeszek jöttek, s a tábornoknak ki kellett mennie, hogy a nagyobb tekintélynek örvendő cserkeszeknek helyt engedjen. Ezek, számra vagy huszonnégyen kijelentették, hogy a családdal esznek. E fölött ugyancsak megijedt a háziasszony és hallván, hogy a cserkeszek mint mohamedánok nem esznek szalonnát, mindjárt első nap, midőn a cserkeszek az ebédhez akartak ülni, szalonnát vágott az asztalon és azt osztogatta a gyerekeknek. A minőt a cserkeszek a szalonnát megpillantották és megtudták, hogy ez itt mindennapi eledel, s hogy minden étel azzal készül, borzasztóan elrémültek és köpködve és szitkokat dörmögve hagyták el a szobát.

Atyám és a branyiskói pap.

A branyiskói csatában tudvalevőleg Guyon tábori papja vitte előre a keresztet, buzdította és lelkesítette a vitéz kis sereget és midőn Guyon a csata után Kassára bevonult, a városház előtt rengeteg néptömeg fogadta őt ujongva, éljenezve. Mindenki azonban a bátor tábori papra volt kíváncsi és közelébe tolongtak, — atyám is feléje iparkodott és meg lepetésére, egy régi privigyei iskolatársára ösmert, mire hamarjában csak gunynevén szólítá, melyet mint szeminarista társaitól kapott. A nagy zaj közepette rákiáltott: — Broki! — mire az érdeemes pap körültekint és fürkésző szemmel keresi a szólítót — atyám ezután közelébb tolongva újra megszólítja: — Broki te! — mire P o l e s z n y — mert ő volt az, ki később, mint a kecskeméti kegyesrendi gimnásium igazgatója E r d ő s i r e változtatta nevét — felállt a szekérben, és harsogó hangon mondá: — Akárki vagy, lépj elő, és ölelj meg, mert így csak régi jó barát nevezhet! — Erre atyám oda lépett és a két derék férfiú egymás nyakába borult. A körül állók valószínűságot tapsviharral és éljenzéssel nézték a viszontlátás jelenetét.

A még nem hadképes kassai ifjuság, az apró iskolás gyerekek, nem akarván hátra maradni a dicső szabadságharcz vitézei mögött és mivel részt nem vehettek a komoly harcban, egymásközt szerveztek teljesen felszerelt két kis hadsereget, melynek élén egyfelől egy kis Görgey állott, miglen a másik csapatot Schlick, egy félszemére bekötött fiú vezényelte. E kis vitézek nap nap mellett a Kálvária hegy körül csatáztak. Voltak

apró ágyuik és ezek ropogása szanaszét hangzott a bankói hegyekben. Így történt, hogy egyszer, egy egész csapat drótos tót, kik a hurbanistákhoz akartak csatlakozni, a bankói gyaloguton hallván a lövöldözést, megfutamodtak.

Guyon.

Nemkülönben érdekes volt a Schlick által elszállított bőrneműnek visszafoglalása. A németek, mint az ellenséget akkoriban nevezték, alig értek ki a bárczai fasorokból, midőn egy csapat huszár a bőrs szekereket, melyek az állásból éppen kivonuló-

ban voltak, elcsípték és a városba vissza kísérték. Itt a bőrt lerakatták, és amazokat kardlapozva elbocsátották, közben kiáltozván: — Kell bőr! kell bőr! — A kárvesztettek visszatérvén az osztrák hadsereghez, a kihallgatáson azzal panaszkodtak, hogy a huszárok nem érték be azzal, hogy a zsákmányt elfogták, de még azon felül „Kälber“-nek is csufolták, a magyar »kell bőr“-t »Kälber“-nek értvén.

Atyám is azon harmincz kassai polgár közé tartozott, kik az oroszok által éjnek idején elfogtván, a „Fekete sas“ épületébe zárattak és három hétre rá Krakóba hurczoltattak. A háttáron ösmeretlen lengyel hazafiak által megvendégeltettek. Különben is az orosz katonai kíséret által is a legrésztvevőbb bánásmódban részesültek. Atyám egykor egyik kísérelőjét dohánynyal kínálta meg, mire ez szánakozó tekintetet vetett reá és azt mondá neki: — Tedd félre uram; neked inkább lesz szükséged reá, mint nekem! — A derék cserkesz nyilván azt vélte, hogy e szegény foglyok Szibériába fognak kerülni.

Krakóban Legedicz várparancsnok személyesen jött be a foglyokhoz és igen nyájas módon kijelentette előttük, hogy a mi hatalmában áll sorsuk megkönnyítésére, szívesen meg fogja tenni.

Midőn aztán három havi fogság után kiszabadultak, a lengyelek minden egyes fogoly részére, hazautazásuk könnyítésére bizonyos összeget küldtek előlegképen.

Dr. Alexy Lajos már csak az egyedüli, a ki ezen harmincz kassai polgár között életben van.

*Néhai Polák Ferencz leánya Etelka,
férjezett rumunyesi Fábry Jánosné.*

Az első honvédzászló Budavár fokán.

BUDAVÁR ostromáról sokat hallottunk, olvastunk, de hogy ki tűzte ki az első magyar zászlót a vár fokára, továbbá ki lőtte le Hentzit, a ki a vár védelmében elesett, azt kevesen tudják.

1849. május hó 21-ére virradtunk.

Egész éjen át erős ágyuzás folyt, mely leginkább arra szolgált, hogy a várőrséget félrevezesse, mintha roham egyhamar nem lenne készülöben.

S ezen rohamra már két órakor éjfél után készültek honvédeink.

Kmetty a vízivárosban iparkodott a czölöpzettel védett vízművet hatalmába ejteni, Nagy Sándor pedig a Krisztina-várossal szemben ütött résen vezényelte a rohamot.

A honvédek egy része az ostromlétrákat hurczolta és támasztotta a falaknak, más része pedig a bástyákon álló horvátokat vette célba, a kik szinte szakadatlanul lőttek a magyarokra.

Ezek pedig állták a tüzet, rohantak előre, fel a létrákon, és ha lehullott tiz, csüggedtelenül kapaszkodott fel a tizenegyedik.

Nagy Sándor személyesen vezeté, buzditá katonáit.

A mint szürkülni kezdett, a távcsöveken mindent tisztán lehetett látni.

Görgei a Svábhegyen, Heiderich pesti polgár nyárilakában tanyázott.

Ennek a verandáján járt fel s alá nyugodtan. Itt volt felállítva több távcső; mind a vár felé irányozva.

A kartácstüz és fegyverropogás már jó másfél óráig tartott, midőn a volt nádori, most királyi kerteken keresztül, a keményen eltorlaszolt várkapu mellett először egy, majd több zászlóalj kapaszkodott fel a várfokára.

A várőrség, daczára annak, hogy rohamot várva, már több nap óta szüntelen talpon volt, keményen ta totta magát és kétségbeesve védte a jól megerősített várat.

Kartács és puskatüzzel fogadták a honvédeket és szuronynyal döfték le a létrákon feltolakodó ostromlókat

Mind hiába! A rajongásig lelkesült honvédek vakon rohantak fel, a fejük fölött fenyegető tűz-örvénybe, a halált osztó fegyverek közé

A vár védelmezői lépésről-lépésre vonultak vissza.

A fehértvári kapu melletti rondellát olaszok védték; ezek voltak a legelsőek, a kik a fehér zászlót kitűzték. A többi őrség azonban, a horvát határőrök és cseh tüzérek nem adták meg magukat; az előbbieket utczáról utczára védték a várat, a tüzérek nem szüntek meg kartácsolni és végre karddal a kézben védték ágyukaikat

A fehér zászló úgy négy óra tájban tüzetett ki.

Ludvig kormánybízott, ki Görgei mellett állott a verandán, pillantotta meg legelőször a fehér zászlót.

— A vár a mienk! Ott a fehér zászló! Az őrség kapitulál! Tábornok ur, küldjön futárt Debreczenbe!

— Gondoljon Melasra Marengónál, — adá feleletül Görgei. — Az is korán hitt a diadalnak! Egyébiránt ön megteheti, én még nem!

És nézett tovább a távcsövön.

Most sütöttek ki a hajnal első sugarai.

— Ott, ott! — mond Görgei kigyult arczeal. — Ott lobog a nemzeti zászló!

— Éljen a honvéd! — tevé hozzá. — A vár a mienk!

Nagyszerű jelenet volt, midőn a nádor kertjén keresztül-törő magyarok közül vagy huszan a zászlótartóval fölkaptak a vár fokára és kartácszapor között kitűzték az első nemzeti trikolor-t.

A közharczosok odább kergették a tüzéreket és a zászló-tartó megcsóválván a nemzeti zászlót, azt ismét egy más oromra tüzte.

Azt akarta a derék bajnok, hogy sokan és sok helyütt lássák a diadal jelvényét.

A golyók itt is füttyültek körülötte, hullottak lábaihoz, de a vitéz bajnok helyt állott, hidegen, nyugodtan, olyan mereven, mint maga az orom.

Az első honvédzászló Budavár fokán.

Midőn a mind sűrűbben felkapaszkodó társai lelőtték, leszurták a tüzeireket és horvátokat, egy harmadik helyre is elvitte a zászlót.

Itt is megforgatta, leszurta, azután kardot rántott és társai közé vegyült, hogy ő is levághasson még néhány ellenséget. Kassai fiu volt, neve Brunner Ede, ki később az ácsi csatában elesett.

Dicsőség a haza védőinek!

A pesti oldalon, a Duna bal partján tömérdek nép gyült egybe, a kiket az órákig tartó tüzelés és puskaropogás csalt oda.

Harsány éljenrivalgásokban törtek ki, a mint a nemzeti zászlót megpillantották, akkora lelkes éljenzésekben, hogy a zaja a várba is fölhallatszott.

A főhadiszállás tájékán is éljenzaj keletkezett. — Éljenzéssel még nem foglaltak el várat, — jegyzé meg halkán Görgei.

Valamelyik banda is bejutott és fegyverropogás közt lehallatszott a Rákóczi-induló.

Futár érkezett a fővezérhez, jelenteni, hogy a vár a magyaroké.

Én, a ki ezen sorokat írom, szinte ott álltam a Duna partján, s szívem szinte megrepedt az örömtől, midőn a fekete-sárga zászlót lebukni, s helyébe a nemzeti lobogót fölmagasztalni láttam.

A horvátok utczáról-utczára vonultak vissza, melyeket eltorlaszoltak; végre a házakba vették be magukat és az ablakon keresztül löttek a honvédekre.

A magyaroknak minden talpalatnyi tért vérrel kellett hatalmukba keríteniök. Hentzi az őrséget derekasan itatta és katonái a rajongásig voltak fanatizálva.

Honvédeink fel voltak böszülve ezen konok ellentállás fölött. Mint dühös oroszlánok rontottak a házakba és irgalmatlanul szurták le az ellenszegülőket.

Sok helyütt az ablakon keresztül dobták ki az utczára.

Alnoch horvát ezredés tudvalevőleg a budai lánczhídfőt akarta, csupa boszuból a levegőbe röpíteni, s a midőn az ezen tettel megbizott aknász megtagadta az engedelmességet, ezt lelötte, azután maga sütötte pisztolyát a felrobbantó puska-por közé.

A robbanás csekély kárt okozott a lánczhidnak, de Alnocho darabokra szaggatta.

Azon rést, melyet a régi fegyverház mellett Hentzi személyesen védett, a 19-ik és 47-ik honvédzászlóalj foglalta el.

Ritka eset korunk haditörténelmében, hogy valamely várat teljes réstörés után még utczáról-utczára védjenek, még ritkább, hogy a várparancsnok a vár védelmében karddal kezében essék el.

Mert Hentzi, ki a reá bizott várat bámulatos kitartással
védelmezte, egy honvéd golyója által mellén találva, halálát lelte.

S ki volt ezen honvéd?

Följegyezte nevét a történelem?

Tóth Lajos volt, egy kassai fiul

Dr. Hohenauer Ignác.

Az első orosz csapat megjelenése hazánkban 1849-ben.

ABBAN az időben, midőn Magyarországon a szabadság harcz vivatott, nem voltak még távirdák, vasutak, a Pest-Vác közöttit kivéve és a hírlapirodalom sem volt annyira kifejlődve, mint ma. Természetes tehát, hogy a hírszolgálat is nagyon primitív volt, úgy, hogy a harcztéren végbe ment eseményekről a távol eső vidékek csak igen későn és hiányosan értesültek. Így történhetett csak, hogy annak idején az orosz csapatok jöttéről igen sokáig semmiféle bizonyosat nem tudtak és csak utazóktól vándorlóktól hallottak egyet-mást, mi azonban rendszerint az igazságnak nem felelt meg. Annyit azonban mégis határozottan tudott mindenki, hogy egy orosz zászlóalj Galíciában készenlétben állott és hogy lassu menetben Bátfá felől közeledik.

Nagy-Mihály mezővároska az oroszok menetvonalán kívül látszott lenni, de daczára ennek, a rémhírre ott is készülődések történtek. K a z i n c z y 10.000 emberrel Ungvár alatt táborozott és előcsapatát egész Nagy-Mihályig tolt. Itt a tüzerkaszárnyában vagy 25 huszár volt, kik őreiket Eperjes felé állították fel.

Enyhe nyári nap volt. Az eperjesi úton két huszár állott őrt. Az egyik már éltes ember, szigoruan fegyelemhez szokott katona volt és a szabályokat be is tartotta. Ellenben a másik még fiatal újoncznak látszott és puskaport még nem igen szagolt. Nyugodtan feküdt a fűbe, lóva kantárszárát kezében tartva s nem gondolt hivatásának komolyságára. Egy paraszt közele-

dett feléje s figyelmeztette, hogy a közeli halmon két lovast vett észre; úgy lehet, hogy ellenségek. A rekruta ránézett, de nem szólt semmit s tovább is fekvé maradt. Egy kis idő múlva a paraszt ismét hozzájött és aggódva mondta, hogy az említett halmon most már 8—10 lovas katonát lát. A huszár most megfigyelte a dombon levőket, kik kozákok voltak, azután káromkodva lovára pattant és egyenesen a kozákok felé vágatott. Azok azt hívé, hogy a huszár háta mögött bizonyára nagyobb sereg van, mert különben nem lett volna bátorsága egyesegyedül feléjük jönni: — visszavonultak. De nemsokára vagy 50 ember ismét előjött s miután csak azt az egy huszárt látták, nekibátorodtak, körülvették s elfogták; azután galopban közeledtek Nagy-Mihályhoz, mit az öreg huszár észrevéve, sietett a laktanyában lévőket erről értesíteni. A káplár, ki a kis csapatnak parancsnoka volt, ép a nagy piaczon egy boltban pipát és dohányt vett. Midőn meglátta a szaladó őrt, az ajtóba lépett s azt kérdezte tőle: „Józs, mi baj?” A huszár a nélkül, hogy a lovát megállította volna, oda kiáltotta: „Jönnek a muszkák!” Erre a káplár ott hagyott pipát, dohányt és az egyik oldalutczában lévő kaszárnyába igyekezett jutni. De akkor már vad rohammal kanyarodtak be a nagy piacra a kozákok s a hogy egy kerítésen átmászni akaró káplárt megláttak, megfogták, visszarántották és béklyót rakván kezeire, egyik kozák a nyergéhez kötötte. A káplár megadta magát, miután a menekülés lehetetlen volt.

Ezalatt az őrt álló huszár elérte a kaszárnyába és értesítette az otllevőket a veszedelemről. Ellenállásra nem igen lehetett gondolni, mert az ellenség aránytalanul nagyobb volt. Elhatározták tehát, hogy a kaput bezárják és a laktanyának egy félre eső utczára nyíló ablakán kimásznak. És e tervet végre is hajtották. Ezután még a Laborcz folyócskát uszták keresztül és Szobráncz körül keresték fel a magyar sereget, hogy a rémhirt átadhassák. A kaszárnyában maradt lovak, nyergek, pokróczok és más felszerelési dolgok mind a kozákok zsákmányául estek, melyeket ők magukkal hurczoltak. És miután féltek a meglepetéstől: lóhalálában igyekeztek tovább jutni s így a rablottakból sokat el is veszítettek.

A nagypiaczon állott akkor Schmidegg nyug. cs. kir. huszárkapitány és nézte, hogy mit művelnek az oroszok. Midőn őt egy kozák meglátta, azt gondolta katonasapkája után ítélve,

hogy honvéd² — hozzá ugratott és kancsukájával végigvágott rajta. Erre odajött egy orosz tiszt, kivel Schmidegg nagynehezen megérttette, hogy ő tulajdonképen császári osztrák tiszt. Ezt hallva a kozáktiszt, rákiált a legényre, ki gyorsan a nyeregbe pattant. Most olyan jelenet következett, mely megfagyaszthatja az ember ereiben a vért. A tiszt elővette a kancsukát és a katonát arcán, mellén, fején mindenütt, a hol csak érte, ütötte verte. Azt lehetett volna várni, hogy a kozák rögtön kifordul a nyeregből, de ez nem történt meg, hanem nyugodtan csapatja után lovagolt s ahhoz csatlakozott

A többi kozák, míg ez történt, széjjeloszlott a paraszthoz és tőlük vutkit (pálinkát), tyutyut (dohányt) követeltek. Azok azonban csak tejet tudtak nekik adni, mit az oroszok szintén örömmel fogadtak és egy hajtásra kiittak köcsög számra.

Ezzel vége volt az első orosz inváziónak.

Később 80.000 orosz ment Nagy-Mihályon keresztül, hol 3 napig tartózkodtak. Válogatott csapatoknak kellett lenniök, mert fegyverzetük pompás volt. A lovasságnak gyönyörű lovaik voltak és minden ezrednek más-más színű fehér, pej, fekete stb. A tüzérek szintén nagyszerűen voltak felszerelve. A gyalogságnak, daczára a nyárnak, hosszú, földig érő bélelt köpenyege volt. Eredeti volt az orosz seregeknél a menetelés. Némely csapat előtt fantasztikus öltözetben haladtak az u. n. előtánczosok, kik különféle lelkesítő, hírt, dicsőséget zengő dalokat énekeltek folytonos tánczolás között.

A bekvártélyozott legénység szigorú fegyelmet tartott. Igen sok tiszt jól beszélt németül s minden cselekedetük arra engedett következtetni, hogy művelt, tanult egyének, Riga környékéről. Özv. Sztárai Mária grófnőnél voltak elhelyezve a főbb tiszték. Négy ezredzenekar kitűnő szerenádot rendezett a grófnőnél és így ezzel is bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy nem oly barbárok, mint általánosan hiszik.

A nyári idényben vagy háromszáz sajátságos keleti öltözékű ázsiai cserkesz is táborozott néhány napig Nagy-Mihályban. Apró kis lovaik rendkívül kitartóságot tanusítottak. Bevonulásuk is furcsa volt s mindjárt észre lehetett venni, hogy nem rendezett, szervezett katonaság. Mint a szélvész rohantak a nagypiacra és vagy kétszer-háromszor körüllovagolták, folytonos csatakiáltásokat hallatva. A leggyorsabb vágatásban lekapták fegyvereiket és ismét feltették, a sapkáikat pedig ledok-

bálták s midőn a legszéditőbb sebességgel haladt a ló, lehajoltak és fölemelték. Voltak közöttük olyanok is, kik előtt az írás és betű nem volt ismeretlen. Egy vezetőt így hívtak: Aschlengerie Zembatow, míg a szolgájának, egy tömzsi, kis embernek a neve: Dunakai B'kow volt. A cserkeszek hadifoglyokat is hurczoltak magukkal, azonban miután tudták, hogy Ungvár alatt huszárok vannak, igen tisztességesen viselték magukat. És midőn egy reggel hirül vették, hogy a huszárok közelednek: ilyen kiáltásokkal: Vengre, Vengre huszáre futni kezdtek és egy pillanat múlva üres volt a város. Félelmök alaptalan volt, mert a Kazinczy huszárság nagyobb része el sem mozdult helyéről.

Nagy-Mihály lakossága a nem távol gyakorló fölkelőket látva, el volt készülve arra, hogy minden pillanatban meglepetik, mely meglepetés végzetessé válhatott volna a városkára. De minden csendes maradt, mert a háború nagyszerű színjátéka a Tisza vidékére terelődött, hol be is végződött.

1db. Megay Adolt.

Az oroszok és a magyar pénz.

MIUTÁN a magyarok 1849. június 24-én reggel elhagyták a várost, mindenki izgatott kíváncsisággal várta az orosz csapatok megjelenését.

Én is kimentem a Malom-utca felé (Most Kossuth Lajos-utca), midőn egyszerre egy kozák jelent meg a Haydu-téle ház sarkán.

Itt, a jelenlegi Strausz—Szegő bolthelyiség helyén bormérő pincze, ugynevezett »lebuj« volt, a honnan a korcsmáros egy kancsó borral jött fel, hogy a kozákot megkínálja.

Ez azonban ráta a fejét és azt kívánta, hogy előbb a korcsmáros igyék. Nyilván attól tartott, hogy méreg van a borba keverve.

Én azután kifelé siettem a Fischer kerten keresztül a Vám-utczába, a hol az egész orosz sereg bevonulását láttam.

Szép rendes hadsereg volt; a gyalogság sötétzöld egyenruhában, sisakkal, a lovasság egyenlő szőrü lovakkal.

Az előcsapat után jött a fővezér, Paskievics herczeg és Konstantin nagyherczeg, a ki azután gróf Dessewffy Ferencz palotájába szállt.

Leginkább csodálkoztunk a fölött, hogy köztük czivil ember is lovagol. Alig hittünk szemeinknek. Bilitzer, volt kassai lakos. Nyilván vezetőül szolgált.

Megérkezésük után kiadatott a parancs, hogy kiki szál-
tassa be a magyar pénzt, a Kossuth-bankót, mert ezek el fog-
nak égettetni.

Harmadnapra azután a nagysétatéren tüzet gyújtottak és a beszolgáltatott magyar papírpénzt elégették.

Én akkoriban Haader M. és Társa czégnél, Fő utca 50 voltam alkalmazva, s az egyik főnök, Tschida M szinte több száz forintot küldött át, de kérdésekre megjegyezte, hogy a pénztár még több ezer forinttal rendelkezik, nem tudja azonban, hogy mittevő legyen. Én azonnal ajánlkoztam, hogy elviszem Pestre, a hol még el fogják fogadni. Főnököm ugyan figyelmeztetett, hogy étetemmel játszom, de én nem riadtam vissza és kijelentettem, hogy nem Miskolcra keresztlül utazom, a merre 60000 orosz mozog Pest felé, hanem Tornán és Rozsnyón keresztlül.

A több ezer forintnyi magyar papírpénzt mellényem bélése alá varrtam, azután felkértem Schmiedt építőmestert, másodfőnököm Schehovits A. rokonát és a még mostan is élő Buday Lipót nyugalmazott mezei biztos apósát, hogy vitessen el kocsiján a fővárosba. Ő szívesen bocsátotta bricskáját rendelkezésemre, mert — ugymond — az oroszok ugy is elvinnék s így mintha csak a város közelében kocsikáznánk, szerencsésen kijutottunk az orosz előőrsök között.

Rozsnyóra, szülővárosomba érkezve, azonnal hire járt, hogy megérkeztem és Fabriczius főszolgabíró a városházára hívatott, hogy Kassáról hiit halljon Elmondtam a történeteket, mutattam papir és ezüst rubeleket és kopek nevű rézpénzt, s miután sietős dolgom volt, még az nap elindultam, hogy a hatóságtól kapott utlevéllel Rimaszombat, Losonc és Balassa-Gyarmaton keresztlül Vác felé vegyem az utat.

Váczott a »Kék csillaghoz« szálltam, s onnan a legközelebbi vonattal, — mert Pest és Vác között már készen volt a vasút, — a fővárosba. Itt rögtön hozzáláttam, hogy a magyar pénzen túladjak, s bár rendkívül drágán, de összevásároltam, a mit csak lehetett, a portékát pedig Tschida rokonánál »Halbauer Testvéreknél« helyeztem el a Király utczában, a kik azután a háboru lezajlása után Kassára küldték.

Pesten azt beszélték, hogy minden fiatal embert összefogdosnak és katona mondurba bujtnak, azon voltam tehát, hogy minél gyorsabban távozzam, már csak azért is, mert az oroszok már a főváros közelében voltak. Találkoztam gömörbetléri fuvarosokkal, kik vasat hoztak és hazafelé törekedtek; jó borra való mellett egyik szekérre felkaptam és indultunk Vác felé. Dunakeszinél utólért a Spielmann-féle kassai gyorskocsi, a mely, hogy az oroszokat kikerülje, szinte Vácznak vette az utat.

Spielmann Károly barátom maga is ott volt, engem azonban nem vehetett fel, mert teli volt a kocsi; megigérte azonban, hogy az én, Váczon hagyott alkalmatosságomat elém fogja küldeni.

Rozsnyóra érve, nagy rémületben találtam anyámat és a lakosságot, mert minden órán várták az oroszok támadását, a miért is az almási szorost eltorlaszolták és néhány kis ágyuval ellátták. Az oroszok azonban más felé vették az utat a krasznahorka váraljai vérengzés után, melynek Hoky István kath. lelkész, ki kereszttel kezében állott a nemzetörök élére, áldozata lett. Még mielőtt kiadta volna lelkét, mindkét kezét levágták. Nem jobban járt egy Hricsovszky nevű gróf Andrassy-féle tisztviselő.

Három napi pihenés után elbucsuztam édes anyámtól és az országotat elkerülve, nehogy az oroszok kezeibe essem, bricskámon a hegyen keresztül Torna-felé tartottam. Lucska előtt néhány paraszttal találkoztam, kik jajgatva beszéltek, hogy az oroszok már Bárkára érkeztek. Ijedtemben, hogy most csakugyan belékerülök a csávéba, felkapaszkodtam a partra, a honnan magam alatt, a mély utban vagy 400 kozákot láttam elhaladni.

Hozzám csatlakozott Jámbor nevezetű lucskai bíró, a ki azt kérde tőlem, hogy már most mittevők legyünk? Én azon tanácscsal szolgáltam neki, hogy a mit kívánnak, meg kell adni, különben még többet visznek el erőszakkal.

A mint a lovasság tovább vonult, én is leereszkedtem a partról, de itt egyszerre nem csekély meglepetésemre két hátra-maradt kozákkal álltam szemben. Az egyik lándzsát, a másik pisztolyt szegzett felém és kérdezték, hogy mi járatban vagyok. Mondtam, hogy Kassára megyek, s hogy passzusom is van. Ők erre pénzt követeltek, s én, hogy tőlük jószerivel szabaduljak, mindegyiknek egy vörös kétforintos magyar bankót adtam, mire tovább eresztettek.

Tovább folytatván utamat, Bárka előtt egyszerre csak négy ágyuval álltam szemben, melyek mellett égő kanócczal állott a tűzér. Meghökkenem, de a tiszt kardjával intett, hogy csak haladjak el mellettük. Betértem a faluba, a hol a főtisztek a bírót és plébánost idézték volt maguk elé. Én kérdeztem a plébánost, hogy mehetek-e odébb, mire azt felelé: Mit tudom én. Mi is azt hittük, hogy az égből pottyantak ide. Erre megszólított egy finlandi tiszt németül, hogy mi járatban

vagyok, s megtudván, hogy Kassára igyekszem, a hol oroszok vannak, azon tanácscsal eresztett utnak, hogy ha a Szirmay-féle csapattal találkoznom és azok feltartóztatnak, csak mondjam, hogy már nagyobb urral végeztem el ügyemet.

S csakugyan találkoztam a Szirmay-féle kakastollas csapattal, a mint felértem a hegyre. Ők a társzekerek fedezetét képezték. Egy sárosi meg is szólított, hogy mit bujkálok itt az erdőben? Mire a tiszt tanácsa szerint feleltem. Később egy gyalog csapatra bukkantam, ezek egy tisztáson egy birkát nyuztak és ebédhez készültek. A tisztek között láttam a volt kassai német színigazgatót Lojaneket.

Én végre szerencsésen elérkeztem Tornára, hol Probszt vendéglős, a ki ismert, legnagyobb ámulattal fogadott. Így értem még az nap este, mint a ki jól végezte dolgait, szerencsésen Kassára, úgy a magam, valamint üzleti főnökeim legnagyobb örömére és meglelégedésére.

Id. Kemény Lajos.

A magyar nemzeti szin és az orosz hadsereg.

Edes anyámmal történt a következő eset.

Az előre nyomuló orosz hadsereg városunk felé közeledett. A városban már remegve várták megjelenését, mert egyrészt fegyveres erő hiányában komoly ellenállásról szó sem lehetett, másrészt pedig oly borzalmas meledondák szállongtak a vad ellenségről, hogy mindenki már maga előtt képzelte ez utolsó ítélet napját.

1849. év június havának egyik vasárnap délutánján jelentek meg először az eperjesi ut felől, az orosz hadsereg első előőrscsapatai. Kassa város lakosságának bátrabb része a külső csermelyut felé haladt, ahol jelenleg a katonai alreáliskola van, hogy élő szemtanuja legyen e ritka sziv-zorongó látványnak.

Először négy kozák bukkant elő a „Furcsa” sűrűjéből kinyúló országuton. Kis lovukon macska óvatossággal nyargaltak előre, hol jobbra, hol balra tekintve szét. Rövid szemle után azonban nyílsebességgel vissza nyargaltak, hogy kis idővel rá már nagyobb számmal jelenhessenek meg. Így jött szaggatva öt-hat, mindig nagyobb-nagyobb csapat, míg végtére sáskamódra lepték el az országutat, sűrű porfellegeket felkavarva, a látványból eltakarva azt, a mi szép s meghagyva a mi félelmetes és borzasztó!

Nagyszüleim abban az időben szappanfőzéssel s szappan-kereskedéssel foglalkoztak és saját házukban laktak a Főutcán (jelenleg a 41. házszám). Földszinten nyílt boltjuk volt, a melyben szappan és gyertyán kívül — az akkori kor szokása szerint — még más egyéb vegyes cikket is árultak és szeszes italo-

kat kimértek Szóval olyanforma szatócs üzlet volt az, melyet még vasárnapon is nyitva tartottak. Nagyszüleim, anyámmal együtt a bolt ajtaja előtt várták az oroszok bevonulását. Anyám legidősebb fivére ott küzdött — Damjanich parancsnoksága alatt — a vörössapkás hősök között, a magyar fegyver dicsőségeért! s míg neki a dicsőségből a java része jutott, addig hajadon hugocskája csak a nemzet gyászának és megaláztatásának lehetett tanuja Ámde e szomorú állapotok nem lankasztották honleányi érzelmeit. A szabadság ébredésének nagy napja óta folyton nemzeti színű szalagot viselt nyaka körül, hogy legalább ily módon tüntessen amellett, hogy együtt érez a nemzet jobbik részével. És e nemzeti szalag feledékenységből vagy megszokottságból még az nap is ott volt látható az ő nyakán, aki nem is gyanította, mily veszély fenyegetheti emiatt.

A kozákok lovas csapata a Malom-utcán át (jelenleg Kosuth Lajos utca) vonult be a városba. Mikor a templom elé értek, soronként megállva s mélyen meghajolva keresztet vetettek vallásos alázattal. Aztán ki jobbra, ki balra kanyarodott, míg végtére megtelt velök a Fő-utca. A főszemle után, ami szinte a Fő-utcán történt — a bekvártélyozás következett. Minden polgári ház hat-nyolcz katonát kapott.

E mozgalmas kép anyámat egészen elkábitotta, s így észre sem vette, amidőn egy kozák, iszonyu «spákre» vengerszka» káromkodással neki rontott, s megmarkolva a nemzeti színű szalagot, azon egyet csavarva fojtogatni kezdte. Anyám körül forgott a világ; arcza szederjes színben játszott és egy-két perc múlva bizonyára megfulladt volna, ha egy arra menő kozák tiszt ki nem szabadítja e szörnyű helyzetből. A kozák katona jutalma egy pár hatalmas nyakleves volt, amelyből különben mindnyájan bőven részesültek főlebbvalóiktól.

Ez esetnek magában véve semmi különösebb jelentősége nem volna. Egy katonai brutalitás és semmi egyéb. De a figyelmes kutatóban önkéntelenül felmerül e kérdés: Hogyan lehetséges az, hogy ez a tudatlan orosz paraszt katona, aki életének javarészét népének vadtörzse között tölti el, aki a saját «én»-je s czárján kívül egyéb dologgal mitsem bibelődik; aki még óriási birodalma egyes tartományainak a jellemző színét sem ismeri, hogy ez az ember most egyszerre — aki eddig Magyarországnak a hírét sem hallotta — nemzeti színünket megismerte s ennek megpillantásánál oly vad, féktelen dühbe tört ki? —

Erre csak egy magyarázat lehet. Ezek a vademberek ilyesínikre külön instructiót kaphattak.

A vereséget szenvedett osztrák szoldateszka szövetkezve a muszkavezető magyar urakkal féktelen, boszútforraló haragjukban, ily aljas eszközöktől sem riadtak vissza, csakhogy mennél nagyobb megaláztatást és büntetést zudítsanak a szegény szorongatott nemzetre. Hadd pusztuljon és vesszen el minden, a mi magyar! S e céljukat részben el is érték volna, ha véletlenül az orosz hadsereg nem rendelkezik sok kiváló, művelt és humánus tisztekkel. De ezek eléje álltak a német ármálynak és megfékezték Kaukázus és Ázsia vad indulatait. Tömérdek sok könyvtől s ártatlan vértől menekültünk meg így!

Schalkház Lipót.

Egy muszka utlevél.

Közli: *Hegedűs Lajosné szül. Soós Róza.*

Inkább menlevélnek lehetne nevezni, mert birtokosának szabad menetel biztosított az orosz csapatok és ezek előőrsei között.

Szól pedig ezen, orosz betűkkel irt utlevél, melyet a negyvenkilenczes évekből eltettem, a következőképpen:

»Predsztavitya sheho projuszkaJET cseresz Avanposzti. Nacsalnik hlavni. Sveda general Andreofszky Gorcsakoff.«

Magyarul: „Ennek előmutatója átbocsátandó az előőrsökön keresztül. Főparancsnokság, Andreofszky Gorcsakoff generális.«

1849. június 23-án az oroszok közeledtének hírére elhagytuk Kassát, hogy Parádra induljunk a fürdőbe.

Kompoltig, Kápolna mellett minden baj nélkül érkeztünk. Itt megszállottunk a Károlyi féle grófi kastélyba, hogy néhány napig megpihenjünk.

Egyszerre csak ott termettek az oroszok Gorcsakoff tábornok vezérlete alatt, ki szinte a grófi kastélyba szállott.

Eleinte menekülni akartunk, de Royko uradalmi inspektor rábirta atyámat, Soós Ágostont a maradásra, mert — ugymond — nagyobb biztonságban volnánk itt, a kastélyban, mint valahol utközben.

És igaza volt, mert Gorcsakoff nagyon udvarias, művelt férfiú lévén, miután atyám megismerkedett vele, maga kínálta meg a fentemlített utlevéllel, midőn megtudta, hogy gyógyhasználat végett Parádra készülünk.

Parádón szerencsésen megérkeztünk és Károlyi gróf kastélyába szálltunk. Utközben csak egyszer kellett az utlevelet

előmutatni; s sem szülőim, sem a többi gyéren odaérkezett vendégcsereg nem képzelte, hogy oda is eljönnek a muszkák.

S ez mégis megtörtént.

Egy nap erős lódobogásra, vad láрма és üvöltésre riadtunk fel. Egy pulk kozák vágatott be Parádra, a kik iszonyu láрма, szitok és orditozás közt követeltek enni és inni valót, lovaik számára istállót és takarmányt. Az egész lakosságot, de leginkább a fürdővendégeket borzasztó rémület fogta el. Kiki azt képzelte, hogy utolsó órája ütött, hogy a vad kozákok garázdálkodásainak ifju, öreg, férfi és nő áldozatul esik. Volt jajveszéklés, sirás, rivás, s senki sem tudott magán segíteni, senki az erőszakoskodó és dühösen handabandázó kozákokat lecsillapítani, már csak azért sem, mert nyelvüket senki sem értette. Rá is törtek már néhány házra és erőszakkal vittek el mindent, a mi kezük ügyébe került. Atyám leginkább féltette drága fogatát, két szép kocsilovát és egy telivér paripát, mit magával hozott volt.

Egyszerre mentő ötlete támadt. Ki tudja, nem használna-e Gorcsakoff tábornok menlevele? — Megpróbálom — ugynond — talán van némi hatása. Lesz csak valami tiszt közöttük, a ki olvasni tud.

Ezzel kiment egész bátorsággal és az öt körülfogó kozákoknak szláv nyelven kezdé magyarázni, hogy ez a levél Gorcsakoff generálistól való, vezessék a tiszthez, a ki majd el fogja olvasni.

A kozákok erre alább hagytak a lármával és atyámat a csapat vezéréhez vitték. Ez eleinte durván kiabált atyámra, hogy mit akar? Mire atyám kezébe adta a menlevelet. Alig hogy meglátta a tábornok pecsétjét és felismerte az aláírást, azonnal egész alázattal meghajtotta magát, mire pedig elolvasta, megcsókolta a levelet. Ezt látván a kíváncsiságból oda sereglett kozákok, szinte részt akartak venni a tisztelgésből és sokan letérdelve csókolták meg a generális aláírását és pecsétjét.

Atyám erre bátorságot vőn megparancsolni a tisztnek, hogy tartson szigorú szubordinációt, tiltsa meg katonáinak a rablást és hagyja meg nekik, hogy tisztességesen viseljék magukat.

És ezen fellépésnek meg volt a kellő hatása, ugyannyira, hogy ezentul senkinek sem történt bántódása sem életben, sem vagyonban.

Csak egyedül atyám járta meg, a ki mégis kárát vallotta egyik lovával.

Elfogyván ugyanis helyben minden takarmány, atyám Sirókra küldte a kocsist, hogy onnan hozzon szénát, zabot. Ez el is ment két lóval, de csak egygyel tért vissza. A másik helyett egy czédulát hozott, melyen valami dzsidás tiszt nyugtázta az elharácsoló ló átvételét. Midőn hazafelé indultunk, kénytelenek voltunk a kocsiló mellé a telivér paripát befogatni.

Kassára visszatérve nem csekély meglepetésnek voltunk kitéve

Lakásunk teljesen ki volt rabolva.

Pedig édes anyám elutazásunk előtt megtett minden óvintézkedést.

A mai Schiffbeck-szálló, a Fő utcza 67. sz. ház a mi tulajdonunk volt.

Lakásunkon, régi szokás szerint több titkos fülke volt, nevezetesen az ajtóközökben. Ezekbe raktuk a jobb ruhákat, az ékszereket és minden értékes tárgyat. Az ezüstneműt azonban a padláson ástuk el, a téglakövezet alatt. Atyám azonfelül elment a városházára és azt kérte, hogy ha bejönnek az oroszok, szállásoljanak be az ő lakásába valami magasrangu tisztet, mert így lesz minden baj ellen legjobban biztosítva.

Úgy is történt.

Lakásunkat egy tábornok foglalta el, ki vig ember lévén, esténként adott mulatságot.

Ezen mulatságokban nők is vettek részt. Így többek közt Vodnyánszky báróné két leányával.

S ezen asszony, ki hozzánk is volt járatos, s kit jó anyám legjobb barátnőjének tartott, beszélte el a tábornoknak, hol vannak elrejtve a házi urnak kincsei, ki maga is elmenekült a büntetés elől, miután ura és királya ellen fegyvert fogott és mint nemzetőri kapitány küzdött a lázadó magyarok soraiban.

A fülkék tehát feltörtettek, az orosz tisztek a ruhákat odaadták kétes hírű nőknek; — ezeket később fel is ismertük, — ékszer, ezüst tudj'isten hová lett; még a butorainkat is elvitték, mint később hallottuk, négy társzekéren. A legnagyobb kárt azonban atyám boraiban tették, mert feltörvén a pinczét, ezekre becsült legfinomabb tályai aszuborait hol megitták, hol elvitték.

Ezen károkat nem is hevertük ki sohasem.

Senasz hacheris.

„Senasz hacheris“ vagy »A szabadság esztendeje«, ez egy kis könyvecske czime, mely 1848-ban jelent meg, s melynek szerzője, boldogult édes atyám, Rottenberg A. M., varannói tanító, korának egyik legnagyobb héber tudósa volt.

A könyvecske tartalma a szabadság esztendejének apoteosisa lendületteljes, kötött beszédben. A mit itt kötött beszéd alatt értek, azt különös magyarázat tárgyává kell tennem.

A héber nyelvben az egyes betűk nemcsak egyes hangok megjelölésére szolgálnak, hanem egyszersmind számokat is jelentenek. Például a $b = 2$, a $g = 3$, a $k = 100$, az $r = 200$ -at jelent stb.

E költeményben, mely jókora füzetre rug, minden vers-sor betűi, ha az általuk képviselt számokat összeadjuk, egy és ugyanazon számot eredményeznek, s e szám nem más, mint az 1848 ik, — illetve zsidó számítás szerint — a világ teremtése óta — az 5608-ik esztendő.

E rendkívül nehéz feladat leküzdése mellett a versmérték és a rímek kifogástalanok; s a mű maga olyan művészies költoi alkotás, mely a héber irodalomban párját ritkítja. Maga a cím is ezt az évet foglalja magában számokban, s azt jelenti: »szabadság.«

Nem kevésbé érdekes tény az, hogy ez a könyvecske forradalmi irányu tartalma daczára is minden nehézség nélkül jelent meg — Bécsben, mert a cenzor imakönyvnek nézte, s így tartalmát nem is vizsgálta.

Ez a kis mű nézetem szerint jellemző tanujele annak, hogy milyen nagy lelkesedést keltett a szabadság ügye Magyarország népeinek minden rétegében, mert a zsidó a héber nyelvet szent nyelvnek nevezi, s profán dolgokra különben nem használja fel.

Rottenberg Dávid.

Az utolsó krakói.

Irta: *Siposs Aladár.*

EGY fél század választ el immár szabadságharcunk dicső korszakától.

Minden újabb év megritkítja e fényes korszak szereplőinek sorát, sűrűbbé teszi a mult homályát, melyen azonban mégis régi fényükben tündöklenek keresztül szabadságharcunk nagy eseményei, szereplőinek nagy alakjai, a harctér hősei és a toll lánglelkű bajnokai, kik mellett azonban méltán illeti meg a hely azokat is, kik a polgári élet mezején küzdöttek névtelenül a hazáért, szabadságért.

Azok között, kiknek homlokát ezért övezi a polgárerények cserkoszorúja, méltó helyen állanak Kassa polgárai, kik e viszontagságos években kétféle ellenségtől szorongatva is megőrizték lelkesedésüket, hazafiságukat s mikor megkezdődött a megtorlás véres munkája, a fogság szenvedésével pecsételték meg meggyőződésüket, hazafias érzelmeiket.

Kassa polgárai közül huszonkettőt hurczolt Krakó várába a boszuálló hatalom önkénye, kiknek a kassaiakat bizonyára még ma is érdeklő névsora a következő:

Dr. Alexy Lajos orvos, Bayer János serfőző, Bretz Jonathán evangélikus tanító, Engelman Mihály kovács, Ferenczy József református lelkész, Gerster Miklós szappanos, Hagen Károly könyvkereskedő, Jantner János kereskedő, Klein József szappanos, Koczányi Ferencz szabó, Maléter Vilmos gyógyszerész, Mezösy földbirtokos, Nádaskay szabó, Pausz Pál üvegkereskedő, Podhorszky Károly szücs, Polák Ferencz tanár Roth Imre akad. festő, Szírovy szappanos, Szilvássy lakatos, Teleki Péter ügyvéd.

Tomka Miklós városi tanácsnok, Várjon Gábor városi tanácsnok, Winkler Ferencz kerékgyártó.*

Az itt felsorolt huszonkét polgár közül egyetlen egy férfiú van még életben, városunk köztisztvisletben álló agg polgára, dr. Alexy Lajos, »az utolsó krakói«, mint magát nevezni szokta. Az ő elbeszélését közlöm az alábbiakban.

*

»Az orosz hadsereg 1849. június 24-én vonult be Kassa városába.

Rémület előzte meg jöttüket, rém kísérte lépteiket: a kolera. A meleg éghajlathoz nem szokott legénységet a rendetlen életmód következtében borzasztóan megtizedelte a járvány, a város lakóit azonban csodálatosképen nem igen bántotta

Engem, mint akkoriban fiatal orvost — beszéli dr. Alexy — minthogy nagy hiány volt orvosokban, a kolerajárvány miatt roppant felszaporodott beteg orosz katonák kórházának vezetésére rendelték ki, segítségemre egyedül egy Majoros nevű borbélymestert osztva be mellém. Miután a kórházban, mely a nagy kaszárnyában volt elhelyezve, már az első napokban tapasztaltam, hogy a nagy rendetlenség és a betegek gyakori helyváltztatása következtében össze-vissza cserélték a rendelt orvosságokat, arra határoztam el magam, hogy legnagyobb részt kolerában sinylődő betegeim valamennyiének szeszes szerekkel vegyített tea-főzeteket rendelék. Az új orvosság rendkívül ízlett muszka betegeimnek, a kik nem is késtek kifejezést adni elismerésüknek, váltig hangoztatva, hogy én vagyok a »najlepsi lekar«, vagyis a legjobb orvos.

A kórház betegei folyton szaporodtak s mindjobban megtelt az épület halotti kamarának berendezett pinczéje, hová szekérszámra hordták be az utszélen felszedett holttesteket is. Azonban nem egy élő is szállítottak be a halottakkal; magam is találtam egy izben a halottas kamrában egy még élő katonát, a kit rögtön felvittem, s sikerült is teljesen meggyógyítanom és egészségesen bocsátanom vissza hazájába.

* A névsort teljes hitelességgel megállapítanom nem sikerült. Dr. Plath volt akadémiai tanárnak a városi levéltárban található följegyzése szerint 22-en voltak, mások szerint többen, nevezetesen a Kassáról Krakóba hurczoltak közt említik még Kónya Mihály, Koncz József és Weber kassai polgárokat, végre Elischer Károlyt, ki még akkor eperjesi lakos volt.

Ezen orvosi működésem közepette fogtak el egy éjjel lakásomon, nyilván tévedésből a kassai fegyvergyár igazgatója és jeles helybeli puskaműves, Alexy Lajos helyett, kinek azonban sikerült idejekorán elmenekülnie. Nem akartam elhinni, hogy engem, a kórház egyetlen orvosát, minden ok és vizsgálat nélkül elvigyenek, de bizony senki sem vizsgálta ügyemet, elhurczoltak s így betegeim a borbély Majorosra maradtak. Az ügyes borbélymester, bár még sebész sem volt, mindamellett még két hétig gyógykezelt a betegeket, úgy segítve rajtuk és magán, hogy receptjeimre két álló hétig irogatta rá szorgalmasan: *repetatur!*

Az éjjeli elfogatások gyorsan ismétlődtek. Egymás után került fogságba mindenki, a ki bármi okból gyanus volt, s rövid idő múlva huszonkét tekintélyes kassai polgár várta bizonytalan sorsának hova fordulását.

Mintegy két hetet töltöttünk még mint foglyok Kassán, a mai szegények házában, melyet magas palissádokkal körülvéve fogházul használtak. Két hét múlva útnak indítottak mindnyájunkat Lengyelország felé.

Orosz fedezet alatt gyalogoltunk Eperjesig, hol a katólikus gymnasiumban helyeztek el bennünket. Ugyanazon a szalmán töltöttük itt az éjszakát, melyről csak előző nap hordták ki a kolerában elhalt orosz katonákat s másnap szekereken indultunk tovább. A lengyel határon őreinket osztrák katonaság váltotta fel, s ezek kísérték Krakóba, hol a fellegvárnak három meglehetősen szűk szobájában helyeztek el bennünket, még ötvenegy magyarországi fogolytársunkkal együtt; összesen tehát hetvenhárman voltunk. Napi lénungunk öt pengő krajczár volt fejenként.

Röviddel megérkezésünk után megkezdődtek a kihallgatásoknak nevezett zaklatások. Már több ilyen kihallgatáson estünk keresztül, midőn végre a vár parancsnoka *Legedicz* tábornok elé állítottak bennünket. A katonás, de emberséges főtiszt, ki úgy látszik maga sem tudta, miért vagyunk tulajdonképen internálva, mikor a kihallgatás folyamán arról értesült, hogy gyakorló orvos vagyok, utasított, hogy ügyeljek fogolytársaim egészségére, mert a kolera ott is nagyon terjed.

Erre az emberséges felszólításra bennem is fölébredt az orvos s azt jegyeztem meg, hogy mindenekelőtt szabadabb mozgásra lenne szükségünk, mert a magas falakkal körülvett

kis udvar, hova néha sétálni kiengednek, oly szűk és levegője annyira fülledt, hogy a séta után egészen átmelegedve térünk vissza szobáinkba.

Szavaimra a várparancsnok a porkolábhöz fordult, azzal a katonáran rövid parancscsal, hogy ezentul napenként a vár sétányára bocsássa ki az u r a k a t.

A mogorva cseh protóoszt, ki eddig csak Kossuth kutyák nak nevezett minket, láthatólag zavarba hozta az u r a k szó; az igaz, hogy nem is emlegette többé nekünk sem Kossuthot, sem a kutyákat.

A tábornok engedélye nagyon megjavította helyzetünket. A sétányról, melyet maga a tábornok ültetett, remek kilátás nyílt Krakó városára. A vár alatt sétáló krakói lengyel nők szorgalmasan keresték föl szomszédságunkat, s a csókhintéssel sem fukarkodva, igyekeztek rokonszenvüknek mentől élénkebben kifejezést adni. A rózsás női ajkáról felénk szálló csókok hamar felvillanyozták a fiatalabbakat, akik — élükön Mal é t e r Vilmossal, a legnyalkább legénynyel köztünk — nem is késtek hasonlóan viszonzni a rokonszenv gyöngéd nyilvánulását.

Fogságunk napjainak egyhanguságát csupán egy érdekes epizod zavarta még meg. Egy izben ugyanis találkoztam egy volt gróf F. uradalmi fiskálissal, ki mint czivilbiztos működött a haditörvényszéknél s a kit én a grófi családnál töltött nevelősködésem idejéből jól ismertem. Megszólítottam, de ő meglepetésemre tagadta, hogy ismer, tagadta akkor is, mikor emlékeztettem arra, hogy a varannói parasztlázadás kitörésekor az üldöző parasztok elől hozzám menekülve, halálos rémületében ágyam alá bujt, s ott töltötte az éjszakát, míg másnap megszabadult.

Ezzel a gyászmagyarkával évekkal később Kassán hozott ismét össze a sors. Ekkor már megismert s midőn krakkói találkozásunkat főlemlitettem, azzal mentegetődzött, hogy az időközben megnőtt szakálam miatt nem tudott rám ismerni...?!

Két hónapi fogság után végre ütött szabadulásunk órája, valamennyiünket hazabocsátottak, megengedve azt is, hogy előfogatot vegyünk igénybe, persze saját költségünkön.

Mielőtt azonban hazaindultunk volna, felolvasták a foglyok névsorát, s kinek-kinek kifizették az utazási időre eső öt krajczár napi zsoldot. A névsor felolvasása után Stark Gábor

gölniczbányai ügyvéd fogolytársunk jelentkezett, hogy ő nincs a névsorban, a nevét legalább nem olvasták fel.

— Hát hiszen akkor már régen hazamehetett volna! — volt az auditor lakonikus kijelentése.

Már elhelyezkedtünk a szekereken, mikor hozzánk sietett a profosz s egész elérzékenyülve vett tőlünk búcsút azzal, hogy soha sem voltak még olyan derék uri emberek az ő őrizete alatt. . .

Végre megérkeztünk Kassára. Örömtelt szívvél sietett mindegyikünk övéihez, engem azonban szomorúság várt idehaza. A fogságom miatt kiállott aggodalomnak szeretett első nőm súlyos betege, majd halottja lett. Így most kettős fájdalomnak, a hazafi és férj bánatának súlyát viselve kezdtem meg a gyászos emlékü ötvenes éveket. . .

A kassai löpormalom földulása.

EGY ecsetvonás a szomoru, de magasztos képhez. A vakon engedelmeskedő muszkacsapatok, sáska módra lepték el Kassát 1849. esztendő nyarán. Nem kegyetlenkedtek, csak raboltak és pusztítottak.

Hogy az a durva és a pórnép legalsóbb rétegéből fegyverre szőlított muszka katona nemesebben érzett a hazai tót nál, bizonyítja a következő eset.

Édes apám, a 16–17 esztendő s honvéd elkerült csapatától s lerongyolva, fegyver nélkül menekült a tábor felé

A szántóföldön munkálkodó fenyőszál-magas tót paraszt szitkozódva eredt utána a megviselt gyerek-honvédnek és egy szénaszorító ruddal támadta meg a »Kossuth-kutyát.« Le is ütötte volna, ha egy muszka katona, valószínűleg előörs, rá nem mordul:

— Ne bántsд őt, hisz ez neki kötelessége!

A kis honvéd tisztelgett a nemes szívű ellenségnek, aztán bántatlanul sietett a többiek után.

Pusztítás és pusztulás volt mindenfelé.

A hogy a muszka tiszték arról értesültek, hogy Kassán löpormalom is van, rögtön kiadták a parancsot az alsó külvároson tul, a Hernád mentén fekvő löpormalom elfoglalására.

De a csöndes, néma épületben nem találtak halált osztó löport; a Hernád vize elmosta Ambrus Lajos, Kassa egykori tekintélyes polgára volt abban az időben a gyártómester. Maga, akkor már ott küzdött a többiekkel a honvédtáborban.

Mielőtt beállott honvédnek, 25 mázsa kész puskaport dobott be a Hernád vizébe, hogy ne onthassanak vele magyar vért.

A muszka katonák az üresen álló épületet teljesen feldul-
ták, hisz hetekig táboroztak benne.

Aztán neki mentek a lőpor-száritó-műhelynek és a többi
melléképületnek, hogy rommá tegyenek mindent. A réz és vas-
részeket próbálták leverni, a minek az lett a vége, hogy sok
muszka katona nem látta többé a csatatért; mert a száritó-
műhely fölrobbant és az utolsó dördülés légbe röpitette az
»Atyuska« engedelmes katonáit. A Hernád medre azoknak is
ágyat készített. A pozsonyi puszkaporost breviter fölakasztották,
bizonyára a kassait se kimélték volna meg, ha otthon találják.

Sárosi Árpád.

Ebből áll a köszönet.

 Vilmos nevet viselő 10-ik huszárezred IV. divíziójában szolgáltam Galicziában. Egyenruhánk világoskék volt, csákónk zöld, a zsinórzat feketesárga. Ebben a ruhában küzdöttünk az egész szabadságharcz alatt.

Abban az időben ezredünk négy divízióból állott, a melyek közül csak a III. és IV. Zichy gróf és Ábrahámynagyok vezetése alatt ment át Magyarországra 1848. év május havában, hogy hazánk szabadságáért vérünket onthassuk.

Nagy-Mihály és Terebes vidékén elszállásolva eleintén semmi szolgálatot sem teljesítettünk, hanem mindenféle javításokat a ruhákon és a lószerszámokon végezve, készültünk a küszöbön álló harcra.

Teljesen ellátva mindennel, megkezdődött a menetelés Pest felé, minden pihenés nélkül. A fővárosba érkezvén, egy napi pihenés után Parndorf felé indult a két divízió, a hol már több csapat táborozott. Rövid idő múlva az egész hadsereg Bruck felé indult, azon tul is voltunk, de a hadsereg ismét visszavezényeltetett és Parndorf, Bruck között táboroztunk néhány napig.

Ezen idő alatt történt egy éjjel, hogy a mint a tűz körül heverve jövő sorsunkról beszélgettünk, az ellenséges oldalról néhány puska lövést hallottunk. Mi erre fölugrottunk, az akkor még szép, erős és jól ápolt lenyergelt lovak azonban annyira megijedtek, hogy a puha földből a czölöpöket kirántva, megszöktek. Nagy volt az aggodalom, s sok huszár egészen felszerelve, kardosan és nyereggel a vállán indult még azon éjjel

lova keresésére. Igen sok fáradságba került a lovakat összegyűjteni és kicserélni, hogy melyik ló hova tartozik, sőt még másnap este sem voltunk tisztában lovainkkal.

Bruckból Schwechát felé tartott hadtestünk, a hol az első ütközetben részt vettünk. A magyar hadsereg azonban visszavonult s a két divízió Pozsonyba érkezett, a honnan újból Parnsdorfba lovagoltunk, a hol hosszabb időt töltöttünk, míg beállottak a hideg téli napok. Ott tartózkodásunk alatt, az őrző csapatok számára négy üres csűr jelöltetett ki pihenő helyül. Megtörtént egykor, hogy a mint egy csapatunk őrzőjáratairól a csűrbe tért pihenés végett, egy oszlopon égő gyertya a szalmába esett. A szalma meggyult s ha az arra járó őr a veszélyt észre nem veszi, mindnyájan veszve vagyunk. De még ideje korán kizavartak bennünket lovainkkal együtt s csupán egy néhány karabély meg csákó maradt ott. Ez alkalommal nagy tűz támadt s még fokozta a lármát a tűzben maradt karabélyok elsülése. Az ellenség akkor Bruckban lévén, a tűz láttára reggel nagy számmal kivonult Parndorf felé és anélkül, hogy kárt tett volna bennünk, Mosonyig viasszorított. Innét Budapest felé vevén utunkat, Tétény alatt összetűztünk a dragonyosokkal, kik csuf vereséget szenvedtek. Budapestre érkezve egy éjszakát töltöttünk csak ott, de nagy volt a meglepetésünk, a mint másnap több tisztünk hiányzott, a kiket nem is láttunk soha többé.

Budapestről, Vác, Vadkert, Léva felé vonultunk csikorgó hidegben, hóban és a nagy hegyeken keresztül Rózsahegyre érkezünk, onnét Poprádra, Felkára, Iglóra, a hol résztvettem az utcában vívott ütközetben.

Iglóról Szepes-Olaszin s Krompachon át, minden akadály nélkül Kassára érkezünk, a hol nagy örömmel fogadtak bennünket, de a hol a karabélyokat megőrzés végett a raktárba kellett adnunk, nem maradván más fegyverünk, mint kard és két pisztoly.

Kassáról csapatunk Miskolcznak indult s Kápolnánál tűztünk össze az ellenséggel, a hol a huszárság kardjával vívódott; de sem a német, sem a magyar csapat nem tárgult, daczára annak, hogy az összes német sereg ott összpontosult. Pedig ha akkor Görgey csapatjával nem késik, fényesen győzünk.

De valósult a fényes győzelem Mezökövesdnél. Midőn Schlick serege a kápolnai ütközet után üzőbe vett és megkezdte

az ágyuzást a még menetközben lévő csapatunkra Erre a mi hatágyunk az országut mellett tűzvonalba fejlődött és vissza ágyuzott az ellenségre. Az ágyuzás alatt a dragonyosok attaqueban közeledtek ágyuinkhoz, de nem sikerült nekik a támadás, mert mi huszárok Károlyi gróf vezénylete alatt rájuk törtünk, mire közülök igen sokan elestek és futásnak eredtek. Mi utánuk egészen az ellenség táboráig és két ágyut elfoglalva, nagy örömmel tértünk vissza Mezőkövesdre. Ezen ütközetben a mi czigány kürtösünk egy vágással leterítette az ellenség élén lovagló őrnagyot. A csata után, a csatatéren táboroztunk. Ezen napon Görgey egy gyalog századost lövetett agyon, hogy miért, azt nem tudom. A mezőkövesdi temetőben fekszik külön helyen.

Mezőkövesdről Tiszafüredre vonult csapatunk, a hol több napig táboroztunk s a hol Kossuth is megjelent, a mint hallottam haditanácsra és Görgeyt az elkövetett hibákért kérdőre vonni.

Hadtestünk megindult azután Budavár ostromához s utközben a hatvani kisebb ütközet lefolyása után minden akadály nélkül Budára érkeztünk. Ott a mi két divízióink nem igen sokat működött, csupán készenlétben állva, őrzáratokra voltunk alkalmazva. Ezen idő alatt megtörtént úgy mint Bruck alatt, hogy egy eskadronnak majdnem minden lova megszökött nyergestül, felkantározva, pedig akkor már jól el voltak csigázva. A legénység ugyanis, valamint a lovak, a házak mentén a kövezeten állottak, megkötve nem voltak, mert nem volt mihez. Éjjel, midőn egy háznak a sarkát az ágyugolyó elsodorta, a lovak megijedtek, szétugrottak s csak másnap lehetett őket ügygyel-bajjal előkeríteni.

A világosi fegyverletétel után az aradi várba, sánczokba, torony magasságu falak közé hajtottak bennünket. A falakon minden ötven lépés után őr állott. A sánczokban lovainkat nem volt mihez kötni, velük nem gondolt senki, zabot nem kaptak, csak egy kis szénát, abból is minden legény a feje alá szerzett valamit s belőle az éhes lovak jöttek huzgálni, mert szabadon jártak. A rosszul tartott lovak hullani kezdtek s néha több napig köztünk heverték. A legénység pusztá földön a porban hevert, akárcsak az országuton; nem öltözködött át, nem volt tiszta ruhája, csizmáját nem vetette le, mert fázott a lába, nem mosakodott, nem fésülködött, takarója nem volt, meleg ételt nem kapott. Négy legény kapott egy rossz kenyeret 24 órára,

pénzünket elszedték és az aradi piacon elégették. Nem tudtam, mert naptáram nem volt, mikor van vasárnap vagy ünnepnap, néha hallottuk a harangokat s ilyenkor gondoltuk, hogy vagy templomba harangoznak, vagy valakit temetnek. Annyit tudtam, hogy két álló hónapig tartott e nagy nyomoruság; magunk között csináltuk az ítéletet, hogy minden tizedik legényt agyonlőnek, a többieket pedig husz évre besorozzák. Végre kimondták az ítéletet, hogy mindenki különbség nélkül tiszti vagy altiszti rangjára nézve, mint közlegény 8 évre besoroztatik. Szépen néztünk ki, mikor két hónap múlva kivezettek a sánczokból. Ugy adtak át minket további vezetés és megőrzés végett egy csapat dragonyosnak. Így kísérték Aradon, Pesten, Pozsonyon át Bécsbe. Mindenütt bámulta a nép Kossuthnak csuf, piszkos, kiéhezett, rongyos katonáit, különösen a bécsiek. Bécsből kísért minket egy uhlánus csapat a Semeringen keresztül egész Ehrenhaus községig Stájerországba, a hol a 9-ik huszárezred megalakult. Utközben pénzt nem kaptunk, csak ebédet, mást semmit, a még megmaradt lovakat kantárszáron magunk után vezettük.

A teljes nyolcz évet leszolgáltam. Ezen idő alatt megfordultam különféle helyeken, Grätzban, Brünben, Prága, Königrätz, Josefstadtban, a hol a rebellis urak zárva voltak. Volt alkalmam őket látni, mikor templomba kísérték az olasz katonák.

Répászky István.

Ezelőtt 50 évvel.

BÖLCS és igazi hazafi volt Dessewffy István tábornok, ki a mult század elején Kis-Szeben sz. kir. városban VI. oszt. gymnáziumot alapított s annak vezetését a piaristák rendjére bízta. Soha áldásosabb munkát nem végzett egy szerzet, mint a Sárosmegye határán, Lengyelország közelében működő piaristák rende. A sok környékbeli nemes ifju, a de genere Aba és Tekule nemzetség fia, a kisszebeni, héthársi és a nagysárosi polgárság gyermekei mind e hazafias rendnél nevelkedtek, hol a nevelés és tudományosságnak első csiráit én is elnyertem. Főleg hazafiságra és hazaszeretetre tanítottak azon borongós és kétes jövőjü időben, midőn a haza fölött az absolutizmus és az elnyomás sötét felhői tornyosultak.

És megjöttek az 1848-ik év napjai, azok a napok, melyek dicsőséggel és a magyarnak herosi tetteivel töltik be a történelem lapjait s melyekről elmélkedve — eszembe jutnak a Kis-Szebenben akkor átélt örömteljes és dicsőséges napok. 13 éves fiu és IV. gramatista voltam, osztálytársa mindmégannyi ismert s a közéletben oly nagy szereplő férfiaknak; ezek voltak: Dessewffy Sándor, Krajnik Mihály, Piller Miklós, Ujfalussy Gusztáv, Hodobay, Jekelfalussy, Lányi Miska és Kapy Imre.

Alig hangzott el a pesti ifjuság éljenzése, máris Petőfi „Talpra magyar“-ját szerte széjjel énekelte a kisszebeni ifjuság; szürke nadrág rajta veres zsinór, tricolór kokárda a kalapon, ez volt ott is a márczius 15-iki szabadság jelvénye — Fiuk! nagy ünnepélyességgel készül a városban — hangzott el egyszerre

a diákság között — illumináció és a nemzeti trikolórnak a templom tornyára való kitűzése. Ki is vonult a polgári nemzetőrség — régi két sildos csákó, magyar nadrág és frakkban, úgy mint a városokban elő volt írva, — s a templom előtti téren felállva Szányik őrnagy vezetése alatt ünnepélyesen bevárva a pillanatot, mikor Pajer polgár a magyar zászlót a torony ormára feltűzte; erre általános és lelkesült éljenzés felelt s Szányik őrnagy «Fajert» kommandíroz Klapp! Egyetlen puska sem sült el. Általános megdöbbenés, rossz omen mondták, rossz vége lesz a magyar szabadságnak! Mi történt?! egy idegen ott tartózkodó gyógyszerész volt megbízva a puskapor beszerzésével, a ki pecsovics érzelmeinél fogva, rossz puskaport vett s az összes fegyverek ekkép csütörtököt mondtak.

És azután jöttek a nagy harcok — a névtelen hősök győzedelmes csatái — az ágyuk moraja és a haldoklók végső-hajai közti éljenzések. Megjelenik Schlick tábornok a kassai hegyen, hová Sáros és Szepes nemzetőrei siettek; ott volt a kassai papnövelde 15 kispapja is, többek között a megboldogult Uhrinovics, a tarczali plébános Gedeon Liber János, most kakasfalvi lelkész, ki azon eltökélt szándékkal indult a szabadság harczába, hogy annak végéig mint tűzér-közüvitész fog szolgálni. Ám a pétervárad-i várban majd hogy pórul nem járt. Egy német honvédtűzér-tisztnek megtetszett az amugy is kis és vézna tűzér s a privátdineri tisztet akarta rásózni, mire Liber megjedve az új hivatalával járó amugy is terhes feladattól, meg-sugta a hadnagynak, hogy ezen méltóságot, mint volt kispapra ne ruházza reá, mire Liber (ezelőtt Szabados) azonnal főágyusnak avanszirozott.

A szabadságharcz lezajlása után Péterváradról 100 mért-földre gyalogolva visszatért Nagy-Sárosra s egy évig hideg lázban feküdt, melynek és Péchy Constantin őrnagynak köszönheti, hogy nem lett belőle cserepár. Még most is őrzi a lyukas tűzér-köpenyeget, s mint mondá: azzal lesz betakarva a koporsóban.

Egy másik kispap boldog emlékü Répászky József, volt kollegám, szintén tűzér volt és pedig főhadnagy, ki a világosi fegyverletétel után — onnan egész Kassáig daróc-zuhába öltözve gyalogolt.

Mikor Görgey tábornok a bányavárosokon át s a híres Branyiszkón keresztül Eperjesre jött, az egész Kis-Szeben gim-

náziumi ifjúsága gyalog, óriási hózivatarban és hidegben Eperjesre sietett a magyar szabadságharcz hős katonáit üdvözölni.

Görgey lóháton Perziáner köpenyben vonult be katonái élén Eperjesre, s alig pihenve, a mint onnét távozott, jöttek a németek. A hátrahagyott honvédség egy félszázada eltévelygett, s Berzeviczén át a hegyeken Stelbach faluba ért. Itt a falu korcsmájában pihenő katonáknak piramisba rakott fegyvereit egy erdőkerülő által felizgatott nép felszedvén, a honvédekre vetette magát, s nagy dulakodás után a fél század honvédet hadnagyostul együtt elfogta. Éppen Héthárson, édes szüleimnél időztem, mikor atyámhoz, mint városi bíróhoz egy vezető topant be és forspontot kért az összevert honvédek részére,

Négyen voltak; véresen feküdtek a paraszt-szánon. Édes anyám kimosta fejsebeiket, bekötözte azokat fehér vászonnal, és meleg ételt nyújtott a szegény sebesülteknek, s azután neki ment a vezetőknek s kipirongatta őket jól, hogy a szegény honvédekkel oly irgalmatlanul ne bánjanak. Ig n nagy öröömre is szolgált az, hogy édes anyám ily lelkes honleány.

A szabadságharcz tovább folyt, győzelem győzelmet ért s a kis-szebeni polgárság mindjobban lelkesedett. Jött a magyar verbunk hangzott a Kossuth-nóta: »Kossuth Lajos azt üzente« végig hangzott a kis város összes utczáin az ifjúság által énekelve. Kis-Szebent hű Szebent — kis Debreczennek nevezték el.

»Gyere pajtás katonának« czimű dalt százszor is elénekeltük s osztályomból, mely 25 tanulóból állott, csak egy délután 13 ifju állott be honvédnek. Egy most is élő gyermekkori barátom P. M, mint konviktor — séta közben — midőn a Verbunkosok tánczoltak, kiszökött a sorból és beállott a halálőcsapatba. Másnap édes atyja, ki alispán volt, alig volt képes e szándékról lebeszélni, kiskorát és gyengeségét hozván fel okul.

Egy másik társunk hasonlókép akart tenni, de korára való hivatkozással, lebeszéltük szándékáról.

És jött az 1849-ik évi katasztrófa. Junius elején rebesgették, hogy jön a muszka, el is jött s erre bennünket haza bocsátottak s a gymnázium épületébe a szabolcsi és borsodi nemzetőröket szállásoltatták el, hogy a Héthárs felől jövő muszkákat feltartóztassák és leverjék. Én haza siettem szüleimhez Héthársra, de miután az ut tele volt huszársággal s nemzetőrökkel, a Tárca folyó mentén indultam és így jöttem haza. Az nap történt, hogy

egy 7 huszárból álló csapat Palocsára ment kémkedni, midőn észreveszik, hogy Plavnicza felől nagy kozákcsapat üget Héthárs felé. A leleményes huszárkáplár trombitásával hirtelen felment a palocsai vár ormára és oly riadót fuvat, hogy a kozákok nagy magyar csapatot vélve ott, hirtelen visszavonultak. Másnap 20 kozák jött be Héthársra, kik a vujt (bíró) után kérdezősködtek; én féltve édes apámat, tolmácsul ajánlkoztam az oroszoknak és kérdésekre, hogy van-e sok magyar csapat a környéken, azt feleltem, hogy messze vannak a nemzetőrök. A vezető, ki mindenről értesülve volt, rám rivalt és visszament csapatjával.

Délután 5 óra felé azután jöttek nagy tömegben az orosz ezredek körülbelül 10 ezer ember, s Héthárs körül helyezkedtek el, az ágyukat pedig a pétermezői sikra állították fel. A szabolcsi s a többi nemzetőrség, alig 1800 ember nem messze tőlük, Porhaj és Roskovány közt ritka csatasorban volt feállítva, hozzájuk csatlakozott még a Tarcza mentén tekvő alig 300 embernyi huszárság. Tehát alig kétezer ember 10 ezer ellen. Mi felmentünk a dobói magaslatokra és onnét néztük végig a csatározást. A puskaropogás úgy hangzott, mint az érczütés, s az ágyudőrej menydörgéshez volt hasonló. Egy bátor kozák, többször merészen ugratott neki a nemzetőröknek s ismét visszalovagolt, mire egy honvéd felemelé puskáját, célba veszi a kozákot, a lövés eldördülésével az orosz halva marad a csatatéren. Ezt a csataképet, mintha most is látnám.

A csata estig tartott, a kétezer magyar vitéz emberül megállt és csak az éj beálltával vonult vissza, hátrahagyva vagy 70 sebesültet, kiket a kozákok kegyetlenül felkonczoltak.

Es ez volt az első muszka csata Magyarországon Héthárs környékén. Ez a csata meg van örökitve Roskovány és Héthárs közt a podhaji hid mellett áll egy emlékoszlop 1849. év felirattal, melyet 1860. évben egy éjjel teljes titokban a felvidéki hazafiak állítottak fel. Köztük Bánó József. Dobay Sándor és a boldogult testvérem, az akkori dobói plebános.

Erre lárma s dobszó mellett vonult tovább a muszka sereg, utána bős kolerajárvány. Mindenütt levertség vett erőt a kedélyeken. A vidék temetőhöz hasonlított, mindenütt pusztulás és romlás jelezte a győztes oroszok diadalutját. E szomorú napok augusztus végéig tartottak.

Nem emlékszem a napra, de a lezajlott véres napok után történt, hogy egy elcsigázott beteg koldus jött Héthársra, ki a

világosi, örökké emlékezetes s a magyar szivre örökre fájós sebet hagyott mezőkről tért haza, mint egy héthársi polgár fia; tőle tanultuk meg azon gyászdalt: „Honnan jössz te oly leverten jó pajtás! — Miért sir egyik szemed jobban, mint a más?”

— — — — —

Ötven éve mult a nagy korszakot alkotó napoknak, s a magyar nemzet él! — és megmutatta Európának, hogy van benne élet és nemzeti erő.

Hát ez nem isteni gondviselés?!

Lesskó István.

Egy kibujdosott hazafi.

EGY letűnt félszázad emlékeiből kigyult a kegyelet lángja és megvilágítja az önfeláldozó hazaszeretetnek apotheozisát. A szabadságharcz még élő kortársai, virrasztanak megdicsőült bajtársaiknak siri álmai felett s leáldozó fényökkel bearanyozzák történelmünk emléklapjait. Agg és fiatal, nő és férfi gyűjtik az emlékszálakat, hogy a honfui vérrel szentelt érdemeknek és hazafiságnak hervadhatlan koszoruját, az u'ó-kornak példaként összefűzzék.

A szabadság Idusának félszázados emlékeiből merítsük hazaszeretetünk tüzeit, hogy az internationális kulturának nagy és sötét árnyéka, a hazátlan szocializmus csalfa ígéretei, el ne hamvaszszák azt. Ne aludjék el az a szent tűz, melynek dicső lángjában a rablelkek megvakulnak s önzésük sötétségében elkárhoznak.

Emlékeinkben olyanokra irányul figyelmünk, kik nemcsak az életnek örömróáiban voltak hazafiak, de lelkük egész körét betöltötte azon érzelem s önfeláldozásra hatványozódott, midőn a haza veszélyben volt. Önként, nem dicsvágy, csak lelkük magasztos fölemelkedése kergette a vészbe s sokakat a halál-nál gyötrőbb számkivetésbe.

E sorokban egy leáldozott életnek, Gállfy Gallik Endrének viszontagságait s rövid életrajzát ösmertetem. Saját jegyzeteinek töredékei azok, melyek a szabadságharcz részletezésére nem fontosak, de hű visszatükröződéséhez kiegészítő adatok.

Gállfy Gallik Endre született 1818-ban Csermosnyán, Gömörmegyében. A családnak egyik öse Jean Gallik de Denis

1685 ben, midőn Franciaországban a protestánsokat üldözték, Magyarországra telepedett és 1702-ben János, András és Sámuel fiaival magyar nemességet nyert.

Endre, Jánosnak volt az unokája, s a családban a legfiatalabb. 1832—35-ig a löcsei katonai intézetben neveledett, de midőn édes atyjának virágzó vashámorai, melyekben 130—150 munkás dolgozott, tűz által elpusztultak és bánatában meghalt, hátramaradt özvegy anyja gyámolítása szempontjából a kereskedői pályára lépett, majd Kassán üzletet nyitott. A polgárőrség szervezésekor 1842-ben gróf Török ezredes alatt lovassági tiszt lett. Kereskedését társával buzgón folytatta, a míg a szabadságharc kitörésekor, mint nemzetőr-főhadnagy a városi hatóság megbízásából egy csapat nemzetőrrel Pestre indult. Megérkezve Pesten, Villám ezredes parancsnoksága alatt, a gróf Károlyi huszárezredébe beosztva Nagy Becskerek környékén, Lázárföldön Ozorán, majd Jankovác és Alibunár közt egy roham alkalmával lovát kilőtték alóla s az esés következtében két bordáját eltörte.

Mint sebesültet Pestre szállították a Rókus-kórházba, hol műtétet végeztek rajta. Miután két hónapi sebkezelés után nem volt még harczképes, a ruházati bizottsághoz az új épületbe Szölényi ezredes és Nyitray alezredes vezénylete alatt a 3-ik osztály parancsnoka lett. Két hónapi ott tartózkodása után Pestről Debreczenbe, majd Nagyváradra és Pankotára vezényeltetett. A midőn elhagyta Nagyváradot Paskievics és Constantin herczeg 200,000 oroszszal ezen város előtt állott és Haynau Temesvár előtt. Gallikot Lugosra vezényelték, de alig érkezett oda, parancsot kapott, hogy Világos felé visszavonuljon, Gyorok mellett erősen ellentállottak az oroszoknak, de mégis elszakadtak a törzstől. Pécska megkerülésével Szt-Annán keresztül Világosra értek, hol tanuja volt Szilágyi Mihály hős halálának.

Gyorok mellett a törzstől elszakadt csapathoz egy Ledinszky Vladimir nevű orosz kapitány csatlakozott néhány emberével, s kalauzolása mellett az oroszok kikerülésével Szt-Annánál egyesült az elhagyott hadosztálylyal. Az oroszokkal való összeütközésnél az orosz kapitány elszántan harcolt a honvédek oldalán, míg Pankota és Ker között szíven lötték.

Jelen volt Gallik Világoson, a mikor Görgey özvegy Bohusné háza erkélyéről, a hol Görgey az akkori hadügyminiszter Aulich és két orosz tábornok társaságában időzött — az ott

csoportosult honvédeknek beszédet mondott. A beszéd a zajban alig volt kivehető, de végeredményében a fegyverletételt rendelte el.

Harmadnapra meg is történt a fegyverletétel s a védetlenül szélnek eresztett hadsereget (40,000 ember) kisebb-nagyobb csoportokban összefogdosták s ágyuk és szuronyok között a börtönökbe kergették. Nem kis számot tettek ki azok, kik az ellenségnek szánt golyót saját szivökbe röpitették.

A katasztrófa után Gallik, Zeidler kapitány és báró Zallhausen főhadnagy, paraszt ruhába öltözve, saját lovaikon felkeresték a Pankota mellett elesett lengyel bajtársukat, s ott Kuhong Pál nevű földmives ember segítségével a végtisztességet megadták neki. A lengyel vagy orosz hős írományait, melyek orosz nyelven voltak írva, Gallik magához vette, s csak akkor tudta meg tartalmukat, mikor mint menekült Párisban egy hasonlóan menekült Straminszky nevű lengyel származásu honvédfőhadnagy lefordította azokat. Az okmányok a honvédséggel való egyesülésének végrehajtását tartalmazták, melynek a fegyverletétel után kellett létrejönni, s sok orosz törzstisztnek részévére vallott. Straminszky az okmányokat 1855-ben Párisban Karády ezredesnek, Kossuth fiai akkori nevelőjének adta, hogy Kossuth kezeihez Londonba jutassa.

Kuhony Pál közvetítése folytán Gallik és Zeidler Mitskén, majd Halmágyfalván lovaikkal életet tapostattak, melyért az előállított gabnanemüekből munkájukért egy tizedet kaptak s azzal tengették életöket egy rozszant fakunyhóban. Az oláhok ott tartózkodásuknak neszt vették, a miért is deczember utolsó napjaiban Kassa felé tartóttak, hová Gallik két lovával 1850. ujév napján megérkezett.

Másnap törvény elé állították és kijelentették neki, hogy igazolás végett Pestre viszik az újépületbe; addig is felügyelet alatt szabadlábra helyezték. A következő éjnek idején családjától megvált s parasztszürben elhagyta a várost. Miszlókán egy Szedlák nevű gazda lovaival három napi utazás után a Murányi hegyeken keresztül Dienes testvérbátyjához Kokovára menekült. A zsandárok üldözéseit kikerülendő, a Rima-Brezói erdőkben, gróf Paranoszky, Kalóty és Figuli-val a szénégetésnél foglalkoztak. Élelmezésökröl Gallik Dienes erdömester gondoskodott. A szénégetők a titoknak neszt vették és a bujdosókat feljelenítették. A zsandárok üldözését kikerülendő, tovább kellett baran-

golniok. Gallik bátyja közbenjárása folytán Rimaszombatban iskolatársától, Szilárdy (ezelőtt Mumhard) kormánybiztostól utleveleket eszközölt ki részökre, melyekkel sok viszontagság után, kit merre sorsa vezetett, elszéledtek. Gallik sokáig tartózkodott Párisban, Havre de Graceban, míg végre onnét sikerült neki honfitársai Irányi, Kauser, Fleischmann, Karády és mások segédkezése mellett 1856-ban február 15-én az Erickson hajón Amerikába vitorlázni.

Az általa adoptált új hazában küzdelmei csak fokozódtak. Nélkülözések és véres háborúk jutottak osztályrészéül, melyeknek hősiei elviselésén épült fel e hazában s az Océánon tul emlékének kegyelele.

A »Cansas City Weekly Journal of amusement and Scient« terjedelmesen közölt életrajzából a következőket idézzük :

»Gallik a szabadságharcz után először Franciaországban tengődött, onnan Ausztráliába majd Amerikába költözött. Kezdetben mint vivó- és lovaglómester működött, s Szalay volt honvédezredesnél tartózkodott Cincinnatiában. A rabszolga felszabadítási harcban az unionisták táborába lépett a szecsesszionisták ellen. E harcokban Grant tábornoki karában szárnysegéd, később az 58. ezred vezérőrnagya lett. Három sebet kapott és Richmond mellett foglyul esett. Kiszabadulva, a vitézrend tulajdonosa lett. Mihelyt mankó segélyével fennjárhatott, egy hajónak »Mound City«-nek vezényletét vette át, melynek kapitánya szemevilágát veszíté. A háboru után 1865-ben Tunica County adminisztrátora volt s Osten-ben lakott Willich volt 48-as honvédtábornokkal és egy osztrák tábornok fiával, báró Vernerrel. Utazása közben az indiánok által elfogott, s már is a kínzó karóhoz kötettetett, hogy skalproztassék; ekkor Figuli volt magyar, később olasz seregbeli kapitány és Amerikában nagy vagyronra szert tett kalandhős ragadta ki a halál torkából. Cansas Cityben nyugdíjba ment és nagy tekintélynek örvendett. Volt katonai becsületbirósági alelnök, az Orion Lincoln páholy és a Grant Armee-Corps aggastyán egyletnek elnöke.« Hazájába visszatérve nem sokáig örvendhetett a méltán megérdemelt nyugalomnak.

Szabadságért rajongó lelke, elhagyta a küzdelemben megtört porhüvelyt, s visszatért a végtelenség ismeretlen birodalmába.

Gallik Géza.

Inquisitió a kassai ág. ev. egyházban a nemzeti zászló miatt.

1849. augusztus hó 9-én kellemetlen helyzetbe jutott a kassai ev. egyház, annak lelkészei és előljárói. Az egyház akkori egyik lelkésze, Szekcsik György így adja ezen dolgot.

1849. aug. hó 9-én délután 5—6 óra között Szekcsik lelkész Oponyi Ferencz városi pénztárnokot temette, s ezen idő alatt a templomtornyok egyik ablakából valaki egy nemzeti színű zászlót épen akkor lobogtatott, a mikor az itt tartózkodó orosz hadsereg a városból a mostani Kossuth Lajos-utczán keresztül a táborba vonult. Politikai demonstrációnak vették a dolgot, s egy osztrák császári biztos nyomban Szekcsik lelkész lakására jött, ki azon időben temetésen lévén, csak legifjabb leányát, Jozefát találta otthon; ezt azonnal faggatásra fogta, hogy micsoda zászló az a toronyban és hol van a kulcs a templomhoz?

A leány, ki már iskolába járt, s jól tudta rendeltetését azon zászlóknak, melyek a toronyban voltak elhelyezve, elmondta, hogy azon zászlókat a majálisi mulatságok alkalmával az iskolás gyermekek szokták használni, s a sekrestye kulcsát átadván neki, együtt mentek be a templomba. Körülnézett és a templom fölött tetszését nyilvánítá. Majd felmentek a chórusra, honnét a toronyban lévő azon helyre akartak bejutni, hol a zászlók elhelyezve voltak. Ezt azonban becsukva találták, s midőn a biztos kérdezte az őt kalauzoló kis leánytól, hol van ennek a helyiségnek a kulcsa, azt felelte, hogy biztosan nem tudja, de valószínűleg valamely tanító urnál lesz. Miután azonban Drecz Jonathán az iskola akkori igazgatója ez időben körülbelül 30 városi polgárral (köztük Ferenczy József ref. lelkész, Koczányi

Ferencz ev. egyházi gondnok, Podhorsky Károly egyháztag) Krakóba fogságba vitettek, elmentek a másik tanítóhoz, Scholtz Mihályhoz. Ezt otthon nem találván, felesége pedig nem szívesen fogadván házában a császárl biztost, ez erre felfingerülve egyenesen az orosz csapatok parancsnokához ment.

Az értelmes kis leány, sejtve a szomoru következményeket, egyenesen Szopko Márton német lelkészhez sietett, elmondta neki a történeteket, ki rögtön a felügyelőhöz és a gondnokokhoz ment, hogy a torony, illetőleg az abban lévő mellékhelyiségnek kulcsát előkerítsék. De késő volt már minden. Szekcsik lelkész a tanítóval és egyházfival a temetésről haza jövet, leányától értesül a történetekről s alig hogy szobájába lép, már is egy csapat katona vonul a templomba s azt körül fogja. Nagy néptömeg gyűl össze a templom körül, a lakatos már nyitogatja a templom ajtaját, mire a temetésről éppen haza érkezett Kristoffik Sámuel egyházi rohan a kulccsal s átadja azt a biztosnak. A templomot fegyveres katonaraj szállta meg, s az egyházfit nyomban letartóztatták. A toronyban lévő kis szobát, miután annak kulcsa nem volt kéznél, a lakatossal felnyitatták s találtak ott több nemzeti zászlót, fapuskát, fakardot, papírsapkát s több ilyen valóban nem veszedelmes tárgyat, melyet az iskolai ifjuság a torna tanulásnál és tavaszi mulatságnál használni szokott.

De nem így fogta fel a dolgot a szigorú katonai hatalom. A letartóztatott egyházi katonai fedezet alatt kénytelen volt megmutatni a helybeli evangélikus papoknak lakásait s először a templomhoz legközelebb lakó Szekcsik György lelkészhez vezette őket. Egy orosz tiszt feddő hangon kérdi tőle, hogy merészkedett a templomban rebellis zászlókat elhelyezni s miért nem szolgáltatta ki azokat a kihirdetett parancsra? A lelkész midőn igazolni akarta magát, szavába vág az orosz tiszt: »Zavtra pomassyrujes do Krakova.« (Holnap Krakóba masíroz.) Jól van, felelt a lelkész, de engedje meg uram, hogy előbb a császári biztos ur hallgasson ki engemet. No, no, a komiszárus nélkül az nem lesz, felelt az orosz tiszt. Négy őrt állítottak a lelkész emeleti lakására, a szoba ajtajának zárva kellett lenni, egyet pedig a kapu elé. Egész éjjel égett a világosság s az alvásra ki sem gondolt. A toronyban talált zászlókat elvitték, Kristoffik egyházfit pedig a fővartán őrizet alá helyezték. Még az nap késő este jött egy másik orosz tiszt Szekcsik lelkészhez, kinek

már nyugodtan előadhatta a tényállást, de mindez még sem segített rajta és hasonló sorsban részesült a másik két ev. lelkész is; ezeket is lakásukon katonai őrizet alá helyezték.

Másnap, vagyis augusztus 10-én a délelőtti órákban eljött Szekcsik lelkészhez egy orosz kapitány, ki barátságosan kezét szorít vele és kijelenti, hogy tévedés történt, szabad lesz az ur, kimehet lakásából, csupán könyvei és írásai lesznek még lepecsételve. Azután nemsokára jött egy katonai bizottság, mely az őrtálló katonákat elbocsátotta s a lelkész könyveit és irományait lepecsételte. Hasonlóképen történt a másik két ev. lelkésszel, Szopko Mártonnal és Schédo Pállal, ez utóbbit azonban még pár napig katonai őrizet alatt tartották.

Volt azután néhány napig szigorú vizsgálat ezen ügyben; a városházára idézték az egyház három rendes papját, az egyházi előjárókat, a tanítókat, a mendikáns fiukat, s különösen azt akarta kideríteni a vizsgálat, hogy hol, kinél van az a kulcs a toronyban lévő ama helyiségtől, hol a corpus delicti képező nemzeti zászlót találták? Nem tudták megtalálni a kulcsot, valószínűleg a krakói fogságba hurczolt Drecz Jonáth tanító kezeinél maradt az. Végre a hosszas vizsgálat kiderítette a tényállást, mely szerint a zászlót egy az egyháztól már régebben elbocsátott Werner nevű, volt mendikáns fiu tette a torony ablakába akkor, mikor az orosz katonaság a templom mellett kivonult. Werner mint volt mendikáns, jól ismerte a toronyban a járást, épen temetésre harangoztak akkor, a torony nyitva volt s abba a helyiségbe, hol azon iskolai játékszerek voltak elteve, létrán mászott be. A vizsgálatnál maga vallotta be eképpen. Befejezték a vizsgálatot, de a lelkészek könyveit és irományait csak aug. 24-én engedték fel a zárlat alól.

Homola István.

Emlékezzünk.

AZ istenek kora rég lejárt. A félisteneké ötven év előtt.

Erről a korról lelkes büszkeséggel emlékeznek meg apáink. Az ő emlékükre szóljon e néhány sor.

* * *

Kassára a forradalom híre márczius hó 17-én érkezett meg s itt is mint az egész országban, egy szívvel-lélekkel esküdtek, hogy „rabok többé nem leszünk.”

Nemzeti színü jelvények ékeskedtek a szabadság érzetétől büszkén dagadó kebleken; a szegény legény kalapok mellett sastoll diszelgett.

Mennyi szó! mennyi éljen! bankett és fáklyászene üdvözölte a szabadság hajnalhasadását. Macskazene kísérte a régi gyűlölt rendszer letűnő alakjait.

Lengyel emigránsok, Galicziából hazaszökött huszárok tünedeznek fel a városban, szép május havában. A szabadság is csak a szülőföldön édes. A polgárság, mint nemzetőr, fegyver alá áll s a hónap végén a toborzás is kezdetét vette.

A szabadságtéren nyalka huszárok járták a toborzó tánczot, csákósan, tarsolyosan; kezükben teli palaczk jó borral. Tánccuknak, hivatató szavuknak, jó bornak nehéz volt ellenállni s a fiatalság eleje — s ki akart akkor hátra maradni? — felcsapott a veressapkások közé

Richter Alajos Jászóvár hazafias prelátusa a prémontrei kispapokat is elküldi sor alá.

Egy szép reggelen — augusztus hó 4-én — sorakoztatták őket a Rózsa-utcán, fegyverükön virágbokréta és fehér szalag volt. Azután elindultak a ráczok ellen az Aldunára.

A jelszó volt: „Szuronyt szegezve és előre!“ s diadal járt nyomában.

* * *

Otthon azonban csunya világ kezdett jární.

Deczember hó 11-én bevonult a városba Schlick 16,000 emberrel s csak 1849. februárius hó 9-én szabadult meg a gyűlölt ellenségtől Kassa.

Másnap a honvédeket fogadta a polgárság örömjaja, szép leányok virágos mosolya s februárius hó 11-én Görgey vonult be a fősereggel.

A deli honvédtisztek mintha lakodalmat ülnének, vígan élték világukat s a kaszinó termében egyik táncmulatság a másikat érte.

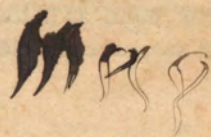
A hónap 20-án ismét csatába hívta őket a kürt s másnap Ramberg osztrák hadteste a városban volt s csak márczius hó 1-én távozott, visszahagyván a podgyász őrzésére egy század katonaságot.

Márczius hó 3-án Blaudek alatt a tótok fura csapatja rontott be a városba s rögtön a magyar koronát követelte. Mert hogy az Kassán van elrejtve.

A magyarok közeledtének hírére márczius hó 12-én hagyta el a várost az ocsmány csapat s márczius 26 ig nem látott Kassa katonaságot, sem barátot, sem ellenséget, a mikor is a magyar vitézek ismét itt vannak.

Junius 24-én azután kozák lovak patkója verte fel a Malom-utca csendjét.

Ifj. Kemény Lajos.

Tartalom

	Oldal
<i>Dr. Hohenauer Ignác</i> : Előszó	3
<i>Fábián János</i> : Kegyelet	5
<i>Dr. Horváth Balázs</i> : Szabadságharczi ereklyekiállításunk	6
<i>Lévay József</i> : Ötven év után	9
<i>Darvas Imre</i> : A hol Sz. István koronáját keresték	11
<i>Münster Tivadar</i> : Adatok Kassa történetéhez 1848—49-ben	17
<i>Deil Jenő</i> : Honvédszászló	21
<i>Dr. Stöhr Antal</i> : Az én tanuságom	22
<i>Dr. Madarassy Lipót</i> : Visszaemlékezés 1848—49-re	26
<i>Dr. Hohenauer Ignác</i> : Toborzó	30
Élő honvédeink	32
<i>Kovács Zsigmond</i> : A vörössapkás	35
<i>Dr. Klekner Alajos</i> : Gyermekkorom egyik legszomorubb napja	37
<i>Lekly Gyula</i> : A kassai lovas-nemzetőrség zászlószentelési ünnepélye	43
<i>Timkó József</i> : A hajdu-leány	47
<i>Siposs A. Gyula</i> : Egy kassai iparos a bécsi forradalomban	50
<i>Sárosi Árpád</i> : Ereklyék	51
<i>Podhorányi Miklós</i> : Emléklapok 1848—49-ből	55
<i>Dr. Hohenauer Ignác</i> : Egy negyvennyolczas diák	62
Párbaj	66
<i>Chalupka Rezső</i> : Az eperjesi főiskola nemzetőrsége	68
<i>Idb. Megay Gusztávné</i> : A kétfejű sas tekintélye	73
<i>Kovács Zsigmond</i> : A tornai szabadsághősök	75
<i>Dr. Gerevich Emil</i> : Az én amerikai nagybácsim	81
<i>Idb. Megay Gusztáv</i> : A gyulafehérvári mészárlás	85
<i>Myskovszky Viktor</i> : Ifjúkori visszaemlékezéseim a szabadságharcz eseményeire	88
<i>Idb. Megay Adolf</i> : Schirger Pál elfogatása	94
<i>Karsa Ferencz</i> : A Budamér-kassai csata	98
<i>Fiedler Károly</i> : Éjjeli támadás	105

	Oldal.
<i>Werfer Károly</i> : Miért nem jött meg a segély	109
A ki Concoreggio adjutánsát megmentette	117
<i>Szombathy József</i> : A második kassai csata	120
<i>Dr. Horváth Balázs</i> : Fehérpap-honvédek	124
<i>Megay Ernő</i> : Az oláh esperes	130
<i>Steinhausz Rudolfné</i> : Lőcsei események	133
<i>Dr. Horváth Balázs</i> : A korona elszállítása Budáról Debreczenbe	139
<i>Klimkovics Elemér</i> : Klimkovics Béla első festményei	146
<i>Tóth Geyza</i> : A tornai professzor és 4 fia	148
<i>Bögsch Albert</i> : A mikor négy éves gyermek voltam	153
A szomolnoki pénzszállítás	155
<i>Fábry Jánosné</i> : Atyám és a branyiszkói pap	158
<i>Dr. Hohenauer I.</i> : Az első honvéddzászló Buda várán	161
<i>Idb. Megay Adolf</i> : Az első orosz csapat megjelenése	166
<i>Idb. Kemény Lajos</i> : Az oroszok és a magyar pénz	170
<i>Schalkház Lipót</i> : A nemzeti szín és az orosz hadsereg	174
<i>Hegedűs Lajosné</i> : Egy muszka utlevél	177
<i>Lessko István</i> : Ezelőtt 50 évvel	192
<i>Gallik Géza</i> : Egy kibujdosott hazafi	197
<i>Homola István</i> : Inquisitio a kassai ág. ev. egyházban a nemzeti zászló miatt	201
<i>Rottenberg Dávid</i> : Senasz hacheris	180
<i>Siposs Aladár</i> : Az utolsó krakói	181
<i>Sárosi Arpád</i> : A kassai löpormalom földulása	186
<i>Répásky István</i> : Ebből áll a köszönet	188
<i>Ifj. Kemény Lajos</i> : Emlékezzünk	192

119040

